

Leeuwarder straatnamen

door W. Dolk

Inhoud

Verantwoording

Inleiding

Oudere straatnamen in de binnenstad

Oudere straatnamen buiten de grachten

De straatnaamgeving tot 1945

De straatnaamgeving in Huizum

De straatnaamgeving sedert 1945

Literatuur

Verantwoording

"Naamlijst van straten, wateren, gebouwen, landerijen enz. binnen het rechtsgebied der Stad, tot in het laatst der vorige eeuw." Dat is de titel van een reeks gedocumenteerde artikelen over Leeuwarder plaatselijke aanduidingen. De reeks verscheen in 1936/37 in 27 afleveringen in de twee-wekelijkse krantenrubriek Tusschen Flie en Lauwers. Ruim tien jaar lang kon de archivist Nicolaas Jan Waringa in die rubriek mededeling doen van de resultaten van zijn intensieve naspeuringen in Friese archivalia. Hij verwerkte daarin ook gegevens die reeds eerder door anderen gepubliceerd waren, o.a. door Wopke Eekhoff en Rinskje Visscher, wat Leeuwarden betreft. Maar het grootste deel van de inhoud beschrijft eigen vondsten.

Uit deze eerste, min of meer systematische verklarende naamlijst nam de onderwijzer Cornelis Andriessse de tekst betreffende een 130-tal historische straatnamen over en vulde deze aan met gegevens uit biografische woordenboeken over personen die sedert circa 1870 vernoemd waren in de nieuwe wijken van Leeuwarden en Huizum. Deze alfabetische lijst van bijna driehonderd namen is opgenomen in de bundel Rondom de Oldehove, die in 1938 ten behoeve van het geschiedenisonderwijs aan scholen voor lager onderwijs in druk verscheen. Daarvan verscheen in 1952 een bijgewerkte herdruk; de stratenlijst was door Andriessse uitgebreid met intussen nieuw aangelegde en herdoopte straten, voorzover die naar personen waren genoemd.

Het verhoudingsgewijs lage aantal oudere straatnamen in de lijst van 1952 vormde een uitdaging tot aanvulling daarvan. Voortaan noteerde ik bij de raadpleging van archivalia in het Leeuwarder gemeentearchief [sinds mei 2002 Historisch Centrum Leeuwarden] ook de voor dit doel bruikbare gegevens (oudste voorkomen, spelling,

verklaring). In de loop der jaren gingen die - toevallige - aantekeningen een kaartenbakje vullen. Toen ik in 1963 door het Nammekundig wurkferbân fan de Fryske Akademy werd opgeroepen om een plotseling uitgevallen spreker te vervangen, was dat bakje mijn redding. Bedoelde voordracht leidde er evenwel toe, dat ik min of meer geprest werd tot het maken van een speciaal straatnamenboekje. Daartoe dienden de oudere namen alsnog meer systematisch te worden nagegaan en - een niet zo aantrekkelijk karwei - de nieuwere voorzien te worden van benoemingsdatum en toelichting. Hoewel ik de uitgave nog graag wat had uitgesteld, kwam Leeuwarder straatnamen in 1969 van de pers; de Fryske Akademy zorgde voor de technische begeleiding. De onvolkomenheden beseffend, bleef ik aanvullingen en verbeteringen noteren, ook uit recente publicaties, vooral die van Meindert Schroor, en uit het ter beschikking gekomen gemeentearchief van Leeuwarderadeel.

Nu, bijna dertig jaar later, meen ik de verzoeken om herbewerking van de tekst niet langer te mogen negeren. De herziening van de oude kopij bleek minder bezwaarlijk dan verondersteld; ook nu weer veroorzaakten de nieuwe namen het meeste werk. Met erkentelijkheid maak ik in dit verband melding van de steun van de heer G.O. de Boer, secretaris van de adviescommissie voor de straatnaamgeving, die tevens het register op de bestaande straatnamen voor zijn rekening nam. Dankbaar ben ik ook voor de hulp van alle medewerkers van het Gemeentearchief [HCL], van vele ambtenaren van andere gemeentelijke instellingen en van diverse particulieren. Een door de

directie van het Gemeentearchief [HCL] daartoe vrijgemaakte typiste slaagde er in, mijn wel wat rommelige tekst snel en efficiënt om te zetten in bruikbare kopij, de Fryske Akademy verzorgde weer de technische begeleiding; ook daarvoor mijn dank!

In dit werkje, in feite de (omgevallen) kaartenbak, worden alleen de plaatselijke aanduidingen binnen de stedelijke bebouwing van Leeuwarden toegelicht. Globaal is dat het gebied tussen Van Harinxmakanaal, Ouddeel, Bonkevaart/Kalksloot en de gemeentegrens met Menaldumadeel. Wat de datering betreft, een jaartal voor een straatnaam geeft aan, dat die naam in de weergegeven spelling in dat jaar is aangetroffen. Een officieel straatnaamgevingsbesluit is met dag, maand en jaar aangeduid. R. betekent, dat dit besluit werd genomen door de Raad (en niet door het College van B. & W.), en R.Ld. duidt aan, dat de Raad van Leeuwarderadeel dat deed. In de bezettingsjaren zijn enkele namen verleend door de burgemeester (B.), waarnemende de taak van het College. Van deze besluiten zijn alleen diegene vermeld, welke betrekking hebben op de verlening van nieuwe namen; de naamgeving van verlengingen bleef buiten beschouwing.

De huidige begrenzingen van de straten zijn niet in de tekst, doch in het als bijlage afgedrukte register op de officiële huidige straatnamen aangegeven. Ook zijn er nog een register op de verdwenen, vervangen en onofficiële namen (in genormaliseerde spelling) en een in 1888 gepubliceerde lijst van straten enz. toegevoegd.

Inleiding

Straatnamen hebben pas zin in grotere woongemeenschappen: in een gehucht heeft men er geen behoefte aan, tenzij misschien uit statusoverwegingen. Die speelden in vroeger eeuwen echter nog niet zo mee en een straatnaam werd alleen uit noodzaak geboren. Voor adressering had men deze evenwel nog niet nodig; daartoe gebruikte men eventueel huisnamen, vastgelegd op uithangborden en gevelstenen.

Leeuwarden (Nijehove) was in 1435 met Oldehove en Hoek onder één stadsrecht gesteld. Met het oog op bestuur en politie werd de stad verdeeld in kwartieren, in 1492 genaamd Streetstra, Kempama (samen het eerdere Nijehove), Auldahowstra en Hoeckstra espel. In de 16e eeuw bleef deze indeling gehandhaafd; Streetstra espel (naar dé straat, de Hoogstraat) was al in 1511 omgedoopt in Minnema espel (naar het huis van olderman Frans Minnema, aan de latere

Voorstreek). (Keimpema espel ontleende zijn naam aan het huis van de Keimpema's, in de Grote Kerkstraat.) Aanvang 17e eeuw, bij de uitbreiding van de bebouwing, werd het aantal espels vergroot tot tien en bij de nieuwe wijkindeling, vastgesteld door de Gemeenteraad op 7 april 1842 en toegepast in het Wijkboek van 1843, is - wat de binnenstad betreft - die oude indeling in espels gevolgd:

- A Oost-Hoekster espel,
- B Oost-Keimpema espel,
- C Keimpema espel,
- D West-Keimpema espel,
- E Zuid-Oldehoofster espel,
- F Noord-Oldehoofster espel,
- G West-Minnema espel,
- H Minnema espel,
- I Oost-Minnema espel,
- K West-Hoekster espel.

Daarnaast kwamen er toen nog vijf afdelingen of wijken, omvattende de woningen in de buitenbuurten en onder de klokslag: L (Grachtswal, Zuidvliet, Achter de Hoven), M (Noordvliet, Cambuur, Weerklank), N (Oldegaleen), O (Camstraburen, Arendstuin) en P (verspreide woningen ten noorden en westen van de stad).

Reeds 3 september 1806 had de Raad opdracht gegeven, al de huizen in stad en jurisdictie per wijk doorlopend te laten nummeren. Straatsgewijze nummering volgde

bij Raadsbesluit van 23 maart 1876 m.i.v. 1 juli 1877 (hoewel er nog een aantal straten en pleinen bleef doornummersen), toen de binnenstad in veertien en de omstreken in dertien wijken werden verdeeld (A-BB, zonder naamsaanduiding). Deze indeling is gevolgd in het wijkboek van 1878; zij bleef bij de bevolkingsadministratie in gebruik tot circa 1939. Eerst bij Raadsbesluit van 26 juli 1961 is deze wijkindeling officieel vervallen. De wijksgewijze nummering in Huizum werd vervangen door een straatsgewijze bij de herziening van de Algemene Politie Verordening van Leeuwarderadeel op 5 november 1925.

Circa veertig jaar geleden werd er, met het oog op de komende volkstelling, weer behoefte gevoeld aan een wijkindeling van het stedelijk deel der gemeente Leeuwarden. De, bij besluit van Burgemeester en Wethouders van 23 november 1959 ingevoerde twintig namen luiden: Binnenstad, Oldegalileën, Lekkumerend (15 april 1995 Vrijheidswijk), Cambuur, Schieringen, Welgelegen, de Greuns, Oranjewijk, de Hoven, Bornia, Schrans, Nijlân, Toutenburg, Vossepark, Rengerspark, Bilgaard (1 december 1970 Bilgaard), Aldlân, Stationswijk, Valeriuskwartier, de Magere Weide. Deze wijknamen worden wel gebruikt op de afdeling bevolking ter gemeentesecretarie, maar hebben in de praktijk verder weinig of geen ingang gevonden. Ook de Posterijen bleken, zeker na de invoering van de postcode, geen belangstelling te hebben voor deze onderverdeling van Groot-Leeuwarden (de benaming Huizum voor woningen in 't Nijlân enz. heeft nog lang verwarring veroorzaakt).

Wij kunnen ons dus bepalen tot de namen der straten enz. Het woord straat is van het latijnse via strata afgeleid en betekent letterlijk een bestrate, verharde weg. Daar naast staat het begrip steeg, dat etymologisch samenhangt met stijgen en dus - althans oorspronkelijk - een stijgende weg aanduidt. In de middeleeuwen wordt tussen beide woorden wel onderscheid gemaakt: de straat is dan breder of aanzienlijker dan de steeg; dikwijls vindt men ze echter naast elkaar gebruikt voor dezelfde weg. Thans betekent steeg: smalle weg, nauw stadsstraatje en heeft het woord een wat pejoratieve klank. Denkelijk daarom zijn er in de verstreken eeuw door het gemeentebestuur geen nieuwe namen eindigende op -steeg verleend. 1 April 1968 verwierp de Raad (met 19-9), in verband met consequenties voor andere stegen in de binnenstad, met name de Nieuwesteeg, een voorstel van de vaste commissie voor de straatnaamgeving om de naam Bollemanssteeg te vervangen door Bollemansstraat.

Van de 1062, thans bij de gemeenteadministratie in gebruik zijnde plaatselijke aanduidingen in het eerder omschreven gebied eindigen er 545 d.w.z. ruim 51%, op -straat, in 1969 waren er 536 straten (op 818, 65%), in 1888 55 (op 273, 20%). Daarnaast bestaan er 102 wegen (1969 39; 1888 13), 41 pleinen (30; 7), 28 stegen (40; 59), 14 dijken (12; 2), 15 lanen (10; 3), 10 burens en buurten (12; 25), 9 wallen en walletjes (10; 10) en nog wat markten, grachten, kades enz. De rubriek diversen (zonder de gebruikelijke uitgangen) groeide tussen 1888 en 1997 van 75 naar 304 (waarvan 71 states!). Bij de 242 locale toponymen, die voor het jaar 1850 in gebruik waren, kwamen de stegen met 85 of ruim 35 % op de eerste plaats, gevolgd door 41 straten, 10 markten, 7 burens en buurten, 7 wallen en walletjes, 5 wegen, 5 dijken, 5 kloosters etc. Voor 1600 telde ik hier 70 aanduidingen, waarvan 27 straten en 9 stegen; daarna komen er in verhouding steeds meer stegen. De vorm van de binnenstad was voor de volgende eeuwen immers vastgelegd. Er was daarin vrijwel

geen plaats voor nieuwe straten, dus werden de achterterreinen toen volgebouwd. Zo kwamen er tussen 1650 en 1750 89 nieuwe aanduidingen bij, waarvan 50 stegen en 6 straten, welke laatste (b.v. Reigerstraat, Hofstraatje) overigens in onze ogen weinig van stegen verschillen.

Men kan proberen, de voorkeur voor een zekere uitgang te dateren, doch de getallen zijn daarvoor wat klein. Misschien zou het bij klooster mogelijk zijn. In 1606 werd de naam Bagijneklooster voor het eerst aangetroffen voor een groep huisjes rond een binnenplaatsje op het terrein van het voormalige klooster der grauwe bagijnen, waaraan het zijn naam zal hebben ontleend. En dan ontstaan, in of kort voor 1786 het Zalmklooster, 1788 het Brandjeklooster, 1794 het Arendsklooster en 1823 het Oranjeklooster. Aan verband met een klooster behoeft hier niet te worden gedacht - de naamsafleiding is van drie van de vier bekend - wel zijn het steeds kleine woninkjes rond een binnenplaatsje, een hofje dus. Het kan dus zo zijn, dat tegen het einde der 18e eeuw het woord klooster deze betekenis verkreeg, maar het is natuurlijk ook mogelijk en zelfs waarschijnlijker, dat men vóór die tijd in Leeuwarden geen hofjes bouwde: we kennen immers in de binnenstad ook geen andere namen met -hof.

Uit de 18e en 19e eeuw dateren ook onze gloppen: in de Weerd, in de Sint Jacobsstraat, in het Krommejat, in de Poststraat en de Kalvergloppe in de Boterhoek. Eerst in het Wijkboek van 1843 en op de kaart van 1845 verschijnen de Druifstreek, de Voorstreek en onze eerste laan, de Romkeslaan of Laan van Tulpenburg, maar dat zijn door de archivaris-uitgever Eekhoff voorgestelde namen.

De huidige vervaging van de betekenis van woorden als straat (verharde weg tussen rijen huizen in een bebouwde kom), weg (smalle strook grond in een landschap, gebruikt en geschikt gemaakt voor verkeer), laan (weg, aan beide zijden met één of meer rijen bomen beplant) en dijk (oorspronkelijk waterkering, in het Fries ook weg in het algemeen) blijkt wel uit de benamingen van delen van de al voor 1940 geconcipeerde, 1967 voltooide ringweg: *Juliana laan* (1939), *Stepensonviaduct* (1963), *Heliconweg* (1937), *Valeriusstraat* (1931), *Damme laan* (1965), Prof. mr. P.S. Gerbrandyweg (1963), *Archipelweg* (1941), *Franklinstraat* (1934), *Julianastraat* (1919), *Pieter Stuyvesantweg* (1952), *Drachtsterweg* (1970) en *Aldlânsdyk* (1964). Sedert 1959 is er geëxperimenteerd met straatnamen zonder de gebruikelijke uitgangen. De eerste poging (ambachtswerkplaatsen) mislukte, maar 1965 volgden met meer succes de waterschappen, 1967 de weide- en stinzenflora en 1977 de adelshuizen.

Straatnamen gaan in de meeste Noord-Nederlandse steden niet verder terug dan de 14e eeuw. Hier kennen we als oudst gevondene Weaze (1406), Schotstraat (1425), Weerd (1442) en Brol, Hoogstraat en Minnemastraat (1458).

Aanvankelijk wilde ik de oudere straatnamen in de binnenstad opnemen in de volgorde, waarin deze namen opgetekend zijn gevonden, doch dit leverde een weinig bevredigend resultaat op. Het lijkt mij nu beter, de stad a.h.w. door te wandelen en de op onze route liggende straten te bespreken, d.w.z. die, waarvan de namen niet door de overheid zijn gegeven; de in de laatste eeuw officieel toegekende namen volgen later.

Tussen haakjes is zoveel mogelijk aangegeven, in welk jaar een daarbij afgedrukte spelling van de betreffende naam werd gebruikt. Vindplaatsen heb ik i.v.m. plaatsruimte en leesbaarheid niet

vermeld. De oudste aanhalingen zijn voor een belangrijk deel geput uit de Oud-friese oorkonden van P. Sipma en O. Vries, waardoor het mogelijk is, dat de Friese vormen voor 1550 verhoudingsgewijze te veel accent hebben gekregen. Er zijn echter ook hollandstalige stedelijke e.a. archivalia (als rentmeestersrekeningen e.d.) uit die vroege jaren geraadpleegd. Sedert de tweede helft van de 16e eeuw vormden de stedelijke consentboeken (overdrachtsacten van onroerende goederen) de belangrijkste bron, maar ook kohieren, plattegronden en rechterlijke archivalia als informatieboeken (verklaringen van getuigen en verdachten in criminele zaken) leverden belangrijke gegevens op. Nog later komen dan de volkstellingsregisters van 1829 en 1839, de wijkboeken van 1843 en 1878, de staat van de buurtwegen, openbare rij- en landwegen en voetpaden in de gemeente Leeuwarden, idem die van Leeuwarderadeel, beide uit 1850, en gedrukte straten- en stegenlijsten van Leeuwarden uit 1856, 1865, 1888 en 1904 (zie de literatuuropgave). Over de oudere namen op het voormalig territoir van Leeuwarderadeel is helaas veel minder bekend. In de proclamatieboeken dezer grietenij van voor 1811 komen nog vrijwel geen namen van straten en wegen voor.

Oudere straatnamen in de binnenstad

Over de kruin van een der beide terpen, waarop Leeuwarden (Nijehove) ontstaan is, het hoogste punt van dit stadsdeel, loopt de naamgever van het Streetstra espel: de Grote Hoogstraat (1458 in der Haegher stretha, 1595 Groote Hoogstraet). In 1512 werd verkocht een steed in dae haeghestreta, streckende farra oen dae haghe streta ende after uut oen dye oura streta. De Poststraat (1466 by da post in der Hagerstreta, 1576 Poststrate) zou haar naam n.m.m. eerder danken aan een post = stijl, paal (b.v. om het inrijden met wagens te beletten), dan aan een post = plank, voetbrug (die op deze hoogte niet goed te verklaren is). Tussen de percelen, genummerd 25 en 31, ligt de Gloppe (1820 de Gloppe in de Poststraat), een Friese aanduiding voor slop, blinde steeg, welke we nog op meer plaatsen zullen ontmoeten. We zijn hier in het voormalige Minnema-espel, genoemd naar de familie die de Minnema-stins (laatstelijk bekend als hotel De Nieuwe Doelen, in 1960 afgebroken) bewoonde. De Minnemastraat (1458 in der Mennamastretha, 1512 dye oura streta?, 1611 Minnema Hoffstrate) is ontstaan langs de rand van het terrein van de stins. De oostelijke straatwand (en ook die langs de Eewal, z.o.-zijde) dateert eerst van na 1611, toen dit gebied is verkaveld in twaalf erven, die ter bebouwing werden verkocht. Tussen Minnemastraat en Grote Hoogstraat liep de Sierksmasteeg (1599 Syercxmasteeg), aldus naar Tiepcke Siercxma c.s., die huizen in beide straten bezaten; mogelijk is deze steeg identiek met de latere Oudewijfssteeg (1617 Oldewijfssteige). Aan de overzijde van de Grote Hoogstraat zette de steeg zich voort als Foxsteeg (1543 Foechstrate, 1678 Foxsteegh), welke eind 17e eeuw verdween door afbraak van de aanliggende huizen; vernoeming naar Lodewijk Fox, zoals Eekhoff suggereerde, ligt niet erg voor de hand, daar deze notaris in 1602 overleed. Daarmede zijn wij beland in de Sint Jacobsstraat, waarover straks. Aan de overkant lag en ligt het Raadhuisstraatje (1646 Cleyne Sint Jacobstraet ofte Raedhuysstraet, 1946 Auckamastraatje), lopend langs de in 1618 als stadhuis ingerichte Auckama-stins.

Tussen St. Jacobsstraat 28 en 32 lag weer een, inmiddels verdwenen, Gloppe (1877 aldus). Een, in 1844 met een deur afgesloten en nu ook niet meer te vinden steeg tussen de nos. 20 en 22 staat op de kaart van Knoop (1760) aangegeven als Spooksteegje, een ook elders in de stad aangetroffen naam. In het vierkant, begrensd door Klokstraat, Gr. Hoogstraat, Naauw en St. Jacobsstraat, lag het 1478 gestichte Sint Jacobs gasthuis, dat 1581 weer werd opgeheven. De straat (1539 Sint Jacobsstraet) zal hiernaar genoemd zijn. De Klokstraat (1485 dae steegh by Sinte Jacobs capelle, 1551 Clockstraete, 1552 Sinte Jacobsstege, 1562 Clocksteeghe), aanvankelijk een verbinding tussen Gr. Hoogstraat en Weerd, was genaamd naar een steed opten hoek fan dae Waerd, Ter Klocka (1491) en niet naar de klokken van de in 1540 bij de gasthuiskapel gebouwde Nieuwe of St. Jacobstoren (1884 wegens bouwvalligheid afgebroken). Het thans Maria Annastraatje genoemde deel van de Klokstraat is onder vele namen bekend geweest (1597 Jacob roeperssteegh, 1620 Clockstraat ofte Jacob roeperssteige, 1627 Westerclock- ofte Jacob roepersstrate, 1664 Kleyne Klockstraet, 1690 Maarjanstraatje, 1696 Marij Jansstraatje, 1713 Kleyne Jacobstraet off Marij Jansstratie, 1760 Moriaanstraatje, 1839 idem, 1843 Maria Annastraatje, ook wel Kleine Klokstraat, Marianne- en Moriaanstraatje!). Een Jacob roeper, die de burgerij al meer dan dertig jaar had gediend, zag zich 1578 bevestigd in zijn instructie, dat alleen hij die tromme souden moegen slaen om daarmede eets uyt te roepen of te publiceren. Een uit het pand no.9 afkomstige gevelsteen (1973 ingemetseld in Eewal 58), vertonende een wat gebruikte d. longe S. Iacob, kan wel de naamgevende moriaan zijn geweest. In 1679 is er sprake van een huysinge staende in de Sint Jacobsstraet op de hoek van de Marij Jansstraat, alwaer voor desen een turx hoofft en nu een keers uythangt. Een 60-jarige Marijke Jans, weduwe van de stalman Jan Mathijssen, woonde in 1715 (en mogelijk reeds veel eerder) op de hoek van de Kleyne St. Jacobstraet.

Het Herenwaltje (1627 Raathuysburchwal, 1649 Eerden- ofte Raedhuysburchwaltje,

1664 Aerden waltje, 1692 Heerenwaltje, 1755 Eerdenwaltje, 1839 Aardenwaltje, 1843 Heerenwaltje ook wel Aardenwaltje) kon eerst na 1618 ontstaan, toen de magistraat het oude stadhuis, de Walta-stins (hoek Herenwaltje o.z.-Nieuwestad) verkocht met de bepaling, dat de gevel langs het water meer oostelijk moest worden gezet; er zal toen een onbestraat voetpad langs het grachtje (1884 gedempt) zijn ontstaan. Ten westen van het Herenwaltje loopt de Weerd (1442 up die Waerd, 1590 de Weerdstraet), waarvan de naam nog herinnert aan de tijd, dat Leeuwarden aan de Middellzee lag. Weert, wert, waert zijn aanduidingen voor een door water be- of omspoeld stuk land (bij een opgraving achter de westelijke huizenrij is in 1962 een naar het westen aflopende wadzandbodem met zeeschelpen aangetroffen). Ook hier, tussen de nos. 4 en 14, is er weer een Gloppe (1746 aldus, 1878 Gloppe of Moutmakerssteeg). Aan deze gloppe lag ook de toegang tot een groot pand aan het Herenwaltje, waarin later een bierbrouwerij (en moutmakerij?), een bierhandel en nu een studentensociëteit is gevestigd.

Een andere herinnering aan de oude waterstaatkundige situatie biedt het Naauw (1541 tusschen de waech en de Brolbrugge, 1580 tussen de Broll en de waechspyp, 1587 de straet nae de Buelsbrugge, 1615 't Naw, 1618 by de Waegspyp in 't Nau), mogelijk het restant van een sluisje of van een doorgegraven dam. In de Brol (1458 langhs bij dae Broel, 1538 Brollbregge,

1562 by de Beulsbrugge, 1664 de Brol) kan men het Friese woord broel, brol herkennen; het is een aanduiding van rommel, wanorde, ook wel van een laaggelegen stuk grond, een aan de rand van de (terp)bebouwing niet onaannemelijke situatie; in de 16e eeuw vonden daar executies plaats (1516 Wybe Saeckeles mitten swaerde opter Broelbrugghen op een schavot ghericht). De Kelders (1504 oppa Keller) zijn eveneens van hoge ouderdom. Kennelijk waren de eigenaars-bewoners der daar staande huizen ook in vroeger eeuwen al bezorgd voor instorting van hun onder de straat doorlopende kelders door het geros en gerij er overheen: in 1677 en 1785 werd hun toegestaan, palen aan de einden van de straat te laten slaan ter belemmering van het verkeer. Vrachtvervoer wordt er daarom ook nu niet toegelaten. Het in de stad per schip aangevoerde bier werd opgeslagen op de lage kade voor die kelders, de Bierhaven (1566, 1573 aen de Bierhaven by de Brolbrugge, 1583 bij den Broll nevens den Bierhaeven, 1974 Bierkade); op de Brol stond van 1559 tot 1684 het bierdragerswachthuis.

In het verlengde van de Kelders lag de Korenmarkt (1565 tusschen de Visch- en Sint Franciscusbruggen, 1574 tusschen de Vischmerct en Sint Franciscuspyp, 1652 de Corenmerkt), waar sedert 1535 de door de stadsregering n.a.v. een keizerlijk plakkaat ingestelde vrije korenmarkt werd gehouden (later uitgebreid: van Franciscus- of Korfmakerspijp tot Meelbrug).

Ook op de aangrenzende brug of pijp werd handel gedreven: daar stonden de zeevis- en meervisbanken, waarop de kooplieden verplicht waren hun vis aan te bieden (uitgezonderd ael ende plattvysch, die ook langs de deuren mochten worden verkocht). In 1697 liet men de visbanken overdekken en in 1851 werden zij verplaatst naar de Oosterkade. De huizen rondom deze pijp ontvingen daarna hun naam (1546 neffens den Fischmerckt over, 1560 over die Vischmerckt, 1749 bij de Vismarkt). In 1608 besloot de Raad dat men de vischmercktpijp verlangen sal tot nae de Slotmakerssteich, d.w.z. de Wortelhaven te overkruinen (1589 de Wortelhaven, 1590 Wortelmarckt, 1611 de nieuwe Vischmarktstraet, 1716 Groenmerck, 1760 Groentemerkt of Wortelhaven); 1638 bepaalde de Raad nog, dat de vreemde gardiniers sullen op de Wortelhaven met haar waren moeten leggen.

We bereiken nu de Eewal (1504 opper Eewal). De naam zegt al, dat hierlangs het water van de (Dokkumer) Ee stroomde. Deze Ee liep aanvankelijk westelijk van de Voorstreek, maar na de stadsbrand van 1483 werd het water via de binnengracht en de toen gegraven Wortelhaven geleid. De straat kon worden verdeeld in Oude Eewal (noordzijde) (1845 aldus), Nieuwe Eewal (1617 aldus: 1611 besloot de Raad om met de eigenaars der plaatsen tussen Minnemastraet en nieuwe Vischmarktstraet, op de grond van Minnemahof, in overleg te treden over het doortrekken van de straat) en Oranje Eewal (1623 Orangie Eewal, 1651 Orangiewal, 1664 d'Oranje burgwal ofte Eewal, 1716 Orangiewal, 1845 Oranje Eewal). In 1782 is er sprake van het huys op de Orange Ewal, daar de Orange Ewal en basrelief in steen gehouwen en sierlijk verguld in de gevel staat. Ook hier liepen de kelders onder de straat door en daarom werd de eigenaars van de huizen tussen Gr. Hoogstraat en Minnemastraat in 1756 (en opnieuw in 1790) geaccordeert om tot belet der passage van rijdtuigen en daardoor te praecaveren het gevreesde gevaar van instorting der kelders wederom een off meer palen op hunne kosten te mogen setten. De gracht werd in 1884 gedempt en daaroverheen werd de huidige straat gelegd; de trottoirs aan de zuidzijde zijn zo breed omdat enkele nog bestaande kelders ongetwijfeld zouden instorten onder de last van het tegenwoordige verkeer.

Het vervolg van de Eewal heet thans Gouverneursplein (1602 het diept met de blauwe stienen trappen, 1626 bij de blauwe trappe, 1829 Seigneuriewal, 1843 aan het Plein, 1845 Gouverneursplein). De ietwat raadselachtige blauwe trappen (1626 omtrent het logiement van Sijne Genade, 1644 bij de Kleine Hoogstraat, voor S.G.), mogelijk brede hardstenen traptreden naar het water, moesten in 1643 en 1676 (bij de Seygneurie) door de stadsklokluider gereinigd worden. Nog in 1695 kwam het onderhoud van de blauwe trappen, met de ijseren leunen daerom ten laste van de stad; daarna verdwijnen ze uit de archivalia. Reeds eerder, in 1684, is de seigneurie (een groot gebouw -1675 herberg?- oostelijk van het stadhuis, aan de zuidzijde van het water) afgebroken. De hoogste gezagsdragers in deze provincie, van 1814 tot 1851 Gouverneur en daarna Commissaris des Konings genaamd, woonden van 1829 tot 1881 in het gebouw, dat daarna door de bewaarder van de hypotheek, het kadaster en de scheepsbewijzen is gebruikt en thans het creativiteitscentrum De blauwe stoep huisvest. Het plein is in 1827 ontstaan door overkluizing van het vaarwater.

Het Hof van Zijne Genade de stadhouder stond aan het Hofplein (1829 Bij het Hof, 1845 Hofplein); in 1682 besloot de Magistraat tot het maken van 't Plein en het overdekken van de vaart tussen Hof en raadhuis. Dat Hof, sedert 1815 Koninklijk Paleis, werd 1880 in beheer en onderhoud aan het Rijk afgestaan en het volgend jaar ingrijpend verbouwd om te dienen tot woning van de Commissaris des Konings, tot

1970; twee jaar later werd het dependance van het stadhuis, 1996 ingericht als stadslogement. In 1715 is door de voogden van het oude weeshuis (het O.B.W.) toegestaan, dat vanwege de stad de vaart tussen het stadhuis en het weeshuis zou worden overdekt mits de vaart agter 't weeshuis omlopende vaarbaar houdende. Toen ontstond dus het Raadhuisplein (1829 Bij het Hof, 1843 Bij het Stadhuis, 1845 Raadhuisplein).

Het water onder Gouverneurs-, Hof- en Raadhuisplein werd, tezamen met dat van Eewal (en Herenwaltje), in 1884 gedempt. Dit vaarwater vormde de scheiding tussen de beide terpen van Nijehove. Eekhoff bericht, dat tijdgenoten onder het hoekhuis van de Beijerstraat op eene diepte van 4 à 5 el twee rijen eiken palen vonden, welke, in de strekking van het zuiden naar het noorden, met eene tusschenruimte van ongeveer 13 ellen, tegenover elkander stonden. Daaromheen was moerassige grond, vermengd met schelpen, zeewier en zelfs veemest; er schijnt eene zeesluis te zijn geweest. Ook zonder sluis lijkt een beschoeiing hier wel noodzakelijk om het uitschuren van de vrij steile terpwanden door het water te voorkomen.

De Beijerstraat (1588 Clene Sint Jacobstrate, 1590 Beyerstraete) ontleent haar naam aan de daarop uitkomende poort van de baaierd, beierd, een passantentehuis voor behoeftige vreemdelingen, dat begin 16e eeuw aan het Sint Anthonij gasthuis werd verbonden. Wij komen via deze snel stijgende straat op de kruin van de tweede terp, het hoogste punt van de binnenstad, voorheen Cammingahorn geheten (1541 te Cammingahorne, recht tegen den Hoogstraet over). De naam zal afgeleid zijn van een der aanzienlijke bezittingen, welke de familie Cammingha in verschillende delen van de stad had. Een gevelsteen met het opschrift Cammingahorn, afkomstig uit de noord- muur van het 1882 afgebroken huis op de oosthoek van Kl. Hoogstraat en Gr. Kerkstraat, is in het Fries Museum.

Aan de andere zijde van de hoogte leidt de Pijlsteeg (1538 de Pylsteege) weer snel naar beneden. Deze zou haar naam ontlennen aan een aldaar woonachtige Jacop Peyler(th): 1443 den steed, deer Jacob Peyler nu ter tiit uppa wonien is, 1457 den steed, deer Jacop Peylerth pliga op toe wannian. Eekhoff, die deze toeschrijving deed, was niet erg gelukkig met de straatnaam en stelde in 1876 voor, deze te wijzigen in Tuinstraat, welk advies door B. & W. niet gevolgd is. De steeg leidde toen ook niet zozeer naar de (Prinsen)tuin, maar naar het Schoenmakersperk, aanvankelijk via de Jellingapoort (1504 by Jellenga porta, 1544 by Jelger poorte,

1560 by Jellingepoorte aen de wal, 1578 by Jellingerpoort in de Pylsteeg), een voormalige poort van Nijehove. Daar lag ook de Gerkesbrug (1544 over Gercsbrugge alhyer in de Pylstege); naar welke Jellinga en Gerke deze poort en brug genoemd werden, zal moeilijk na te gaan zijn. Bij een opgraving in 1978 zijn geen sporen van deze kunstwerken aangetroffen. Inmiddels wordt wel aangenomen, dat de steeg deel uitmaakte van een 13e-eeuwse doorgaande route: Wirdumerdijk, St. Jacobsstraat, Beijerstraat, Pijlsteeg, Jelsumer binnenpad.

Cammingahorn liep, gelijk wij zagen, van Beijerstraat tot Kleine Hoogstraat (1530 Cleyne Hoochstraete). Zoals de Beijerstraat wel Kleine St. Jacobsstraat werd genoemd wegens haar ligging in het verlengde van de St. Jacobsstraat, zo leidde de Kleine Hoogstraat haar naam af van de inderdaad veel langere Grote Hoogstraat. Hier bevindt zich ook de in februari 1968 aan het verkeer onttrokken Muggesteeg (1600 de gemeene steyge lopende van de Cleyne Hoochstraete na de Cleyne St. Jacobsstrate, 1666 't Miggesteighien lopende uit de Beyerstraet in de Cleine Hoochstraet, 1668 't Muggesteeghien). Men kan veronderstellen, dat hier neergeworpen huysquaed veel vliegen (Fr. miggen) aantrok.

Een in de middeleeuwen veel voorkomende bajonetsluiting verbindt deze Muggesteeg met de Speelmansstraat (1476 Spylmannastreta, 1544 Spoelmansstraet), die haar naam zal hebben ontleend aan een daar wonende muzikant. In 1526 is er n.l. sprake van ene steede nu ledich leggende ende voermaels een huys op staende daer Ghijsbert speelman in plach te woenen, leggende op die olde Eewal. Als reeds gezegd, stroomde de Ee voor 1483 westelijk van de Voorstreek en daarmee kan samenhangen, dat in Eekhoffs tijd ongeveer acht meter onder het oppervlak van de Speelmansstraat resten van een schuitje zijn gevonden. Nog in 1672 werd onder de aanliggenden omgeslagen de contributie tot hoedinghe van de costen over 't opclaren ende reynighen van 't canael de oude Y genaemt, gemaect. In het midden van de vorige eeuw was de oude bedding nog terug te vinden in een open riool achter langs de concertzaal Van der Wielen (thans Zalen Schaaf). Een verbindingsstraatje tussen Speelmansstraat en Eewal is de Zuupsteeg (1554 Suipstege), een plaats waar voorheen kennelijk karnemelk werd verkocht.

Schuin daartegenover ligt de Bontepapesteeg (1583 de straet tusschen de witte nonnen ende de pastorie van Nyehooff, 1590 Bontepaepsstraete, 1593 Bonnepapesteeg, 1829 Bonuspaterssteeg, 1839 Pompmakerstraat, 1843 Bontepapesteeg), genoemd naar (het wit met zwarte habijt van) de Dominicanen, die er de statie het Klooster - in een gedeelte van het voormalige Witte nonnen klooster - bedienden. Eekhoff stelde in 1876 tevergeefs voor, de naam waarin sommigen eene beschimping zien te wijzigen in Keimpemastraat, naar de aangrenzende Keimpemastins (Gr. Kerkstraat 238).

De Speelmansstraat mondt uit op het pleintje Bij de Put (1533 bij die put, 1534 bij de grote nieuwe put bij de nieuwe breede straet op de predykers stede, 1551 by den precaersput op den hoeck van den Heylich Sacramentsstege, 1582 de olde ossenmerckt, 1609 genoempt bij die putd, 1760 Bij de Put). Die put is nog in 1668, 1727 en 1780 totaal vernieuwd en eerst in 1834 definitief opgeruimd.

Of de Slotmakersstraat (1546 Sloetmakerssteyge, 1589 Sloedtmakersstraet) naar

één bepaalde slotemaker genoemd is, of dat een aantal vakgenoten daar bijeenwoonde, kon niet worden nagegaan; nog in 1600 woonde er een Sybe Watzesz. slotmaker. In de Sacramentsstraat (1531 Hellich Sacramentsstege, 1560 Sacramentsstrate) zou het H. Sacramentsgilde te Oldehove, een geestelijke broederschap, bezittingen gehad kunnen hebben, b.v. de in 1526 verkochte Hellich Sacramentskamers. Aan het eind van de Sacramentsstraat was er ook een Zuupmarkt (1642 Hoecxter suipmerck, 1681 Suipmerck, 1760 d'oude Supmerkt, 1843 Voorstraat, 1845 Voorstreek).

De Breedstraat (1534 de nieuwe breede straet op de predykers stede, 1577 de brede strate bij de put) zal over de terreinen van het Jacobijner klooster zijn geroid. Het Jacobijnerkerkhof (1544 bij die preeckers kerckhoeffs muere, 1829 het Groot Kerkhof, 1845 Jacobijner kerkhof) om de rond 1500 gebouwde kloosterkerk der Predikheren of Jacobijnen, heeft tot 1824 dienst gedaan als begraafplaats. De zuidoostelijke gevelwand heette het Krommejat (1548 't Cromme Jat, 1845 het Krommejat of de Schoolbuurt, 1878 het vroegere Krommejat), waarschijnlijk oorspronkelijk een bochtige, nauwe gang, in 1617 bestraat; een nieuw aangelegde straat in deze omgeving ontving 1982 dezelfde naam. In 1830 werd in het hoekhuis met Bij de Put de eerste stadstussenschool (der 1e klasse) geopend (thans Kerkelijk bureau der Hervormde Gemeente). Ook hier was er een kleine Gloppe (1843).

De Monnikemuurstraat (1590 te Jacobinen by de monkemuir, 1594 by de Jacobpijner kercke by de Munckemuyrstraete, 1641 bij de Muntiemuir, 1760 Muntjemuurstraat, 1843 Munnikemuurstraat) liep klaarblijkelijk langs de muur van het meergenoemde klooster. Een, nu onbewoonde, steeg in laatstgenoemde straat is door Eekhoff voorzien van de fraaie naam Sint Frederikssteeg (1734 Schink eters steegh, 1772 Schinkevrettersteeg, 1843 Sint Frederikssteeg gewoonlijk Schinkevreterssteeg genoemd). Sint (!) Frederik zou een prior zijn geweest, die via dit steegje zijn klooster betrad, en de naam door het volk deerlijk verbasterd. Het daar wonende volk zal zeker niet veel ham gegeten en mogelijk uit zelfspot de naam bedacht hebben.

Na de opheffing van het Jacobijner klooster kon Achter de Grote Kerk ontstaan (1619 achter Jacobinen kercke, 1760 Agter de grote kerk), dus nog op het kloosterterrein. Al eerder vond men, achter het klooster, de Reufkamp (1529 op de Reufkampe, 1547 achter Jacopynen op den Rueffkamp, 1548 opte Lutke Reufcamp, 1586 op de Ryffcamp op de Nyeburen) - mogelijk was dit een kooltuin (roeve = Rübe = raap, kool) of een wijngaard (reuve = Rebe). Op het terrein (de appelhof) van het voormalige klooster is de Bredeplaats ontstaan (1655 aen de plaetse van de costerije, 1702 op de brede plaets achter Jacobinerkerck) met het Luilekkerland (1598 panwerk in 't gewezen Jacobbyner cloester, 1749 Luy Leckerlandt, 1791 't zoo genaamde Luilekkerland vanouds het panwerk genaamd bij de Bredeplaats); ook hier moeten we aan ironie denken: de bewoners van de aanvang 18e eeuw door de Hervormde diaconie ter plaatse gestichte veertien armenkamers leefden zeker niet in een luilekkerland (na jarenlange leegstand is het verwaarloosde complex in 1968 gerestaureerd en verbouwd tot zes woningen).

We komen nu aan de rand van de terp van Nijehove, de Nieuweburen (1546 op de Nyeuwbuyeren), kennelijk een nieuwe stadsuitleg; in 1618 trachtte het stadsbestuur er een rooilijn in te voeren. Nog in 1644 was het er erg landelijk: de buiren op de Niebuiren aen de suidsyde aen te seggen om hen wallen te ontledigen van

gemacken ende bargehocken. Voor de demping van de gracht (1863/ 65) heette het doodlopende westelijke deel van de z.z. Keerweer (1797 op de Nieuweburen aan de zuidkant in de Weeromkeer, 1829 Keerweer). Men vond hier vele stegen. Tussen de nos. 44 en 46 begint nog de Poptasteeg (1670 Jan Poptasteeghe, 1674 Poptastraet, 1681 Pipsteech, 1723 Pip off Poptasteegh, 1760 Pipsteig, 1805 Poptasteeg). Jan Jacobs Popta verkocht omstreeks 1665 acht ledige plaatsen achter de kosterij van de Grote kerk: de steeg daarlangs zal toen zijn naam hebben ontvangen; bij pip zal men toch niet behoeven te denken aan de snotziekte van gevogelte. Tussen de nos. 50 en 52 ligt de toegang tot de Pottebakkersplaats (1604 op de Nyebuyren achter de pottebackers, 1639 op de Nieuwebuiren op de Pottebackersplaets, 1685 de Pottebackersplaetse, 1980 Pottebakkersplaats); inderdaad was er ter plaatse een pottenbakkerij, de Potbakkerspijp over de gracht bestond al in 1597. De (verdwenen) Doorgaande steeg (1683 de duergaande steegh bij de Put, 1760 Doorgaand steegje) zal haar naam danken aan het feit, dat deze niet dood- maar doorliep naar Bij de Put, de Bargejagerssteeg naast 112 (1718 de Bargejagersteegh op de Nieuwebuyren) aan de een of andere daar woonachtige bargejager of veedrijver.

Aan de noordzijde van de Nieuweburen vond men (met toegangen in de Opgang en tussen de nos. 11 en 13) Achter de witte hand (1803 agter de zoogenaamde witte hand in het agterom agter de Nieuwebuuren, 1845 Achter de witte hand, 1874 Wissensachterom), gelegen achter het huis genaamd de witte Hand (1805). Tegenover de Bredeplaats ligt de Opgang (1599 straat van de pottebackerspiepe oppe Nijebuyren op 't bolwerck gaende, 1845 opgang), tegenover de Monnikemuurstraat de Vijzelstraat (1839 opgang, 1865 Vijzelstraat of opgang naar de Noorderkade, 1877 Vijzelstraat); deze straatjes leidden omhoog naar de stadswal. De naamgevende vijzel stond boven de deur van apotheker Jan Cornelis Hanekamp van Harinxma (1793 - 1858), sedert 1839 Nieuweburen 93. In het Spooksteegje (tussen 77 en 79) (1795 aldus) zal het wel bijzonder duister zijn geweest.

Steeds meer oostwaarts gaande, bereikt men het noordeinde van de Voorstreek w.z. (1537 opte Lutkebueren, 1549 opte Lutkebueren by Sinte Katarynenpoorte, 1584 de Lutke Nyeburen by de Hoexster poorte, 1716 by 't Doccumer endt, 1751 Lutkebueren, 1794 't Dockumer end, 1924 Voorstreek), kennelijk oorspronkelijk een klein rijtje huizen achter de Hoekster poort; waarschijnlijk zal van deze plaats het beurtschip naar Dokkum zijn afgevaren. Hier stond het huis de groene Canne (aldus in 1584, 1607 huys bij de Hoexterpoort aen 't bolwerck daer de groene canne uuthangt ofte op de stock is staende), waarachter, en langs de stadswal al vroeg een buurt was ontstaan (1511 die nije werlt, 1531 die buyrte aen stadtsbollwerck hyetende die nije werlt, 1561 de nije werelt by't bollewerck, 1583 by Hoecxterpoert achter de grone canne, 1597 op de nyeuwe warrelt omtrent't bolwerk by Sinte Cathrinapoorte achter de groene canne, 1599 achter de groene can op de gebuyrte genaemt de nije werlt, 1606 het bolwerck genaemt op d'nije warlt, 1760 Achter de groene canne, 1845 de Noorderkade, 1863 Noorderweg). Hierop sluiten aan de Wissensdwinger (1749 Wabbe Wissensdwinger, 1839 Wisjesdwinger, 1845 Jacobijner of Wabbe Wissensdwinger, 1877 Wissensdwinger), de inmiddels verdwenen Wissensstraat (1749 Wabbe Wissensstraat, 1845 Jacobijner of Wabbe Wissensstraat, 1877 Wissensstraat) en de eveneens spoorloze Wissenssteeg (1877 aldus). In 1614 kocht Wabbe Wissensz., monsterschrijver van Friesland (1602 monstercommissaris genoemd, degene, aan wie de monsterring van het krijgsvolk was opgedragen), een huis en hof achter Jacobijnen ter afronding van eerder verworven bezit. De achter zijn terreinen

gelegen dwinger (= bolwerk) zal aan hem zijn naam hebben ontleend; in 1698 werd een gedeelte van de dwinger door het stadsbestuur als bouwterrein uitgegeven. Een steegje op de Wissesdwinger droeg de naam Drift (1877 en 1904 aldus), een elders ook voorkomende aanduiding, dat daarlangs wel vee werd gedreven.

Aan Nieuweburen en Wissesdwinger grenst het Schoenmakersperk, genaamd naar het ten westen hiervan gelegen terrein, waarop de schoenmakers hun leer looiden en het verder toebereidden (1549 de broederen looyende oppet ambachts of schoenmaeckersparck). Deze werkzaamheden verspreidden minder aangename geuren, waarom dan ook alle gildebroeders werden verplicht, hun eekhuisjes en kalkdobben niet achter hun woning, doch op het Perck te plaatsen. Het gilde pachtte dit, aanvankelijk afgelegen terrein van de kerk van Oldehove voor 12 goudgulden jaarlijks. In 1807 kregen de commissarissen van het opgeheven schoenmakersgilde toestemming om het perk te verkopen. De huizen stonden niet aan het perk zelf, maar aan de daarlangs lopende Pijlsteeg (1576 in de Pijlsteige aen het schoenmaeckersparck, 1602 bij de Pijlsteechster ofte Leertouwerspijpe). Nog in 1617 werd het perk uitgebreid tot aan de Groeneweg. In de afrastering bevond zich een poortje, waarop schoenmakers- en looierswerktuigen waren afgebeeld. De stenen met die afbeeldingen zijn thans nog terug te vinden in een der poortjes aan de Groeneweg van het Nieuw Sint Anthonijgasthuis, dat in 1864 gereed kwam op het voormalige perk. De koopman Isack Salomons (1751 - 1821), wonend aan het Schoenmakersperk, nam daarnaar in 1812 de familienaam Duparc aan en werd de stamvader van het bekende intellectuele geslacht van die naam. Eekhoff stelde in 1876 tevergeefs voor, het lange en verouderde S. te vervangen door het Perk. Van het perk westwaarts liep de Perksteeg (1627 Percksteigh), die door de bouw van het gasthuis is verdwenen; in 1856 waren er nog elf woningen in die 17 m. 20 lange steeg.

Ten zuiden van het Schoenmakersperk lagen een oude (in 1864 gedempte) binnengracht en het Perkswaltje (1619 achter de groote schole, 1686 't Waltje over 't Schoenmaeckersperck, 1690 de Perckswal achter de oude school). Eekhoff had ook bezwaar tegen de aanduiding waltje en stelde in 1876 voor, deze naam te vervangen door Gasthuisperk, welk advies door B. en W. niet is gevolgd. In het verlengde van het Perkswaltje (naar het Jacobijner kerkhof) liep de Weeshuisstraat (1829 Perkswaltje, 1843 P. bezijden het weeshuis, 1865 Weeshuisstraat) langs het 1675 gestichte Nieuwe Stadsweeshuis. Het advies van Eekhoff tot naamswijziging werd hier wel gevolgd (1877 Perkstraat, 1982 A.S. Levissonstraat).

Een dwarssteegje naar de Gr. Kerkstraat stond bekend als de Modder (1687 de Modder aen het Jacobiner kerckhoff, 1700 de plaets bij het stadts weeshuys de Modder genaempt, 1749 Bij de Modder, 1839 de Modder); er werd tot 1765 in begraven (!). Het advies Kerksteeg i.p.v. Modder, dat thans geen modderpoel meer is en van die smet gezuiverd dient te worden werd in 1876 niet overgenomen. In 1911 is deze steeg aangekocht ten behoeve van de bouw van de St. Elisabethschool (1914-1977, 1987 tot woonappartementen verbouwd). De Kerksteeg zou geheten hebben naar de in 1765 afgebroken, voormalige parochiekerk van Nijehove, op de hoek van het Jacobijnerkerkhof.

Naar deze (O.L.V.) kerk was al eeuwen eerder de Grote Kerkstraat genoemd (1549 Kerckstraete, 1552 Grote Kerckstraete). In deze straat stond tot het eind der 15e eeuw de O. L. Vrouwepoort van Nijehove; de buitengracht kruiste deze belangrijke verbindingsweg met Oldehove ter hoogte van de huidige Sint Anthonystraat. Nog juist op het territoire van Nijehove stond het St. Anthonijgasthuis (al vermeld in 1425), het meest bekende der Leeuwarder gasthuizen. Tot er 1877 - '80 een massaal complex voor proveniers werd gebouwd (1989 verbouwd tot appartementen), bestond het gasthuis uit vele grotere en kleinere woningen, gelegen aan straatjes en pleintjes. Zo vindt men in 1710 de donckere ganck en in 1723 de Heerestraet in Anthonij gasthuys genoemd. In het Quotisatiekohier van 1749 werden onderscheiden: op 't Hoog, Nieuwebuiren, de Duistere gang, Heerestraat, over't Washuis, op't Kraakje en in de Kerk. In 1875 kende men er de Driehoek, Heerestraat, Donkere gang, de Keldertjes, Nieuweburen, het Hoog, Kerkgang en Beyersgang.

Tussen Gr. Kerkstraat en Perkswaltje, tegenover het (Oud) St. Anthonijgasthuis, vond men een conglomeraat van steegjes, waarvan thans alleen de Wijde Gasthuissteeg (1582 Gasthuysstraete, 1583 Gasthuyssteyge, 1611 stege over het gasthuys, 1829 Groote Gasthuissteeg, 1845 Wijde Gasthuissteeg) nog een functie heeft. Haaks op deze verbinding met het Perkswaltje stond de inmiddels verdwenen Kromme Elleboogsteeg (1687 Cromme ellebooghsteegh, 1700 Kroem ellebooghsteegh). Mogelijk was deze, kennelijk kromme steeg identiek met de Poolsteeg (1749 aldus, 1747 kocht Jacob Pool drie woningen in de Gr. Gasthuissteeg) en met de Tipelsteeg (1728 Tijpelsteeg, 1775 Typelsteegje, 1865 Tepelsteeg) (naar het tipelspel?), die tot circa 1878 de Wijde Gasthuissteeg met het Perkswaltje verbond. Tussen Perkswaltje 6 en 12 vindt men nog de, nu met een hek afgesloten Digte Gasthuissteeg (1845 aldus) en tussen Gr. Kerkstraat 55 en 57 de Nauwe Gasthuissteeg (1646 Nauwe gasthuyssteege), in 1856 tussen 95 en 128 cm. breed en 57 meter lang, met 7 woningen.

De buurt aan de overzijde van het Perkswaltje was al vroeg minder in trek, wat niet alleen veroorzaakt werd door de geuren, die met de looierij annex waren. Nog in 1559 werd bepaald, dat alle harbargiers, die bevonden zijn binnen deeser stede bordeel te houden, voortaan nyet en sullen moegen tappen noch geselschap setten, 'tzij bij daege ofte bij nachte, tenzij zaecke deselve hun woon- plaetse hebben ofte

nemen ten noorden van den steenen pijpe leggende in de Pielstege binnen deser stede ende van daer aff langes bij des stadts vesten totten westen van den Doelen aff. Rond de Groeneweg (1546 by den groenen wech, 1562 voer aen de Pijlsteeghe opten Groenewech) lag vanouds dan ook niet alleen een groene, doch ook een rosse buurt. In 1623 werd verkocht een hof met grond, bomen ende plantagie zampt bloemthuyn midsgaders 't somerhuyske, de Groenewech ten noorden.

Aan die Groeneweg kocht in 1803 de koopman Jacob Vonk (1762-1806) enkele pandjes, die hij liet afbreken en vervangen door een rijtje van zeven woningen (1843 thans ook Vonkeburen genaamd, 1878 Vonkebuurt), dat met de sanering van deze wijk is verdwenen. Meer westelijk lag het, eveneens opgeruimde, Zalmklooster (1786 het z.g. Zalmklooster, 1802 het Salmklooster); dit hofje bleek eigen- dom te zijn geweest van de zalm- en oesterkoper Philippus Reviersma (overleden 1801). Daar in de omgeving lag ook de Kreupelstraat (1676 de Kreupelstraet ontrent de Doele, 1685 op de hoek van de Cruempelstraet aen de Groenewegh, 1709 Butterkruepelstraat), die in 1786 voor het laatst vermeld werd gevonden (als belender van de toen aangelegde Joodse begraafplaats aan de Groeneweg). Ook andere steden kenden een Kreupelstraat, kwartier van gebrekkige arme lieden; vandaar de zegswijze hij woont in de Kreupelstraat, hij weet hoe zich erbarmelijk voor te doen, is uitgeslapen.

In 1540 werd aan het eind van de toen nog niet zover doorgetrokken Groeneweg een nieuwe schuttersdoelen gebouwd (een ouder gebouw stond in de nog te noemen Oude Doelesteeg); de toegangsweg verkreeg de naam Doelestraat (1555 Doelstraete, 1596 Nyeuwe Doelesteyge) en de verbinding met de Groeneweg de nieuwe Oosterdoelestraet (1609 aldus, 1611 de nyeuwe straete op 't oost van de Doele, 1614 nieuwe Doele oosterstraete). Ten noorden van de hof van deze doelen, dus tegen de dwinger, lag het Tournooiveld, dat in 1604 door de stad aan Graaf Willem Lodewijk in gebruik was gegeven tot eene ren- en picqueurplaetze. In 1648 verkreeg stadhouder Willem Frederik bovendien nog het gebruik van de aangrenzende Doeledwinger omme by Sijn Excellentie tot een lusthoff ofte andersins, na welbehagen van Sijn Excellentie, geimployeert te worden. Dit later nog uitgebreide terrein, de Prinsentuin (1760 's Vorsten tuin, 1845 Stads of Prinsentuin) werd in 1819 door Koning Willem I weer aan de stad Leeuwarden overgedragen, gevende Z.M. daarbij te kennen, dat het hem aangenaam zal zijn, dat de gezegde Tuin bij voortdoring in stand gehouden worde, en op den bestaanden voet tot wandelplaats voor de ingezetenen bestemd blijve.

In het verlengde van de Groeneweg lag het Sint Jobsleen (1647 op St. Jobsleen bij Swaentiedijkswal, 1685 bij St. Jobsleen omtrent het Oldehoofster kerckhoff, 1845 St. Jobsleen of Doelebuurt). Het nog als studieleen bestaande Sint Jacobs- of Jobsleen is gesticht door Jelle Juwsma, sacristijn van Oldehove, n.a.v. de dood van zijn halfbroer, de olderman Pieter Sijbrants Auckama, bij het bieroproer, op St. Jacobsdag 1487. De priester die tot de reformatie het St. Jobsaltaar in de kerk van Oldehove bediende, bewoonde het St. Jobsprebendehuis, dat in 1674 door de stad op afbraak werd gekocht. Al eerder, in 1645, was de bij dat huis behorende grond verpacht en met 21 woningen bebouwd. In het perceel Boterhoek 137 was een gevelsteen beland (na afbraak van dat pand naar het museum Princessehof overgebracht) met het opschrift A^o 1645 Maert 18. Dese plaets is genaemt St Iops Iyen. Daer op heeft lucke Pytters van Typsma geleit de eerst stien. (een Jucke Pieters metselaar huwde alhier in 1649).

Aan (de woning van) een pastoor van de kerk van Oldehove, Heer Ivo Johannes, aartspriester van Friesland (overl. 1581), ontleent het Heer Ivostraatje zijn naam (1591 de Pastoriestrategie te Oldehooff, 1664 Heer Evo straat, 1829 Heroijvostraatje, 1839 Heer Ivostraatje). Rondom de meergenoemde Sint Vituskerk van Oldehove (in 1596 afgebroken, de 1529 - '32 gebouwde toren houdt nog stand) lag het Oldehoofster kerkhof (1544 aan Sinte Vitus kerckhoeve), dat tot 1833 tot begraving gebruikt werd. In de zuid-oosthoek bevond zich een 1967 afgebroken, minder aanzienlijk buurtje, in de volksmond spot- tenderwijs Witte kousenbuurt genoemd.

De bebouwing tussen Oldehoofster kerkhof en de Noorderplantage droeg de naam Boterhoek (1645 op 't noord van Oldehooff in de Butterhorne, 1706 Boterhorn, 1820 Boterhoek), mogelijk naar de aldaar voorkomende koestallen en melkerijen. In het oostelijke hoekhuis (no.199) bevond zich een gevelsteen met de afbeelding van een koe - doch kennelijk aangezien voor een kalf - en daarbij YB TM 1743. Ysbrand Baukes, in 1749 een suinige rentenier, verkreeg in 1750 een stukje grond in erfpacht van de stad, ter afronding van zijn bezit in de Boterhoek; hij huwde in 1736 met Trijntje Meinderts, met wie hij dus in 1743 het huis het Kalf liet bouwen. De daarnaast beginnende, doodlopende steeg werd daarom Kalvergloppe genoemd (1760 Kalverstraatje, 1793 Kalvergloppe, 1845 Kalvergloppe of Schoolsteeg); deze steeg bood destijds toegang tot het gebouw, waarin in 1841 de Tweede Tusschenschool werd gehuisvest en dat nu o.m. onderdak biedt aan de studio's van Omrop Fryslân.

Het huis Boterhoek 141 was genaamd de Oranjeboom; het hofje erachter verwierf daarnaar de naam Oranjeklooster (1829 aldus). Die woningen waren in 1859 in het bezit gekomen van het kerkbestuur der Joodse gemeente, dat er o.a. een Joodse godsdienstschool in onderbracht. In 1886 werd het Ned. Isr. armbestuur eigenaar, dat door architect H. R. Stoett tien nieuwe kamers en een poort aan de straat liet bouwen: 4 mei 1887 werd de Hof Goozen ingewijd, 1936 - na zes jaren leeg gestaan te hebben - weer gesloopt. Naamgever van de Hof was het land Gosen, een district van N.O.-Egypte, dat (door pharao Ramses II?) aan de Israëlieten ter bewoning was afgestaan.

Tussen Boterhoek 93 en 105 begon de Drift (1845 aldus), waarlangs - evenals elders in de stad - waarschijnlijk vee werd gedreven, tussen 77 en 79 het Poortje (1749 in 't Poortje) en tussen 45 en 51 de Korstbijterssteeg (1749 Kurstebijterssteegh), in 1856 twaalf meter lang met vijf woningen; de benaming duidt niet op hoge welstand van de bewoners. De naam van het nog westelijker gelegen Brandjeklooster (1788 aan de stadswal bij de Oudehoof het Klooster genaamd, 1829 Brandjesklooster) kan ontleend zijn aan een aanwonende Ger- of IJsbrand; in 1856 varieerde de breedte van 96 tot 370 cm., de lengte was 23 m. en het aantal woningen 8.

Ten noorden van deze buurt ligt de Noorderplantage (1699 in de Oldehoofster dwinger, 1725 bij de Oudehooff in het Klein Fentie, 1829 Klein Ventje, 1845 de Oldehoofster dwinger nu de Noorder Plantaadje). Dwinger is de Friese benaming voor bastion; dit bolwer werd in 1619 aangelegd en 1842/43 tot plantsoen vergraven. Ven, venne of finne wijst op laag gelegen wei- land, Klein Fentie zou dus duiden op een stukje moerassig land juist achter de wal; merkwaardig is het dan, dat een rogmolen in 1725 in het Klein Fentie stond - waarschijn- lijk heeft deze toch op het bolwerk gestaan. Aangrenzend loopt zuidwaarts langs de stadsgracht de

Westerplantage (1845 de Lieve Vrouwepoortsdwinger nu de Wester Plantaadje). Hier stond sedert het eind der 15e eeuw, tot haar afbraak in 1837, de Vrouwe(binnen)poort.

Meer binnenwaarts loopt de Torenstraat (1598 Oldehofster straete, 1607 Toornstraet bij Oldehoff, 1682 Oldehoofster Toornstraet), waarover de 1529-'32 als nieuwe toren voor de St. Vituskerk gebouwde Oldehove peet zal hebben gestaan. Daarnaast stond het Burmaniahuis, tot 1816 bewoond door afstammelingen van Fredericus Buremaninghe, wiens zonen in 1300 (!) afstand deden van hun patronaatsrechten op de kerk; over de grond ervan werd de Burmaniastraat geroid (1585 straet lopende uyt de Cleyne Kerckstrate na het diept, 1589 Burmaniasteyge, 1591 Burmaniastrate). Een deel van de in 1875 op de plaats van het oude Burmaniahuis verrezen heerenhuizinge is bij de afbraak daarvan in 1991 gespaard; het maakt nu deel uit van het stadskantoor. De Kleine Kerkstraat (1425 in der Scothstrede, 1540 in de Schotstraete, 1549 in den Schotsen straete, 1556 in den Cleynen Kerckstraet ofte Schotse strate) heet naar de kerk op het Oldehoofster kerkhof. Het kerkhof zal wel afgeschut zijn geweest en dat kan tot de naam Schotstraat hebben geleid; nog in 1843 droegen enkele woningen aldaar de aanduiding bij den sluitboom. Tussen de nos. 25 en 35 vond men de toegang tot de Regenboogsteeg (1660 steeg met huis daer de regenboogh uithangt, 1845 Regenboogsteeg), in 1856 20 m. lang met vier woningen; reeds in 1633 stond er in de Kl. Kerkstraat een huis daer de regenboogh uithangd, in 1680 is sprake van de drye regenboegen. Omdat de vier woningen (in 1878) eigendom van de Hervormde diaconie waren, kreeg deze steeg in de volksmond ook wel de naam Diaconiesteeg. Tussen de nos. 6 en 14 begon de inmiddels verdwenen Muntesteeg (1843 vroeger denkkelijk de Muntesteeg genaamd, 1877 Muntesteeg). In 1653 kocht muntmeester Coenraed Raerd een huis in de Kl. Kerkstraat; dat werd zeven jaar later door zijn crediteuren verkocht, evenwel zonder alle gereedschappen van de munte.

De Bagijnestraat (1537 Sinte Annastrate, 1544 Bagynenstraete èn Sinte Annenstraete, 1644 de Baginestraet ofte nu de Westerkerkstraet) is genoemd naar het St. Annaklooster der grauwe bagijnen, gesticht op de terp Fiswerd (nu de oude begraafplaats) en in 1510 overgebracht naar het terrein tussen de huidige Bagijnestraat, Sint Anthonystraat, Gr. en Kl. Kerkstraat. Een deel van de tegenwoordige Westerkerk en van het ten westen daarvan staande gebouw (v.m. patershuis, 1570 eerste onderkomen van de Leeuwarder bisschop) behoorden tot dit kloostercomplex. De steeg de Kaatsbaan (1688 een steeghien ontrent de kaetsebaen in de Bagijnestraet, 1820 de

Kaatsebaan) gaf toegang tot een ravet of kaatsbaan, 1587 ingericht achter een huis in de Kl. Kerkstraat, welke tot in de tweede helft der 18e eeuw bleef bestaan.

Naar het noorden leidt de Bollemanssteeg (1586 de begoste nieuwe straet van de

Grote Kerckstraet na de Bagynestraete, 1589 de nyuwe straet lopende door t bagijneklooster in de Begijnestraat, 1604 Stadts alias Lombertsstrate, 1624 Scholestrate achter de lombert, 1632 nije steig ofte Schoolstraet, 1645 Bollemansstraet, 1650 Schoolstraet, 1664 Bollemanssteegh, 1845 Bollemanssteeg of Schoolstraat). Harmen Harmensz. stalmeister alias bolleman woonde in 1594 in een deel van het voormalige klooster; hij hield er klaarblijkelijk één of meer stieren (de straatnaam komt ook elders voor: Bollemanssteeg in 1786 te Wirdum). Ook de bank van lening van Jacques Balbian was aldaar (1602 - 1618) gevestigd; in 1623 werd het gebouw aangekocht ten behoeve van de Latijnse school, welke ter plaatse (sedert 1846 als gymnasium) tot 1868 gevestigd bleef. Naar de noordelijke ingang van de Westerkerk voerde het Hofstraatje (1694 Hoffstraetie), aldus omdat via een brugje over de oude gracht (nu Sint Anthonystraat) stadhoudelijk gezin en personeel gemakkelijk de kerk konden bereiken. Een tegen deze gracht doodlopende steeg (cul-de-sac) in de Bollemanssteeg droeg de naam Zak (1758 de Sak in de Bollemanssteeg). Bij de afbraak van diverse kloostergebouwen in 1930 verdween dit buurtje, maar in 1985 is dezelfde naam toegekend aan een ongeveer op die plaats ontstaan verbindingsstraatje.

Ook gesloopt (sedert 1929) werd het conglomeraat van stegen en steegjes ten westen van de Bollemanssteeg. Via de Kalksteeg (1650 de Kalcksteig uyt de Schoolstraet comende) kwam men in het Bagijneklooster (1606 't Grau Bagynenclooster, 1674 het Clooster in de Bagijnestraat, 1749 Klooster, 1845 Bagyne Klooster), een hofje op het voormalige kloosterterrein. Vandaar leidde naar de Bagijnestraat de Kloostersteeg (zonder daaraan nummerende huizen) en naar de Gr. Kerkstraat de Rochebrunesteeg (1613 Bontemanssteegh, 1749 idem, 1782 Rochebruinsteegje, 1829 Rossebruinsteegje, 1845 Rochebrunesteeg). In 1614 is er sprake van verkoop van grond achter de oude huysinge, by Jan Bonteman tot camers verpacht; in de 18e eeuw werd het huis op de hoek van de Gr. Kerkstraat enige tijd bewoond door Henri Marius Brunet de Rochebrune (1697 - 1732), kapitein van de garde van de stadhouder.

Terugkerend naar de Bagijnestraat, vinden we aan de zuidzijde de Nieuwesteeg (1597 de nye steyge van de smalle Nyestad na de Bagijnestraet, 1610 de nyuwe straet lopende van de Nyuwe stadt in de Bagijnestraet). In 1667 werd door de magistraat geresolveert, dat de Nieuwe steegh tot cieraet van de stadt nae de Bagijnestraet een halve voet sal werden verhooght ende nae de Nieuwe stadt sal uytwateren, met clinckert in 't midden gevloert.

En dan zijn we aangeland op de Nieuwestad. De noord- of smalle zijde werd tot in het derde kwart van de vorige eeuw echter meestal niet als zodanig aangeduid, doch (achtereenvolgens) als Bij de (voormalige) Vrouwenpoort of Harlingerend (1 - 21), Bij de Duco Martenapijp (23 - 43), Deinumer Zuupmarkt (45 - 71), Vleeschmarkt (73 - 105), Bij de Lange pijp (107-113), Over de Waag (115-129), Bij de Waagsbrug (131-135) en Bij de Tontjepijp (137-141). In 1601 bestemde het stadsbestuur een deel van de smalle zijde van de Nieuwestad (van de Lange pijp af in de richting van de Martenapijp) tot vleesmarkt, d.w.z. daar konden vleesbanken geplaatst worden tot de verkoop van vlees en spek gedurende de wintermaanden. In 1876 adviseerde Eekhoff (zonder succes), de lange en leugenachtige naam Deinumer Zuupmarkt (1664 aldus) te vervangen door Lindegracht. Voor de bevaligheid, behoeft die naam ook niet te blijven.

De zuidzijde heet vanouds Nieuwestad (1456 Nye Stedstera, 1475 upper Nyasted), al werd hier ook wel mee bedoeld de gehele nieuwe uitleg op het land, dat ontstond waar eens de Middellzee was. Men onderscheidde hier N. bij de Vrouwenpoort (ook: Harlengerend), N. bij de Martenapijp, N. bij de Lange pijp, N. bij de Waag en N. bij het Waagsplein (het Markt). Van 1564 tot 1697 werd de wal langs het water tussen Martena- en Lange pijp als veemarkt gebruikt. In 1698 werden van stadswege langs de gehele wal (in 1726 tot meerder cieraad eegalijk geschooren) lindebomen geplant, waartoe de aanwonenden ieder een rijksdaalder betaalden. Sedert 1877 heten noord- en zuidzijde zonder meer Nieuwestad.

Niet vast staat de verklaring van Schavernek (1578 bij de Schavernexpijpe, 1579 op 't Schaverneck, 1599 de waterpoorte, het Schaverneck genaemt, 1670 op Clein Schaveneck, 1845 Groot Schavernek). Het woordenboek der Ned. taal geeft als betekenissen van schabbernak/schavernek: wonderlijk of onooglijk kledingstuk, er wonderlijk of onooglijk uitziend persoon, rakker of kwajongen, lichtzinnige, oude magere koe en bouwvallig huis, kortom een weinig aantrekkelijk object. Men krijgt de indruk, dat dit oudtijds een zeer onaanzienlijke buurt moet zijn geweest. In 1629 en 1649 is deze evenwel aanmerkelijk opgeknapt (rooiing en bevloering), ook al met het oog op de reizigers, die hier met de trekschepen uit de richting Harlingen en Bolsward arriveerden. Ook langs het Ruiterskwartier (1586 de straet lopende naest het bolwerck, 1657 't Ruyterskwartier) ontstond er een in weinig aanzien staande buurt, merendeels bevolkt door lieden, waarop de oorspronkelijke betekenis van het woord ruiter van toepassing was: landlopers, zwervers en bedelaars.

Zoals op diverse andere plaatsen aan het bolwerk, heeft er op de hoek van Schavernek en Ruiterskwartier een molen gestaan. Omstreeks 1610 werd er over het terrein van die molen (1582 de mollenersfenne) de Molensteeg aangelegd (1612 de Muelenstrate bij 't Schaverneck, 1613 de nieuwe steeg van 't Schaverneck over de meulenerscamp of gardeniersthuis tot in de Heer Hanniasteyge). Tussen Nieuwestad z.z. en Ruiterskwartier vonden en vinden we een groot aantal, nu niet meer bewoonde, ten dele doodlopende stegen en steegjes. De half-overbouwde, in 1984 met een deur afgesloten Messmakerssteeg (1749 Poolsteeg, 1788 Messmakerssteegje), tussen N. 20 en 26, heeft haar naam ontleend aan Jacobus Pool, koopman en scheermesmaker, in 1720 koper van drie eenkamer- woningen in deze steeg met het daarvoor staande hoekhuis aan de Nieuwestad. Ten westen van het huis de Wolf (N. 28), 1616 eigendom van Wolff Hansz. zadelmaker, ligt de Wolvesteeg (1664 Wolwesteygh), die uitmondt in de Haniasteeg. Deze laatste (1612 mijnheer Hanniasteegh), tussen N. 36 en 38 en R. 45 en 47, zou haar naam kunnen danken aan dr. Sjoerd Hania, die (volgens Eekhoff) omstreeks 1600 gewoond heeft in het Martenahuis (N.40), door welks tuin deze steeg gerooid werd. Daar lag ook het raadselachtige Jakkelegat, waar in 1749 negen woninkjes stonden. Mag hier verband gezocht worden met in spulstje van Jakkele, een zaakje van niets? Een doodlopende steeg aan de Nieuwestad, waarschijnlijk tussen de nos. 42 en 44, heette toen Schoolmeesterssteegje, naar de particuliere school van meester Arnoldus Krukmeyer, van wie het belastingkohier van 1749 vermeldt: wint nauwelijx de cost. Ongeveer in het verlengde daarvan lag een, in het Ruiterskwartier uitmondende, doodlopende steeg met de veelzeggende naam Bargehok (1749 aldus, 1775 in de zogenaamde bargehokken, 1788 een huizinge in het Ruiterskwartier 't Bargehok genaamd, bestaande in vijf woningen).

Tussen N. 48 en 50 en R. 59 en 61 ligt de Ipe Brouwerssteeg (1620 Eepo brouwers ofte de burgemeester Atsmasteegh, 1621 de heer Atsma ofte Adie Lamberts steige, 1637 en 1664 Atsmasteeg, 1661 en 1685 Axmasteeg, 1680 en 1749 Epo Brouwersteegh, 1760 Atsma- of Ype Brouwerssteig, 1845 Yvo Brouwerssteeg), waarvan de naamgever, de brouwer Eepe Meynertsz., in 1589 bij decreet een huis op de Nieuwestad z.z. kocht. De veroveraar (1580) van het Leeuwarder blokhuis, burgemeester Adie Lamberts, was eigenaar van het hoekhuis; zijn schoonzoon, burgemeester Renicus Atsma stierf 1625 in dat huis; diens dochter Rinske huwde 1638 de ontvanger Petrus Axma, die er ook ging wonen en in 1680 overleed. In een op het R. tussen de nos. 63 en 85 uitkomend, doodlopend steegje met de naam Bolswardersteeg (1707 aldus) stonden de door de gefortuneerde echtelieden Harcke Reyners en Doutje Heeres in 1678 gestichte Bolswarder kamers, een gasthuisje met vijf kamers, waarin tot 1915 oude hulpbehoevende vrouwen onderdak werd verleend; de naam Bolsward is hierbij betrokken omdat Harcke zijn stal in dezelfde steeg verhuurde aan de Bolswarder veerschippers. De stichter van het Popta-gasthuis te Marssum, dr. Henricus Popta, eigenaar/bewoner van het pand Nieuwestad 58, liet in 1696 ook een aantal kamers voor arme weduwen achter zijn huis (ver)bouwen; naast dat huis kwam de toegang, via het nog bestaande fraaie poortje (1749 dr. Popta gasthuis, 1800 Poptasteeg, 1843 In het Struivingspoortje, 1845 Poptakamers, 1856 Struivingspoortje). De schilder van antique modes, behangsels en schoorsteenkleeden Dominicus Jans Struiving (1755-1817) was rond 1800 bewoner en bezitter van genoemd huis aan de Nieuwestad.

Tussen R. 107 en 109 mondde de Baarsjessteeg (1768 Beerskesteeg, 1829 Baarsesteegje, 1843 Baarsjessteeg) uit, kennelijk genaamd naar de stokerij het Beerske (1746, 1780) in het pand Ruiterskwartier 111. Dit huis staat op de hoek van de aanmerkelijk bredere Oude Doelesteeg (1577 Olde Doelesteeg), lopende tussen N. 88 en 90 en R. 111 en 115. Deze drukke voetgangersstraat is genoemd naar een gebouw, dat nog in 1568 en '72 werd aangeduid als de oude doele; zoals wij reeds zagen, werd een nieuwe doele in 1540 aan het eind van de Groeneweg gebouwd. Eekhoff stelde in 1876 (tevergeefs) voor, de naam te wijzigen in Spoorstraat omdat die straat thans regelregt naar het spoorwegstation leidt.

Tussen N. 98 en 100 en R. 119 en 121 loopt de Drie (prinse)daalderssteeg (1641 de steegh achter die drie prince dalers, 1697 de 3 prinedaelderssteegh, 1749 Drie Daalders steegh, 1843 Drie Prinsedaalderssteeg), welke sedert 1807 door gebruikers mag worden afgesloten. Naamgever is het huis de drye gouden prince (ook wel: coninx-)daelders, reeds in 1598 vermeld op de z.z. van de Nieuwestad (thans no. 106). Het doodlopende Stokerssteegje (1769 aldus), tussen R. 127 en 135, nu verdwenen, was in 1856 bijna 30 m. lang en onbewoond; ook hier zal wel een der vele stokerijen gevestigd zijn geweest. Dan volgt de Kastmakerssteeg (1715 aldus, 1820 afgesloten), tussen N.114 en 116 en R. 135 en 137, waarin in 1715 inderdaad een kastmaker woonde. Ten oosten van het in 1918 afgebroken koffiehuis het Gouden Wagentje (Nieuwestad 124) bevond zich het Wagensteegje (1760 aldus). De naam de vergulden waegen was al sedert 1638 aldaar in gebruik; de gevelsteen is nu ingemetseld in een muur aan de Pijlsteeg. Tussen N. 132 en 134 en R. 147 en 149 loopt de Hoedemakerssteeg (1657 Taecke hoedemaeckers steeghien bij 't Ruyterskwartier, 1675 de Hoedemaekerensteegh tegenover de Lange pijp). Taecke Taeckes, mr. hoedemaker, kocht in 1661 voor 260 gulden een eenkamerwoning in

Reyner Jelles ofte Wijbe Sioerds steegh over de Lange pijp. Deze doorgang wisselde nogal eens van naam (1675 Wybe Woud-boerssteegh, 1708 Wybe Woudboerssteeg lopende van de Lange piep naar 't Ruytersquartier, 1760 Hoedemakerssteig, 1829 Naauw steegje), maar is sedert 1839 steeds als Hoede(n)maker(s)steeg aangeduid.

Tussen N. 136 en 138 en R. 151 en 153 volgt dan de weer wat bredere Oude Lombardsteeg (1576 de steeg lopende van de Nieuwestadt voorbij 't hoog huys naer het bolwerck, 1602 Hoechuyssteyge, 1646 Hoechhuistersteech, 1749 Lommertsteeg, 1760 Oude Lombardsteeg). Naamgever was het hoge hoekpand Nieuwestad 138, waarin 1665 een door de stad geotrooierde bank van lening werd gevestigd. In de volksmond heette de steeg ook wel Bargesteeg, naar de bargemarkt, die in 1697 werd verplaatst van de Lange pijp naar t Ruyterquartier nevens de Hooghuystersteegh. Omstreeks 1827 vestigden de gebroeders Hermann en Joseph Sinkel uit Kloppenburg zich in het meergenoemde pand, dat 1842/ 45 werd vervangen door het grotendeels nog bestaande complex, dat de gehele oostwand van de Oude Lombardsteeg beslaat. De pracht en bekendheid van deze winkel van Sinkel waren voor Eekhoff in 1876 aanleiding om voor te stellen de verouderde Oude Lombardsteeg of Bargesteeg te herdopen in Sinkelstraat. Dit advies werd niet overgenomen door B. & W., evenmin als de in 1892 en 1895 ingediende requesten van J. W. Bukers (die een schoenenmagazijn exploiteerde in een deel van de v.m. winkel van Sinkel) en andere aanwonenden, om de naam van de Lombardsteeg te veranderen in Winkel-, Bazar- of Wilhelminastraat.

Verdwenen is de tussen de vroegere nos. N. 150 en 152 uitmondende Oude Vermaningsteeg (1598 de Mennonitenstege by de Waege, 1616 de Mennistesteigh, 1640 de steegh van de Minnonietenvergaderinge, 1760 Vermaningssteeg, 1845 Oude Vermaningssteeg); nog wel bestaat (tussen de nos. 158 en 160) de Vermaningsteeg (1737 de steeg aan het Merkt, 1760 Seepsiederssteigje, 1845 Vermaningssteeg). Beide gaven toegang tot een doopsgezinde vermaning, resp. van de Oude Vlamingen en van de Waterlandse gemeente. In deze laatste, staande achter de huizen van de Wirdumerdijk, zijn sedert 1758 alle meniste richtingen verenigd; eerst in 1832 werd deze kerk toegankelijk vanaf de Wirdumerdijk. (In genoemd jaar is er door afbraak van een huis aan de Wirdumerdijk een pleintje ontstaan. Bij de herdenking van de geboorte van Menno Simons, 1496-1561, organisator van de d.g. broederschap, ontving dat pleintje 2 februari 1996 van de kerkeraad der doopsgezinden de naam Menno Simonsplein.) Een gebouw in de Vermaningsteeg, waarin een hinderlijke zeepziederij was gevestigd, werd in 1784 door de d.g. gemeente aangekocht en het volgend jaar weer verkocht onder voorwaarde, dat daarin nooit eenige zeeperij of bokkingdrogerie mocht worden uitgeoefend. De steeg fungeert nu als (nood) uitgang van de kerk en loopt niet meer door naar het Ruiterskwartier, zoals nog in 1845. Het nu doodlopende deel bij het R., tussen de nos. 173 en 177, heet Spoormakerssteeg (1878 aldus); mogelijk vervaardigde de in het midden der vorige eeuw in het perceel no. 173 woonachtige grofsmid Hendrik Heyenga rijsporen. Ten westen van ditzelfde pand stond de Blauwe poort (1730 aldus). In 1798 werden verkocht een stalling en een kamer in de Blauwe poort in het Ruiterskwartier, met reed en drift over de plaats en door de blauwe poort: een aan het R. staande grijs-blauw geschilderde open doorgang. In 1846 stond te koop het huis no.165, genaamd de Groote Blaauwepoort; in 1865 is dat een herberg, de zoogenaamde Blaauwe Poort, in 1878 het logement het Metalen Kruis.

Het Ruiterskwartier was tot 1846/'50 door de Oude gracht gescheiden van het Zaailand, dat bij de stadsuitbreiding van 1621/23 binnen de wallen was gebracht (1643 't bouland binnen der stede aen de stadtswall, 1645 verpachtte de magistraat plaatsen in 't suid van dese stadt aen de vesten, 't Saylandt genaemt, tot draperie ofte lakenmakinge en tot een holtschuur); langzamerhand werd de naam beperkt tot de straat van Wirdumerpoortsdwinger (met molen de Fortuin) tot de hoge berg (met molen de Hoop). Tegen laatstgenoemde z.w. dwinger aan lag het Arendsklooster (1794 't zogenaamd Arends hoff bij 't wit stek aan 't Zaailand, 1803 het Arents clooster), een groepje van acht in 1788 gebouwde woningen. Een oudere, mogelijk uit een huis in de Grote Kerkstraat afkomstige steen, waarop een dubbele arend is uitgehouwen, werd toen aangebracht in de gevel van de middelste woning; deze steen in de svarte aerndt is na afbraak van het hofje ingemetseld in het (1991 tot studentenappartementen verbouwde) pakhuis Arendsstraat 10. Een achter het Arendsklooster gelegen rijtje huizen, toepasselijk genaamd Achter het Klooster (1843 aldus), is bij de afgraving van de hoge berg (1885/87) verdwenen.

Ten oosten van het Arendsklooster stond het huis het wit Stek (1749-1891 aldus), waarschijnlijk zo genoemd naar een wit geschilderd staketsel, dat het erf scheidde van de harddraversbaan, welke hier tot 1865 in gebruik bleef. Bij uitbreiding werd de naam ook betrokken op een naast het huis gelegen gloppe. Nog meer oostelijk lagen de seven kamers (1698-1771 aldus), nu niet meer precies te localiseren, maar ongeveer ter hoogte van de huidige Prins Hendrikstraat; in 1843 wordt daar een gloppe vermeld, in 1865 de Zuiderwalsteeg. Het noordelijk deel van de nu als Wilhelminaplein bekend staande ruimte voor het Paleis van Justitie werd in 1760 aangeduid als de Koe- en ossenmerkt en in 1845 (van west naar oost) als Veemarkt (aldaar sedert 1697), Koemarkt en Wagenplein; in 1874 is er een nieuwe veemarkt met wagenplein aan de Lange Marktstraat in gebruik genomen, waardoor deze namen hier vervielen (de aanduiding Oude Koemarkt was in 1930 nog in officieus gebruik). De in 1788 van het Waagsplein naar Ruiterskwartier en Zaailand verplaatste jaarmarkt handhaafde zich daar tot 1967; sedert het gereedkomen van de parkeerkelder (1979) wordt de kermis weer op het Wilhelminaplein gehouden.

Uit de naam Wirdumerdijk (1583 op de dijk in de straet nae St. Jacobspoorte, 1590 de Wirdummerstraete, 1594 bij Sint Jacobspoorte in Sint Jacobsstraet, 1619 de gemene strate op de dijck genoempd, 1664 de Dijck, 1705 de Dijck off brede St. Jacobstraet, 1760 de Dijk of Wirdumerdijk) blijkt nog de betekenis, die deze straat oudtijds bezat: dijk langs de Middelsee. In de achtertuinten van de huizen aan de Weaze is de eerste bebouwing langs de Wirdumerdijk ontstaan. Later werkte de magistraat hieraan bewust mee, door de eigenaar van onbebouwd terrein aldaar te gelasten om dat tot ere van de stad met bequame woningen van twee viercanten hoog te bebouwen (1617, rappèl 1636).

Met de aanleg van nieuwe stadsversterkingen (1481- '98) werden nieuwe stadspoorten noodzakelijk. De St. Jacobs- of Wirdumerpoort werd toen van het eind van de St. Jacobsstraat overgebracht naar het eind van de Wirdumerdijk. Na slechting van de wal, van deze poort over de voormalige Huizumer waterpoort oostwaarts, ontstond aldaar na 1841 de Nieuweweg (1845 aldus). Achter die ongeveer ter hoogte van het gebouw Amicitia gelegen wal liep de Reigerstraat (1581 aan het bolwerk bij Wirdumerpoort, 1603 bij die Wirdumerpoorte in den steege naest

an den poorte, sijnde een doorgangh na de Huysemer pijpe, 1744 Reigerstraat, 1769 Reigerstraat of Achterom, 1829 Achterom, 1839 Reigerstraat, 1843 het Wirdumer Achterom of de Reigerstraat); de burgervandrig Timotheus Reiger kocht in 1738 in deze omgeving enkele pandjes ter afronding van eerder bezit en bouwde daar o.m. het huis de Reiger (Reigerstraat 2, nu afgebroken, gevelsteen in museum Princessehof). Na afbraak van de Wirdumerpoort werd de turfdragersbaan in 1835 van daar overgebracht naar een woning in de Reigerstraat (no. 11). De steeg ernaast kreeg in 1877 de naam Turfdragersgloppe, welke weer verviel in 1896 bij het ontstaan van het Reigerplein.

Evenwijdig met de Reigerstraat loopt de Nauwesteeg (1536 op die Waesse in Hans Lenssesteeg, 1642 Hans Lenzesteeg bij Wirdummerpoort, 1691 de doorgaende steegh van de Waese naer de Dijk lopende, Hans Lenssesteegh genaemt, 1706 Lensesteeg, 1726 Dotingssteeg, 1749 Linsesteig, 1760 Nauwe steeg). In 1583 bezat de weduwe van schepen Hans Lens de olde een huis op de Weaze - dat zal wel het hoekhuis van deze steeg zijn geweest -, in de 18e eeuw woonden er enkele leden der magistraatsfamilie Dotingh. Breder is de nog wat noordelijker lopende Aytasteeg (1607 Aytasteige, 1677 de Wijde steegh op de Dijck, 1749 Wijde steeg, 1843 Wijdesteeg vroeger Aijttasteeg, 1845 Wijdesteeg of Aijttastraat); kennelijk heeft Eekhoff hier de oude benaming hersteld. Het hoekpand Weaze 30 (Montzima-huis) was familiebezit der Aytta's: in 1515 werd het door hertog Georg van Saksen aan Folkert Aytta geschonken. Diens zoon Viglius van Aytta van Swichem (1507-1577) was o.m. voorzitter van de Raad van State en kanselier van de Orde van het Gulden Vlies; aan hem herinnert nog een steen in de zijmuur met een (afgekapt) wapenschild, de keten van genoemde orde en de spreuk van Karel V: Plus Oultre. In 1635 besloot het stadsbestuur, dat men den steige besijden de husinge van de praesident Ayta enige voeten sal verbreden. Tussen Wirdumerdijk 23 en 25 begint een doodlopende steeg, nog in 1877 bekend als de Roode poort (1749 aldus); waarschijnlijk zal de toegang rood geschilderd geweest zijn.

De Peperstraat (1495 in dae Piperstreta, 1549 die Piperstraet, 1572 Peperstraet) kan aangelegd zijn op een zompig terrein (peper; vergelijk Weaze), of haar naam hebben ontvangen van een pijper (fluitist), van een specerijhandelaar óf van de pypebewaaiers (stadsbeambten, belast met het meten en veraccijnsen van wijn en bier - gewoonlijk aangevoerd in pijpen, langwerpige vaten - op de Brol). Opvallend is, dat ook in andere plaatsen de naam al zeer vroeg voorkomt, en ook wel in de omgeving van een bierkaai (Zaandam). Reeds in 1607 werden er beperkingen gesteld aan de maten der stoepen voor de huizen; in 1931 is de straat aanzienlijk verbreed.

De naam Weaze (1406 upper Wasa, 1493 Waesse, 1544 Wase, 1664 Waese, 1839 Waeze, 1865 Weaze) is gemakkelijk te verklaren: nog in het huidige Fries betekent hij slijk, modder - kennelijk was dit een laagliggend stuk land aan de rand van de terp. Eekhoff vond in 1876 de naam Warmoesgracht te verkiezen boven Weaze, dat thans geen slijkgrond meer is, terwijl de warmoesluiden en warmoesbanken ook hier vroeger bekende namen waren; B. en W. hielden de oude naam in stand. Wel heet het verlengde van de Weaze, tot de Brol, nu Groentemarkt (de westzijde werd eerder Bij - 1829 - of Onder de Lindeboom - 1781, 1865 - genoemd, naar een grote boom voor het hoekpand van het Naauw). De naam Weaze werd voorheen uitsluitend gebruikt voor de westzijde, de overzijde heette Over de Weaze, Waltje en

Zuupmarkt. Deze laatste is nu bekend als Berlikumermarkt (1642 Huisumer suipmerck, 1760 Supmerkt, 1811 Huizumer zuipmarkt, 1845 Berlikumer markt). De handel in karnemelk is aldaar reeds lang verdreven; in 1884 werd er de weekmarkt in aardappelen gehouden. Onder de afvaartadressen der beurtschepen (sedert 1843 in de Prov. Almanak vermeld) komt ook voor: Berlikum, bij de Weaze C 283 (= Berl. markt 15). In de aanwijzing der ligplaatsen (gedrukt in 1755 en '85) zijn de schepen voor Berlikum nog te vinden Over de Koornmarkt en elders; aan de Huizumer zuipmarkt lag toen het schip voor Wolvega.

De Oude Oosterstraat (1546 in den Oesterschen straete, 1561 Oesterstraete, 1603 Olde Oosterstrate) zal wegens haar ligging deze naam dragen; het verlengde heet Nieuwe Oosterstraat (1587 de nije Oosterstrate). Eerst in 1865 kregen Ossekop en Uniabuurt afzonderlijke namen (1585 bij het Ossenheim, 1619 dwarsstrate oplopende van de Olde Oosterstraet nae't blockhuys, 1634 het gewesene Ossenheim, 1760 Bij de Ossekop, 1843 Bij den Ossekop). Op de plaats, waar het 1498 geplunderde en daarna gesloopte Uniahuis had gestaan, is later ossenmarkt gehouden; bij een der aanliggende huizen (Uniabuurt 12) werd een ossekop uitgestoken (1552 't Ossenuys). Een drenkplaats voor paarden bevond zich in de gracht door het (latere) Zwitserwaltje, welke het marktterrein begrenste (1526 het Henxtewad, 1577 idem, 1593 alwaer 't olde hinxtewadt plach te staen, 1620 't Waltje, 1760 Hingstewad, 1795 Zwitser waltje, 1806 het oude hengstewad of Zwitserwaltje, 1845 Zwitserwaltje of Brouwersgracht). In 1788 werd verkocht een welgereguleerde brouwerij op de hoek van de Weaze. De aanwezigheid (al in 1620, nog tot c. 1760) van de vermaning der Jan Jacobsgezinden of Oude Friezen scheen enige aanleiding te geven tot de naam Zwitserwaltje: in 1711 was er nl., na herhaald aandringen van onze Staten-Generaal, amnestie verleend aan de vervolgte Zwitserse doopsgezinden, tengevolge waarvan zich 500 personen naar Nederland begaven (voornamelijk naar Groningen en Kampen). Dat de betreffende naam echter eerst aan het einde van die eeuw opdook, schijnt evenwel op andere herkomst te wijzen; waarschijnlijk waren de 1794/5 in de Arkelei, een onderdeel van het v.m. Blokhuis, gelegerde Zwitserse Grisons, of de in 1770 op de Weaze wonende Zwitserse brouwer naamgevers. Wel worden hierdoor de namen Eerste en Tweede Vermaningsteeg (tussen de nos. 10 en 12, resp. 14 en 22, de laatste inmiddels vervallen) verklaard.

Naar het Blokhuis, de dwangburcht (1499-1580) der Saksische hertogen, ongeveer ter plaatse van het huidige gevangeniscomplex, leidde de Blokhuissteeg (1586 Bloeckhuystersteygh, 1839 Blokhuissteeg). Een gedeelte ervan (nos. 20 - 28) werd nader aangeduid als Krimp (1737 Krimpe, 1845 Krimp), d.w.z. doodlopend slopje, een ander deel (het dichtst bij de Weaze gelegen) als Munteburen, waarschijnlijk naar het pand Weaze 43, Muntenburg geheten, eens bewoond door Johannes Henricus Valckenier (1671-1699), sedert 1688 muntmeester van Friesland. Een steen, mogelijk de gevelsteen van dit inmiddels afgebroken huis, met het opschrift Munteburen 1744 belandde in de Blokhuissteeg. De naam Blokhuisplein (1642 op het Lyndehoff, 1679 Blockhuysterplein, 1810 Onder de Boomtjes, 1845 Blokhuisplein of Onder de Boompjes) vereist geen nadere toelichting. In 1613 besloot het stadsbestuur, dat men tot chiraet van de stad daer (= bij het Blokhuis) een sierlijk lyndhoff planten sall.

De herkomst van de naam Keizersgracht is onduidelijk (1609 op de olde blockhuyster

graft, 1612 blokhuyster diept, 1656 aen de noordkant van 't blockhuysdiept op de Keyzersgracht, 1760 Keyzersgragt, 1862 Tuchthuisgracht). In de zijgevel van de brouwerij de Druif (hoekhuis Druifstreek) was een in steen uitgehouwen druiventros aangebracht, met het onderschrift Dit is de Keizersgracht / gegraven 16(74?). Dit water werd gedempt in 1956, welk lot reeds in 1845 het haaks hierop staande deel van de gracht trof: de Gedempte Keizersgracht (1878 aldus). Waar nu het Huis van Bewaring staat (sedert 1891), lag vroeger de Dienaarstrans (1726 op de stadswal omtrent de Trans, 1820 Dienaarstrans), een rijtje éénkamerwoningen, in 1699 gebouwd ten behoeve van de dienaars der justitie. De oostelijke straatwand van de Ged. Keizersgracht heette voorheen Haakmaburen (1677 op Haackmabayren aen de stadswal, 1683 bij de Trans op Haeckmabayren, 1845 Haakmaburen); de mr. steenhouwer Sjoerd Ates Haackma kocht in 1665 aldaar (bij het Blokhuis aan de stadsvesten) enige huizen. Het ter plaatse ontstane buurtje verkreeg in 1846 aan de achterzijde een nieuwe en betere ontsluiting, toen daar op de afgegraven stadswal de Oosterkade werd aangelegd.

Kruiselings met de Nieuwe Oosterstraat loopt de Kruisstraat (1594 dwarsstraat lopende door de Nyeuwe Oosterstraete, 1599 Nyeuwe Dwars Oosterstraet bij de Galeyster kercke èn Ooster Cruysstraete, 1608 Niuwe Oosterdwersstrate ofte 't gewesen Herenhoff, 1613 Cruys Oosterstraete, 1614 Dwars Oosterstraet, 1760 Ooster Kruisstraat, 1839 Kruisstraat). In 1845 werd het deel tussen N.O.straat en Keizersgracht afzonderlijk toegenaamd Ooster Kruisstraat of Weeshuisstraat, dit laatste naar het R.K. weeshuis, dat aldaar in 1786 gevestigd werd (opgenomen in het R.K. Liefdegesticht van architect P. H. J. Cuypers, in gebruik 1882, ontruimd c. 1938). Het 1598 van een rooilijn voorziene noordelijke deel, sedert 1960 doodlopend tegen een vleugel van het kantoor der telefoonadministratie, heet thans Galileër Kerkstraat (1585 de nyeuwe straet achter Galeyen, 1587 in het Herenhoff, 1617 de Gewaldige steige lopende nae 't choor van Galeyster kerk, 1760 Agter de Geweldige, 1845 Galileër Kerkstraat). Naamgever was de kerk van het minderbroedersklooster Galilea, omstreeks 1500 van Oldegalileën overgebracht naar de Tweebaksmarkt en in 1940 afgebroken. In een deel van dat, bij de Reformatie door de monniken ontruimde kloostercomplex werd in 1580 de Friese munt gevestigd, waarin gedurende een eeuw munt is geslagen; ook de militaire gevangenis van de geweldige provoost vond er (1589-1824) onderdak.

Het Nieuwstraatje (1673 achter de olde munte op de hoeck van 't nieuw stratie) is eerst in de 17e eeuw ontstaan, n.l. toen er een hinderlijke sloot in het voormalige Heerenhof was gedempt. De met lindebomen beplante Heerenhoff ofte Gaerde behoorde als 's Conincx plaetse tot 1580 bij het Blokhuis; in 1587 vernemen wij van de eerste bebouwing (Nieuwe Oosterstraat). De Driekramerssteeg (1678 Foxsteegh, 1683 Foxesteegh, 1700 Fockesteegh, 1760 Drie Kramerssteig) ontleent haar naam aan een herberg alwaer de drie cramers uythangen (1676-1700); Fox of Focke is nog niet geïdentificeerd. De huidige Ritsumastraat is in de plaats gekomen van het iets noordelijker gelegen, in 1959 geheel afgebroken Ritsumastraatje (1646 Ritsmasteige, 1648 Ritsmastraet, 1749 Ritsmastraatje, 1760 Ritsumerstraatje, 1829 Ritzumastraatje). In 1644 kocht Jacobus Ritsma een huisinge ende plaetse in de Hoffstrate ofte Droevendal ende een schoone hovinge ende somerhuys achter de Galeister Kerckstraet; door de hof rooide hij een straat en bouwde daaraan tien éénkamerwoningen, die in 1646 en '47 verkocht werden.

Dat het Droevendal (1587 in het Galeyster hoff in de nieuwe straet genaemd het Droevendal, 1589 op Droevendal, 1590 in Droevendal achter Galeister hoff, 1594 in de Hoofstrate bij Galeyster kerckhof, 1598 Galeyster Hofstraete, 1603 in den Droevigendal oft Nyeuwe Hoffstrate, 1604 op de horne van Droevendale straet, 1664 Nieuwe Hoffstraet, 1760 Droevendal) zijn naam zou hebben ontvangen van het Galileër kerkhof, waarover en waarlangs het aangelegd werd, lijkt minder waarschijnlijk; zou een beschutte plaats, waar de monniken druiven kweekten, niet meer voor de hand liggen als peet?

De stratenreeks, welke wij nu kennen als Turfmarkt (1582), Tweebaksmarkt (1660) en Druifstreek (1843), heette in de 16e eeuw Nieuwe markt (1504 oppa nye merkit, 1546 opte Nyeuwermerckt tegens over der K.M. hoff, 1547 op de Melckmarckt tegens over waar de cancelrien nu gehouden wordt bij de minnebroeders, 1586 op de Nyeuwe merckt bij het Statencollegie, 1592 op de Niemerckt bij de nyeuwe Oosterstraetspijp, 1597 op de Nye merckt bij de munte). De turfdragers, die al eerder verplicht waren om te loten opten turffmarckt off tenminsten op Camminghapijp. werden in 1582 geïnstrueerd om dagelijks te erscheinen opten turffmerckt bij de cancelrie offte Galeysterpijpe. Nog in 1643 bepaalde de magistraat alle turfscuiten met volle turf sullen nivers mogen leggen als van de Tuinen af nae de munte toe aen d' oostkant ende voorts soe nae het blockhuis ende voorts nae de Weese toe aen de suidersijde: deze schepen lagen toen dus langs Turfmarkt, Tweebaksmarkt, Druifstreek en Zwitserswaltje. Een klacht van het bakkersgilde leidde er in 1581 toe, dat de vreemde luyden, soe uyt Holland als anders, met geheele schepen vol tweebackt, deselve scheepen leggen zullen voor de olde cancelrye van Galeyster pijpe aff, voorts nae t olde blockhuys; zij mochten alleen verkopen op de jaar- en weekmarkten. In 1609 werd de tweexluiden geconsenteert met hen tweexschepen om tweeback te vercoopen in de stadt te mogen leggen twee dagen in de weeck, des vridachs ende saterdachs. In 1600 lag het schip van een Purmerender, die naar Leeuwarden was gekomen omme sijn twyeback, die hij innegeladen hadde, aldaer te venten, voor het Statencollegie, dus aan de westkant van de gracht, een jaar later vond een Jisper schipper ter plaatse een schandelijcken doot: ook toen al was Zaanse beschuit hier zeer in trek. Eekhoff stelde in 1876 tevergeefs voor, de naam Tweebaksmarkt te vervangen door Heerengracht dewijl hier sedert 200 jaren geen markt van beschuiten meer wordt gehouden. In zijn jaren was hier, aan weerszijden van de in 1894 te dempen gracht, de weekmarkt in groente en fruit. Nog in 1839 valt de huidige Druifstreek onder de Tweebaksmarkt, eerst Eekhoffs wijkboek van 1843 vermeldt de nieuwe naam, waarvoor de brouwerij de Druif (hoek Keizersgracht) peet stond.

Tegenover de plaats, waar voorheen de Galileërkerk oprees, ligt de Korfmakersstraat (1548 de brede strate by Galeyen, 1554 by Galeyen aen den breden straete, 1584 de breede straet lopende nae Galeyen, 1594 de Corffmakersstraat); er hebben in de 16e en 17e eeuw verschillende korfmakers gewoond. De Ciprianussteeg (1658 Cyprianussteeghie) zal wel genoemd zijn naar een huis met de naam van die heilige (Thascius Caecilius Cyprianus, 200-258, bisschop van Carthago, martelaar). Omstreeks 1610 zal de Heerestraat zijn gerooid (1612 die nieuw doorgemaecte strate, 1613 Nieuwe Heerestraete, 1614 de straet oploopende uytte brede ofte Corffmaeckersstraet nae de Oosterstraet). Naar de v.m. Stadsbank van Lening (1784-1935, sedert 1987 appartementengebouw) in de Heerestraat leidt vanaf de Brol een thans doodlopend, naamloos steegje (1658 deurgaende of Spoocksteeg

over de Brol, 1760 Spooksteigje, 1839 Lombardsteegje, 1856 en 1907 Lombardsteeg, 1878 Bank van Leeningsteeg).

Door de ligging wordt de naam Over de Kelders (1584 aldus) voldoende verklaard. In het verlengde, tussen Korfmakers- en Vismarktpijp, lag Over de Koornmarkt (1692 aldus), welke naam in 1924 is vervangen door Voorstreek, zoals de verdere bebouwing langs deze gracht reeds eerder heette (1588 straet van de Tuynen naer de Hooxster poorte, 1749 Voorstraat, 1794 tussen Vismarkt en Meelbrug, 1829 Voorstraat, 1845 Voorstreek).

Van de Vismarkt- of Koningspijp leidt de Koningsstraat (1578 Conincxstraet, 1582 Stadtsstraet, 1586 Stadts- of Conincxstraete) naar de Kanselarij. In 1571 probeerde het Hof van Friesland de aankoop op afbraak van het huis de gulden Valck staende aen de Vischmerckt ende streckende mitter achtereynden ende plaetsen aen 't diep jegens d'nieuwe cancelrye over, teneinde over de grond van dit en van twee andere huizen een straat te rooien. Ende alsoe d'selve coop is streckende tot verbeteringe deeser steede Leeuwaarden, soo ees't dat 't Hoff heeft geordonneert, dat de (koop)somme van 660 gouden guldens betaelt sullen worden uyt die opcompsten der voorschreven steede, mit welcke betalinge die stad Leeuwaarden van contributie tot behouff der cancelryen gevrijt sal sijn, verclarende mitsdien, dat het leggen van der strate in dezen geroert, niet en sal strecken tot achterdeel van der stad ofte d'ingesetenen van dyen, oock dat men nyet toelaeten en sal, dat yets in deselve strate sal geschien, dat insgelijcx den burgers schadelick ofte hinderlick sal wesen. In 1677 wordt nog opgehaald dat de Coninckstraet - geen straet geweest sijnde - door den Landschappe is gemaect naedat deselve daer een groot huys toe hadde gecocht, betaelt ende wechgebroocken.

Achter de v.m. herberg Benthem (aldus 1619, 1594 eigendom geworden van de wijnheer Jan van Benthem, Voorstreek 36) voerde tot 1890 de Benthemersteeg (1709) naar de Turfmarkt. Noordwaarts gaande bereiken we de Tuinen (1494 uppe Tuunen, 1532 op de Tunen, 1543 opte Thuynen), waarschijnlijk genoemd naar de omheining of de omheinde landerijen van het Amelandshuis, die zich voor het graven van de stadsgracht aanzienlijk verder naar het oosten uitstrekten. Ook hier hadden de bewoners bezwaar tegen geros en gerij op de kade; de tot belemmering van het verkeer geplaatste palen werden echter in 1638 door de stadswachtmeester op hùn kosten verwijderd. Eerst in 1893 ontstond door de afbraak van enkele huizen de verbinding Voorstreek- Turfmarkt, Handelskade genoemd, welke naam in 1923 mede vervangen werd door Tuinen (z.z.). Tussen Tuinen 8 en 14 ligt de Wijdesteeg (1617 op de suydersijde van de Thuinen in zeeckere steige, de wijde steige genaempt), tussen 16 en 28 de Schipperssteeg (1670 Anne Bauckesstege, 1728 Schipkesteeg, 1741 Scheepjessteeg, 1749 Schipkesteeg, 1758 Schipperssteeg - naast de v.m. brouwerij 't Scheepke -, 1768 Schipkesteeg, 1785 voer het beurtschip van Oudega Sm. af van het Schipke op de Tuinen) en tussen 44 en 64 de Kloksteeg (1608 op de Tuinen, in de steeg bij Pyter Clock, 1613 op de Thuynen z.z. in de steeg naest 't huis

daer de vergulde clocq uythangt, 1625 Pieter Clocqsstege, 1636 Clockstege. Verdwenen zijn het Jouster kwartier (1779 in 't Jouwster quartier), een nog in 1856 bestaande, ruim 8 meter lange steeg met drie woningen bij Tuinen 34, en het Tuinster Achterom (1820 het Achterom, 1843 Tuinster Achterom), verbinding van Tuin- ster waterpoort en Droevendal/Haakmaburen, dat na 1846 (afgraven van de stadswal) opging in de Oosterkade.

Op de Tuinen komen in de 17e eeuw nòg enige steegnamen voor, maar die konden niet op de kaart worden teruggevonden: 1623 Jan Meinsessteeg op de noordsijde van de Thuinen, 1654 op de Tuynen in Pytter Woltssteyge, 1656 en 1663 op de noordcant van de Tuynen in Jan Harmenssteegh, 1667 de Scholesteeg op de Tuinen, 1682 en 1710 Wybe Doyessteegh soo van de Tuynen als Amelansstraat uitgaande, 1690 en 1698 Boumeesterssteegh op de noordcant van de Thuynen, 1692 en 1703 Aene Backerssteegh op de zuidkandt van de Thuynen, 1694 en 1709 Douwe Upckessteegh op de noordcant van de Thuynen. Deze stegen zullen alle genoemd zijn naar de belenders.

Beter bekend zijn de Kromme Elleboogsteeg (1678 in de Cromelleboogh, 1716 de Krom Elleboogsteeg op de noordkant van de Tuynen) tussen Tuinen 27 en 29 - de vorm zal aanleiding tot de naamgeving zijn geweest -, de Schuitmakerssteeg (1608 Jan schuitmakerssteige tusschen de Tuynen en de Heer van Amelantsstraet, 1652 op de Tuinen in de Schuitmakersteeg) tussen Tuinen 33 en 35, waarin de schuitmaker Jan gewoond zal hebben, en de Pijpbakkerssteeg (1651 stege achter de brouwerije van de Koe, 1688 op de noordkant van de Thuynen in de Koesteegh, 1726 Piepmakerssteegh, 1732 Koesteeg, 1749 Piepbakkerssteeg) tussen Tuinen 35 en 37, waarvan ook een bewoner naamgever geweest zal zijn.

De Tuinen n.z. wordt afgesloten door de Nieuwekade (1829 Nieuwe Kaai, 1865 Nieuwe kade), in 1825 ontstaan na het weggraven van de stadswal tussen de v.m. Tuinsterpoort en het Vossegat. Dat Vossegat was een reeds aanvang der 17e eeuw bestaande opening in de stadswal (denkelijk gemaakt ten behoeve van het laden en lossen van grotere schepen), welke in 1672 gezien de benarde tijden moest worden toegesmeten. In 1691 is er weer sprake van het (open) Vossegat en in 1711 werd het - omdat bij harde vorst daardoor vele gestolen goederen binnen de stad gebracht werden - aanvankelijk met planken, later door metselwerk gedicht. Eindelijk, in 1818, is het naauwe poortje in den wal nevens de Amelandsstraat, het Vossegat geheeten, weggeruimd. Het Jan Mutskesteegje (1683 op de Tuinen in Jan Mutskesteegh, 1829 Jan Mutsjesteeg, 1856 Jan Mutskessteeg) tussen Nieuwekade 96 en 116, oorspronkelijk doorlopend naar de Tuinen, is nu ook verdwenen; in 1673 is de weduwe van Jan Mutske vermeld als bewoonster van een kamer bij de Tuynen aan de stadswal. Wat noordelijker, naast de Korenmeterswacht, Nieuwekade 84, lag de doodlopende Korenmetersgloppe (1877 aldus).

De Amelandsstraat (1565 de achterwech streckende ende loepende voerbij mijnheer van Amelandts hoff, 1579 de Heer van Amelantssteeg, 1664 Heer van Amelandsstraet) heet kennelijk naar de eigenaars van het Amelandshuis (14e- eeuwse stins 1869 gesloopt, vervangend gebouw 1983 afgebrand), de Cammingha's, die tot 1680 erf- en vrijheren van Ameland waren. Zij waren eerder heren van Hoek, dat in 1435 met Leeuwarden (Nijehove) en Oldehove onder één stadsrecht werd gesteld. Reeds toen was aan de randen van het gebied der Heren

van Ameland, langs Voorstreek en Tuinen, grond ter bebouwing uitgegeven. In 1586 verpachtte Taecke Cammingha 23 huissteden in de latere Amelandsstraat, van de achterpoort van het Amelandshuis af tot aan, en verder langs de stadswal. Tussen Amelandsstraat 36 en 40 bevond zich de doodlopende Oude Stokerssteeg (1779 het Stokerssteegje in de Amelandsstraat, 1843 en 1856 Oude Stokerssteeg, 1865 Stokerssteeg, 1878 Oude Stokerssteeg), waarin of waarnaast wel een stokerij gevestigd zal zijn geweest, geen opvallende verschijning in deze omgeving.

De Baljéebuurt (1843 Nieuwe Kaai, 1845 Bij de Caserne - Baljeebuurt, 1865 Baljeebuurt bij de Kazerne, 16 januari 1867 Baljéebuurt, 1 febr. 1983 vervangen door Amelandsdwinger) is genaamd naar de daar in 1752 in het (reeds lang t.b.v. de toegang tot de Bonifatiuskerk geamoveerde) huis no. 50 geboren Jacobus Martinus Baljee, die in 1823 als Raad van Ned. Indië stierf en zijn vermogen naliet aan het Nieuwe Stadsweeshuis, waarin hij was opgevoed. De van 1829 daterende Prins Frederikkazerne is na een grote brand in 1860 herbouwd en in 1984 verbouwd tot appartementen. De bebouwing tussen het aansluitende Hoekster Achterom (1737 bij de bocken (= bokking) hang, 1793 in 't agterom bij de bokkenhang, 1820 het Achterom, 1843 Hoekster achterom) en het Hoeksterpad (1845 Hoeksterpad - Achter de gasfabriek, 1877 Hoeksterpad) is ontstaan na het slechten van de stadswal in 1838; het niveauverschil tussen beide straten was zo groot, dat de onderwoningen in het H. Achterom en de bovenwoningen op het H. pad hun toegang kregen. Na de afgraving van het Hoeksterpad waren de oudere woningen aldaar alleen via vrij hoge trappen bereikbaar, 1979 zijn de laatste restanten van de huizen afgebroken.

Het Hoeksterkerkhof (1660 Hoexter kerckhoff, 1760 Agter 't spinhuis, 1839 Oudhoekster kerkhof, 1845 Hoekster Kerkhof) is sedert 1638 in erven verpacht, verkreeg in 1660 een rooilijn en werd in 1691 met keien bestraat. Voorheen lag hier het kerkhof van de St. Catharinakerk van Hoek. Een doodlopende steeg tussen de nos. 13 en 27 heette Kogelschans (1787 de Koggelschans, 1820 Kogchelschans, 1845 Groote Kogchelschans of Hoekster Schans èn Kleine Kogchelschans); kochel is het in de 17e en 18e eeuw gebruikelijke woord voor souteneur. Merkwaardig is de vermelding in 1743 van Bernardus Freugdenberg, wordende in de wandeling genoemd de Kochelschans, wonende op een bovenkamer en op een portaal, in te gaan op 't Hoexter kerckhoff. De Hoekster- of Catharinaschans was een (duidelijk op de plattegrond van 1580 te herkennen) rondeel op de N.O.-hoek van de stadswal.

Naar de Voorstreek leidden de Wijdesteeg (1760 Wijde steig, 1772 de wijde steeg over het spinhuis, ontrent de Hoeksterpoort), de Catharinabuurt (1776 Catharine buuren, 1845 Catharinabuurt) en de Nauwesteeg (1856 aldus). Het thans voor jongerenwerk gebruikte pand Voorstreek 106 bevat in de muren nog resten van de v.m. St. Catharinakerk, de door de Cammingha's gefundeerde parochiekerk van Hoek. (De vicaris mocht in 1556 een nieuwe woning achter de kerk laten bouwen; in zijn huis aan de straat werd hij gehinderd door groet rumoer deur het geridt, 'twelcke zoe mit waeghens ende peerden in ende uyt die (Hoekster) poorte coemende ende keerende, soedat in 'tzelve huys een goedt eerlijck prester nye bequaemlijcken noch gerustlijcken gewoenen en conde!) Sedert de Reformatie werd de kerk, na diverse verbouwingen, o.m. gebruikt als Lands ammunitieshuis, Stadswerk- of spinhuis en Hulpziekenhuis voor besmettelijke zieken.

Op de Voorstreek, meer zuidwaarts, bevond zich naast het Amelandshuis de

Amelands- of Hillemasteeg (1843 Hillemasteeg), waar vier diaconiekamers stonden, die door een legaat van Frederik van Hillama (†1636) konden worden verbouwd en met nog vier aangevuld. Naast de toegang tot de R.K. kerk van de H. Bonifatius en Gezellen, 1882-'84 gebouwd in de tuin van het Amelandshuis, ligt nog de (nu afgesloten) Collegiesteeg (1672 steegh bij Minne Jelles, 1674 Brouwerssteegh, 1714 Minne Jellessteegh, 1760 Keersmakerssteigje, 1845 Collegiesteeg). De brouwer Minne Jelles kocht in 1623 aldaar een huis, mouterij en brouwerij met brouwgereedschap. In 1720 bleken de Rijnsburger Collegianten ter plaatse een vergaderplaats te hebben gebouwd, waarin zij tot het eind van die eeuw bijeenkwamen.

Onduidelijk is nog de juiste plaats van de Heemsensteeg (1755, bij de dubbele pijp) en de Holkesteeg (1730- 1747, schuin over de dubbele piepe), denkkelijk genoemd naar een lid der familie Heems en een Holke. Ter plaatse liepen n.l. diverse smalle stegen. De meest noordelijke heet nog Loodgieterssteeg (1760 Lotegieterssteig, 1776 loodgieterssteeg nabij de Hoexterpoort), ongetwijfeld naar een bewoner, die dat ambacht uitoefende. De reeds behandelde stegen bij de v.m. St. Catharinakerk passerende, bereikt men het Hoeksterend (1877, tevoren: Voor de Gasfabriek), waar tot 1831 de Catharina- of Hoeksterpoort stond (1502 bij Sinte Katharine porta) en, na de demping van de trekschippershaven, in 1845 de gazfabriek verrees. De afbraak daarvan (1962) leverde het huidige parkeerterrein op; jarenlange pogingen om de vervuilde bodum te saneren lijken mogelijkheden voor woningbouw te hebben geschapen.

Oudere straatnamen buiten de grachten

Na de oudere straatnamen in de binnenstad moeten nu worden behandeld de namen van de oudere wegen in de jurisdictie van de stad en in het zuidertrimdeel van Leeuwarderadeel, voor zover die binnen de huidige stedelijke bebouwing vallen. Daarbij doet zich de extra moeilijkheid voor, dat de ligging van die wegen in het moderne stratenpatroon niet steeds meer terug te vinden is.

Via de Hoekster binnen- en buitenpoort de stad verlatend, bestond er sedert 1562 de mogelijkheid om via de Verversbrug (1597 die verwersbrugge buyten Hoexter poert oever die Ee leggende, 1712 de blauwe ferwersbrugge) de Dokkumer Ee over te steken. In 1693 is er sprake van de brugge voor de huysinge en verwerie van hopman Fenema bij de Hoexterpoort; zou die (blauw)ververij (1622 woonde daar al een lakenverver) de naamgever zijn? In 1865 werd deze brug afgebroken, maar vier jaar later is er weer een voetbrug (kippeloop) over het water gelegd op verzoek van de bewoners van Oldegalileën. De bebouwing aan de overzijde droeg de naam Bij de Verwersbrug (1877 Hoekstersingel). Aan de Ee, aan het eind van Oldegalileën, lag gedurende enkele decennia het klooster Galilea, dat in 1498 werd overgebracht naar de Tweebaksmarkt. Oldegalileën (1501 after alde Galileen, 1511 bij olde Galilee, 1575 t'Olde Galeien, 1760 Oude Galileen) was tot eind van de 19e eeuw een buurtschap aan de Dokkumer Ee. In 1634 was er sprake van verbetering van 't lijckpad van Oldegaleyen, opdat d' ingesetenen van Oldegaleyen met hen lijcken bequamelijck daardoor mogen gedragen worden, in 1642 van het maken en onderhouden van een vloerd pad door de gebuurte, van de ferwersbrugge tot aan het endt van Oldegalileaen, waarvan het onderhoud tot 1880 ten laste van de onmiddellijk belanghebbenden kwam; in 1729 werden er gecommitteerden aangesteld over dit voetpad, dat toen gantsch vervallen en als tot een dijck geworden was. Zoals vrijwel overal rondom de (binnen)stad lagen ook hier pleziertuinen. Zo werd in 1651 verkocht seeckere heerlijcke hovinge, bomen ende plantagie sampt bloemtuyen met bloemen, potten ende angelieren, mitsgaders somerhuys, bovencamer ende plat om te speculieren over verscheyden hoven ende tuynen sampt landen rondom.

Een verbindingsstraatje van Hoekstersingel en Oldegalileën werd door de bewoners als Lindebuurt aangeduid, welke naam in 1877 door het Gemeentebestuur is overgenomen. Uit datzelfde jaar dateren de namen Eestraat, aangelegd als toegang tot de in 1874 gereed gekomen gemeenteschool bij de Dokkumer Ee, en Hazebuurtje, een groepje van vijf woninkjes aan de oostzijde van Oldegalileën, naar de houten figuren in den vorm van hazen, die er vroeger als windwijzers op de schoorsteenkapen stonden (Eekhoff, 1876). Reeds in 1864 had de vereniging Eigen brood bovenal wat noordelijker zestig arbeiderswoningen laten bouwen, welk getal later nog aanzienlijk werd uitgebreid.

Langs een insteekhaventje van de Ee was er enige bebouwing, aangeduid als de Haven (1749 aldus, 1751 op de Olde Galileen bij de soogenaemde Haven, 1843 de Haven, 1878 Pieterseliewaltje); in 1784 werd verkocht een fraije tuin en hovinge

geleegen op Olde Galileen, bestaande in een aanzienlijke keukentuin en een berg, waarop een fraije Turkse tent en zomerhuis, thans uitzigt hebbende in de tuin en over de Doccomer Ee, hebbende deeze tuin de vrije uit- en ingang en opslag in en langs de Laan of 't zogenaamde Peterceliepadtie. Meer noordelijk, tussen de nos. 117 en 121, lag de Tonslagerij (1877 aldus): in 1840 was vergunning verleend tot het oprichten van een lokaal bij de Dockumer Ee tot het doen slagten van runderen en het intonnen van vleesch en spek. Het Panwerk (1877 aldus), te bereiken door het Panbakkerspoortje (tussen de nos. 165 en 167) ontstond bij een pannbakkerij, in vereeniging met een fabriek voor estrikken en vloeren en een cementmolen door paarden gedreven (1844-1917). Tussen de nos. 175 en 177 mondde de Droge Haven (1843 de Drooge Haven) - waarschijnlijk aanvankelijk ook een insteechaven - uit, tussen de nos. 181 en 189 het Waltje (1843 aldus), tussen de nos. 191 en 193 de Kloosterburen (1843 aldus, 1967 in particuliere handen) op de plaats waar al ruim voor 1451 het klooster Galilea stond, aanvankelijk bewoond door begijnen, c. 1457-1498 door minderbroeders-observanten, tussen de nos. 195 en 197 de Kloostersteeg (1877 aldus) en tussen de nos. 205 en 207 de Steenhouwerij (1877 de St., 1961 St.). Tegenover het Panwerk lag het Streekje (1877 aldus).

Het verder onbestrate voetpad naar Lekkum liep dan langs de 1662 op de Houtpolle (1877 aldus) gestichte houtmolen - de Fisker genaamd naar de houtkopers en zaagmolenaars Yntje Douwes Visser (1758-1837) en zijn zoon Dirk (1800-1862), omstreeks 1910 van zijn wieken ontdaan en 1964 afgebrand - en de Waterpolle (1924 aldus), een groepje huizen bij de scheepstimmerwerf het onvolmaakte schip. Een daar ingemetselde gevelsteen met de tekst Hier houdt men krom en regt/Die hier arbeidt is myn knegt/En die hier by my blyft voor knegt/Die moet hier houwen krom en regt bevindt zich sedert 1929 in een muur langs de Pijlsteeg. Dat deel van het pad, ook wel aangeduid als Krom en regt, is R. 18 mei 1966 (effectief 1975) aan het openbaar verkeer onttrokken, samen met het vervolg door de weiden, de Schouwfenne (1687 aldus), naar de Bonke. De erven van Cornelis Blok verkochten 1814 5 pondematen greidland in de Schouwfenne onder Oude Galileen, met een afgeslatten voetpad, ten westen de Ee en ten oosten vier koegangen van Hinne Roels Westra. Die landerijen heetten in de wandeling Blokkeland en Hinneland, en het voetpad Blokkepad. Over de Bonkesloot (tot 1944 de grens vormend met Leeuwarderadeel) lag het hooghout naar Snakkerburen (1570 Snackerbuiuren, 1613 toe Snackerbuiuren onder de clockslach van Leckum wesende d'eerste fenne buiten des stads jurisdictie, 1759 Snakkerbuiuren off Bonketille), een ook elders in Friesland en Groningen voorkomende naam. Het hout bij de Bonke met de leuning en de trappen was in 1693 op kosten van de stad gemaakt, op voorwaarde dat de ingeseetenen van Leckum het geheel zouden onderhouden. Deze Bonketille is 1975 vervangen door een iets oostelijker, in het verlengde van de Familie van der Weijstraat geplaatst hooghout ten behoeve van voetgangers en fietsers naar Snakkerburen. Aangezien snakken in verschillende talen duidt op praten (babbelen), oppert Johan Winkler de mogelijkheid, Snakkerburen te verklaren als eene kleine buurt, waar oudtijds de verspreide bevolking der omgeving gelegenheid vond, om met elkander te praten.

Lekkum had een verbinding met Rijperkerk via een puinweg, 1531/33 op instigatie van stadhouder George Schenck van Toutenburg aangelegd door de stad, die ter vergoeding van de gemaakte kosten tol hief in een tolhuis onder Lekkum. Deze Zwarteweg (1533 die neyendick, 1542 die niewech mit dat tolhuys, 1544 die nieuwe

wech, 1622 de swarte wech, 1657 Groningerwech, 1661 de swarte wech) volgde eerst een ouder pad van de stad naar Lekkum en boog dan voorbij 't Hoogterp (1499 Harmswird, 1544 dat hooge torp recht buyten onse stadt, 1601 't hoechterp after Cambuyr) naar het oosten. Naar de, ongeveer 100 m. oostelijk van het eerder genoemde hooghout gelegen en in 1873 afgebroken Bonkebrug leidde het Lekkumerdijkje (1852) of Oude Lekkumerdijk, waarvan het laatste restant in 1965 werd onttrokken aan het openbaar verkeer; ter plaatse lopen nu de Krijn van den Helm- en de Familie van der Weijstraat. Bij de aanleg in 1830/31 van de Rijksstraatweg naar Groningen of Groningerstraatweg werd de grote bocht van de Zwarteweg rond 't Hoogterp afgesneden en ontstond er een lineaalrechte weg in de richting van het tolhuis. De afgesneden arm van de Zwarteweg werd in 1867 voor een deel benut bij de aanleg van de kunstweg naar Lekkum (toen beginnend bij het huidige Groningerplein). Voor 1944 lag deze Lekkumerweg (tot de Oude Lekkumerdijk) wel op Leeuwarder gebied, maar een paar blokjes huizen aan de oostzijde ervan stonden op grond van Leeuwarderadeel. Dat leidde tot een geschil, zo hoog oplopend, dat er in augustus 1933 een prikkeldraadversperring voor deze huizen heeft gestaan.

Een andere meander van de Zwarteweg werd gevormd door het Kalverdijkje (1542 Kalverdick), oorspronkelijk een landweg, aanvangende in de omgeving van het Groningerplein en eindigend voor het tolhuis (1748 het eind van de Kalverdijk ten zuiden van de Swartewegs tolhuis dicht bij het Cambuurster meenschaar); nu begint het eerst bij de Schieringerweg. Dit Kalverdijkje (1542) Cambuursterwech achter Cammingaburch) liep met een boog om het terrein van het reeds uit de 14e eeuw daterende slot Camminghaburg (1431 Kamminghabuurstra state, 1435 hofstede toe Kammi(n)ghabuir), dat in 1810 werd afgebroken. De bebouwing in die omgeving (1532 Cambuyer) werd in 1829 samengevat onder de naam Cammingaburen, welke naam in 1843, tezamen met Cambuur en Schoppershof meer speciaal is toegedacht aan een complex woningen, dat in 1878 uitsluitend Schoppershof werd gedoopt (nu een deel van de De Ruijterweg). In 1684 is er sprake van de herbergier in het Schobbers Hoff achter Camminga-burgh, in het floreenkohier van 1700 van een plaats genaamt het Schubbers Hof, beswaart met 29½ floreen en groot 51 pondemaat, in 1722 van 't wandelpad van Cammingaburcht over de plaets in de wandeling genaemt het Schobbershoff, in 1741 van de saete Schobberts genaemt en in 1745 van een zathe en landen, huizinge en hovinge bij Cammingaburg, gemeenlijk 't Scobbers Hoff genaamd (51 p.m.); naar de herkomst van deze naam kan nog slechts gegist worden. Van hier naar de stad leidde het Cambuursterpad (1682 de opgangh van Cambuyr, 1689 Cambuyrster zingel, 1843 Cambuursterpad); eerst in 1889 droeg de erfgename van de bezitters van Camminghaburg het Camminghabuursterpad (en de - in 1916 gedempte - Camminghabuurstervaart) van den Hoekstersingel naar Schoppershof aan de Gemeente over.

In 1636 besloot de Magistraat, dat er een voetpad aan de buitenzijde van de stadsgracht zou worden aangelegd tussen het Vliet en de hoek van de Amelandswinger; in 1639 werd dit pad doorgetrokken tot de Hoeksterpoort. Deze Stadscingel (1829) of Stads-buitensingel (1843) - in de wandeling ook wel Nuunderpad (núnderpaad = met schelpen verhard pad) - tussen Cambuursterpad en Vliet kon van noord naar zuid worden onderverdeeld in Oostenburg (1845 aldus, 1870 Achter de Kazerne), Vijversbuurt (1843 aldus, naar de 1826 aangelegde

stadsvijver) en Voorstreek (1843 aldus); in 1877 vervielen deze namen en ontstond de Oostersingel.

Een conglomeraat van stegen en steegjes (met echo?) tussen Oostersingel en Noordvliet droeg de naam Weerklank (1755 de soogenaamde Weerklang, 1758 de Weerklank buiten Thuinsterpoort). De oudste steeg van deze omstreeks 1947 gesloopte buurt lijkt wel het Hoogpad (1689 het Hoogpadt bij het schilpad nevens Cambuyrster zingel, 1865 het Hoofdpad in de Weerklank, 1877 Hoogpad) met Achter het Hoogpad en Hoogpadsend. In 1877 werden ook de namen Laagpad en De Krimp gelegaliseerd, evenals die van de Kapelsteeg, uitmondend tussen Oostersingel 64 en 66. De samenkomsten van de in 1858 alhier geïnstitueerde Vrije Evangelische gemeente werden tot 1896 gehouden in een tot kapel ingerichte zolder van een aardappelpakhuis in deze laatste steeg. Een krimp is o.m. een nauwe ruimte tussen twee muren. Aan de Vijversbuurt grensde De Polle (1843 aldus); pôle = hoger gelegen stukje grond. De Doorgaande steeg (1856 aldus, 1877 Weerklanksteeg) mondde uit tussen Noordvliet 29 en 31, ter plaatse van de huidige Drift. Aan de oostzijde van de Weerklanksteeg lagen Hulstbuurt en Seringebuurt (1877 aldus), genaamd naar de eigenaren van de woninkjes: Simon van Hulst (1836-1898, houthandelaar) en dr. Willem Hendrik Suringar (1790-1872, groenfabrykeur, producent van groene verf); Eekhoff had niet Seringe- doch Groenmakersbuurt voorgesteld.

De bebouwing aan weerszijden van het (1969-'71 tot de ringweg gedempte) Vliet (1502 oppa Fleet, 1511 bij dat Fleet, 1527 bij dat Flyt, 1616 in de voorstadt oft opt Vliet) is door de stedelijke regering lange tijd zoveel mogelijk tegengegaan: in 1597 werd het aantal herbergen er beperkt tot drie, in 1601 werd - met het oog op ontduiking van de stedelijke accijnzen - de vestiging

van bakkers, brouwers, moutmakers, olieslagers, zeepzieders en dergelijke ambachtslieden er verboden, in 1637 werd de aanleg van een gangbrugge over de stadsgracht naar de Tuinen slechts toegestaan op voorwaarde dat op 't Vliet geen grote neringhen ofte handwercksluden sullen mogen comen te wonen ende de tegenwoordige uytsterven. Een en ander heeft echter niet kunnen verhinderen, dat juist langs het zo gunstig gelegen Vliet een industriewijk met molens, hellingen enz. ontstond. In 1682 kwam er enig toezicht op het bouwen en kon er een rooilijn worden vastgesteld. Oudtijds was de bevolking kerkelijk niet op de stad georiënteerd. In 1515 werd het Vliet wel onder de gerechtigheid van de stad gebracht, maar de bewoners van het Noordvliet (1775 op Noordvliet, 1845 het Noord-Vliet) bleven in Lekkum, die van de overzijde in Huizum kerken (1580 op 't Vliet nae die zijde nae Huysum toe

neffens het olt gerecht). Achter de huizen van het eerste deel van het Noordvliet liep de reeds lang verdwenen Lijkweg (1542 die cleyne wech, 1546 en 1592 de lijckwech) waarschijnlijk een pad, waarlangs ook de gestorvenen naar het kerkhof van Lekkum werden vervoerd. Een in 1594 genoemde hoij- ende lijckwech tot Fliet lijkt ten zuiden van het water naar Huizum te hebben geleid.

Van de stegen is de Doorgaande steeg reeds vermeld; de Weerklank kon men ook bereiken via de tussen de nos. 113 en 137 uitmondende Langesteeg (1618 op Leeuwarder Flyet in den Langen steige aen de noorderzijde van 't dyep). Bij de witte brug (voor no. 169) lagen de Ketelaarssteeg (1754 aldus) en de Prinsesteeg (1803 de Prinsesteeg bij de witte brug, teegen de hoek van de Weerklank), mogelijk identiek! Er volgen dan nog vele, nu naamloze stegen, waaronder we de Michielssteeg (1715-'49 aldus), de Lange Ribsteeg (1725), de Zeilmakerssteeg (1749), de Bezemmakerssteeg (1757) en het Muggesteegje (1791) wel zullen moeten zoeken. De Lijnbaan (1829) kreeg in 1843 de benaming Weg naar Cambuur, het verlengde Opweg naar Cambuur (met oliemolen de Herderin, 1830-c.1895), in 1878 heette het geheel Weg naar Cambuur (ook: Achter Cambuur) en in 1899 volgde de herdoop in Cambuurstraat; 12 juni 1924 werden er weer huizen genummerd aan de Weg naar Cambuur en 24 mei 1939 aan de Molenbuurt; beide zijn intussen verdwenen. Vlak ten oosten hiervan ligt het in 1908 gedempte Oranjewaltje (1843 aldus, officieel in 1976). In 1729 heeft de kapitein van 's Princen binnenjacht een scheepstimmerhuys op 't Vliet, in de opgang na Cammingaburg, in 1770 is de capitain van 't binnenjagt van Zijn Hoogheid de Heere Prince van Orange en Nassau eigenaar van een scheepstimmerhuis c.a., de Orangewerf genaamd, op de noordkant van 't Vliet; dat (ook aldus in 1758 en '92 genoemde) gebouw is in 1784 verkocht. In 1783 is er bewoning bij de Prinsehelling op 't Vliet; mogelijk stonden hier de woninkjes, die in 1749 werden aangeduid als Bij de Helling.

Hier onmiddellijk achter, in de hoek, welke de dijk naar Cambuur met het Vliet maakte, lagen Dijkshoek (1843 aldus, ook wel Duivelshoek genaamd) en Achter Dijkshoek (1843 aldus), de laatste alleen via een steegje tussen de Dijkshoekkamers bereikbaar. Weer daarnaast kwam het Tichelwerk (1749 Tichelwerk, 1843 Tigchelwerk, 1894 Tichelstraat); reeds in 1605 is er sprake van het oude tichelwerkshuis op het Vliet en eerst in 1894 is de steenbakkerij aldaar opgeheven. Bij no. 423 begon Noordvliet-Slot (1578 op 't Sloth van 't Fliedt, 1618 op 't Slot t' einde van 't Vliet, 1693 't sett ende d'overgangh van 't Vlied naa 't Slott, 1718 it Slot, 1829 het Slot), een nu nog slechts officieus gebruikte aanduiding. Moeten we hier denken aan een afgesloten deel of aan het einde van het Vliet? Eekhoffs kasteel lijkt hier minder op zijn plaats. Aangrenzend, ongeveer ter hoogte van de huidige ringweg, ligt in 1676 de houtbrugge Tioeckebuttersbrugge genaemt; op de kaarten van Schotanus (1664 en '85) is daar aangegeven Tjoucke Bouter, respectievelijk Tiuke Buuter (1829 De Lijmerij, 1843 bij de Poppebrug, 1877 Fabrieksbuurt), in 1669 overleed een Claes Jilles Tiukebutter, 1687 is er sprake van een huysinge en hovinge op Tioeckeboeterspolle buyten Leeuwaarden; reeds in de beginjaren der 18e eeuw was er op deze afgelegen plaats een lijnziederij.

Nog verder naar het oosten voerde de Lange negen (1896 voetpad over het perceel land de lange negen genaamd), waar tot 1956 een lange rij schiphuizen langs het Vliet stond. Oudere kadastrale kaarten tonen ter plaatse een langwerpige perceel land; blijkens het floreenkohier van 1828 was dat een weiland, groot 3 bunder en

bijna 31 roede (oftewel 9 pondemaat). Via een hooghout over de Kurkemeer, voor het maken en onderhouden - op eigen kosten - waarvan de geburen in 1641 toestemming van de stedelijke raad kregen, bereikte men vervolgens Schilkampen (1566 de Schilcampen, 1578 de Schillcamp, 1829 Schildkampen), waar een kalkbranderij schil, kleine zeeschelpen opsloeg. In 1966 is het hooghout afgebroken en een dam in het resterende deel van het Vliet gelegd; dat watert nu af door de Kurkemeer. Ten noorden daarvan ligt Wilaarderburen (1407 Ullawerd, 1534 toe Wlaedt, 1547 bij Cambuyr te Wlaert genaemt Vlarderaguet, 1554 op Vlaerder hoochterp, 1555 te Wijlaert, 1612 zeth ende drayhout over de Colckemeer op Wylaerderbuyren, 1642 Wiellaetsterbuyren onder de clockslach, 1671 Wilaerderbuyren achter 't Vliedt). Meer westelijk, ongeveer op de hoek van de huidige Esdoorn- en Dennenstraat, stond tot november 1953 een rijtje éénkamerwoningen met de naam Oud Panwerk (1794 aldus); daar heeft in de tweede helft van de 18e eeuw een pan- en estrikkbakkerij gewerkt. Zwijndrechtse nieuwlichters exploiteerden er omstreeks het midden der 19e eeuw een zwavelstokken- en een chocoladefabriekje.

Terug naar de al even genoemde Poppebrug (1737 Poppebrug, de uiterste brug op 't Vliet aen het kalkwerk, 1761 de laaste brugge, 1765 op 't Vliet bij Poppe brugge eeven buiten Leeuwarden), die haar naam zal hebben gekregen van een in de nabijheid wonende Poppe of Popke, b.v. van de lakenkoper Popke Harmens, in 1711 wonende achter op 't sloth van 't Vliet en eigenaar van vastigheden aan weerszijden van het water. De Poppebrug is 1964 afgebroken i.v.m. de aanleg van de ringweg. Het buurtje ten zuiden van de brug heette Touwpluizershoek (1843 aldus), welke benaming (naar de naastgelegen lijnbaan) in 1877 wegens de ongunstige klank werd vervangen door Poppebuurt; de huizen zijn in 1935 afgebroken. Meer oostelijk lagen de oude galgefenne (1620; Eekhoff kent alleen een galgefenne aan de Harlingervaart) en Kleijenburg (1584 op Syuert Cleyenborchs tichelwerk, 1590 op Cleienborch); in 1559 is er sprake van een nyeuw huys getimmert door Suyrt Simmez. Cleyenburgh. Thans is Schilkampen alleen via Kleijenburg bereikbaar.

De aaneengesloten bebouwing van het Zuidvliet (1829 aldus) reikt aanmerkelijk minder ver dan die van de noordzijde. Pietersburen (1843 aldus) is (t.b.v. zijn personeel) gesticht door de molenaar Pieter Luitjens van der Meulen (c.1720-c.1789), die met zijn broer Harmanus in 1752 een reeds twee maal afgebrande runmolen (1642-1904) weer opbouwde. (De gevelsteen van deze Jonge Fenix is nu ingemetseld in de meergenoemde muur langs de Pijlsteeg.) Later breidde hij zijn bedrijf nog uit met een zeepziederij, een leerlooierij en een zoutkeet. Door een poortje bereikte men Achter Pietersburen (1796 Loyerspad, 1843 Achter het Poortje, 1878 (Achter) Pietersburen, 16 juni 1981 ingetrokken). Langs, en haaks op een aangrenzende, in 1902 gedempte sloot of opvaart ontstond een rijtje huizen (nu verdwenen), dat door de bewoners met Cichoreijbuurt werd aangeduid, welke naam in 1877 door het Gemeentebestuur was gesanctioneerd. Naamgever was de cichoreimolen van de firma Heuveltop, in 1832 opgericht en in 1861 op afbraak verkocht.

Ongeveer ter plaatse van de huidige Bote van Bolswertstraat lag, langs een rond 1900 gedempt opvaartje, het Keetwaltje (1877 aldus), genaamd naar een zoutkeet. Reeds in 1611 werd er op het Vliet zuidzijde een clampke lants verkocht naast d'invaert van de zoutkeedt. Even westelijker werd in 1766 een balkhelling en

scheepstimmerwerf gesticht. De woningen rond deze, omstreeks 1870 opgeheven helling kregen de naam Hellingbuurt (1843 aldus èn Achter de Helling, 1901 Zuidvlietstraat); nu loopt daar de Menno van Coehoornstraat. Nog wel te vinden, tussen Zuidvliet 168 en 200, zijn de restanten van de Haven (1843 aldus), een in 1856 12 meter lange steeg met 15(!) woningen. Eveneens 15 woningen stonden er in een toen nog naamloze, 60 meter lange steeg tussen de nos. 122 en 148, die in 1877 de naam Tuinmanssteeg verkreeg. De hier liggende tuinderijen of gardenierslanden werden ook naamgever van de Gardenierssteeg (1843 aldus), tussen de nos. 106 en 116. Naast de fabrikant in aardewerk Harmen Sipkes Draisma (1812-1884) en diens pottenbakkerij Nooitgedacht liep, tussen de nos. 86 en 104, de Pottebakkerssteeg (1843 aldus). Minder duidelijk is de naamsherkomst van de Ketelsteeg (1843 aldus) tussen de nos. 52 en 82; denkkelijk woonde daar een ketelboeter.

Een paar woningen achter Zuidvliet 18 (1843 In het Poortje) waren voor 1878 verdwenen, mogelijk bij de verbetering van het achter het Vliet gelegen Molenpad (1761 't wit steck op de Gragtswal, 1843 het Wit Stek of Molenpad, 1845 het oude Molenpad, 1901 Molenpad). De daarnaast lopende Molensloot, die al op de kaart van 1603 voorkomt en leidde naar een standerdmolen ter plaatse van de huidige Menno van Coehoornstraat, werd in 1884 gedempt; de witgeverfde heining zal wel langs een der aanliggende tuinen hebben gestaan. De huizen aan het Molenpad kregen eerst in 1900 een eigen nummering; tevoren werden deze onder de Grachtswal begrepen.

Al in 1594 is er sprake van een huis op het Vlyet bij de Graffswal, in 1607 werd er een rooilijn voor de bebouwing langs de grachtswal vastgesteld. De in die tijd op kosten van de aanliggers bevloerde singel (1636 de grafftskant buiten Leuwarden) werd in 1639 met lindebomen beplant en twee jaar later nog eens met puin en schelpen verhard. In 1647 besloot de Raad alle eigeners aen te seggen op de grachtswal omme met het kiff (afgewerkte run, geluiddempend) vyef voeten van de lindebomen te bliven, opdat die door de scherpheit van 't selve geen nadeel lijden en in 1763, considererende de wandelweg langs de gragtswal als ciraad van de stad, dat tot voorkominge van het misbruik der straten aldaar geen rijdtuigen, nog asch- off keyzelkarren zullen mogen passeren, latende nogtans vrijheid aan de eigenaars en bewoonders der huizen en tuinen op de gragtswal om tot hun gerijff sleetkoetsjes met off sonder rollen te mogen gebruiken en hetgeene zij tot hunne huishoudinge nodig hebben aldaar wonende of verhuisende met sleepen te laten aan- en affvoeren, gelijk mede bij wintertijd en besloten water alsdan hun asch en vuilnis, zo veel de nood vereischt, op de bestvoegde manier zullen mogen laten weghalen.

De Grachtswal werd sedert 1907 onderverdeeld in Oostzijde en Zuidzijde, welke benamingen in 1924 zijn vervangen door Ooster- en Zuidergrachtswal. Deze splitsing had vóór het graven van het Nieuwe Kanaal (1895) weinig zin: de straatwand liep ononderbroken door tot Achter de Hoven. Deze laatste weg, met een grote bocht uitkomend bij Kleijenburg aan het Vliet, was ontstaan achter en tussen de hoven, merendeels door de stad verpachte landerijen, waarop zomerhuizen en kwekerijen werden aangelegd (1458 Jelgherhersterawey, 1511 bij Jelgerahuus, 1553 toe Jelgerhuys op Jelgerahuysterazaete, 1585 te Jelgerhuys onder de clockslach, 1588 Jelgerhuystrawech, 1617 op Jelgerhuys achter Jan de Doodshoff, 1640 achter de hoven bij de Potmarge, 1674 hof en zomerhuis buyten de Widdumerpoort aen het

dickje lopende nae Jelgrahuystalant, 1677 achter de hoovingen, alwaer men gemeenlijk de brocken vercoopt, het Brockhoff, 1693 op Jelgerabuyrt buiten de Wirdumerpoort, 1711 hof en zomerhuis buiten de Wirdumerpoort agter de hovingen, Jelgerabuirt genaemt, 1793 op Agter de Hoven, 1839 de Hoven, 1845 Achter de Hoven). Leden van de vooraanstaande familie Jelgerhuys, zoals burgemeester Wybe Gerrits (c. 1466-1534) hadden hier aanzienlijke bezittingen. In 1793 is er sprake van 't Oversettershuis op Agter de Hoven; dit is het z.g. Huizumer overzet, een boerderij aan de Potmarge (1843 Aan de Potmarge, 1878 Landbuurt a.d.P., 1961 Aan de Potmarge). De naam Potmarge (ook wel Huizumervaart of -diep) zou een verbastering kunnen zijn van Potmarne = water, door een of meer poeltjes stromend.

De Laan van Tulpenburg, kortweg Laan (1839 de Laan aan den Potmargewal, 1852 Laan van Tulpenburg) is genoemd naar de, nog in 1883 bestaande bloemkwekerij Tulpenburg aldaar. In 1877 werd deze Laan onderverdeeld in: Romkeslaan, Keetbuurt, Tulpenburg en Achter Tulpenburg. De koopman en zoutbrander Johannes Romkes (1764-1837) kocht in 1804 huis, hof, schiphuis en 5½ p.m. gardeniersland aan de Potmarge. Deze Romkes was van 1811 tot zijn overlijden wethouder van Leeuwarden en bewoonde het grote, 1905 afgebroken pand Romkeslaan 24. De Laan van Tulpenburg vormde de oprit naar dit huis en werd dan ook wel Romkeslaan (1845) genoemd. De naam Keetbuurt was ook al eerder (1865) in gebruik: tevoren stond daar de zoutkeet. In 1951 is, op aandringen der bewoners, de inderdaad minder fraaie naam Keetbuurt gewijzigd in Achter Tulpenburg. In deze omgeving zijn de (merendeels éénkamer)woningen afgebroken. De huisjes aan de Potmargewal (1808 aldus) hebben zich nog kunnen handhaven.

Aan de overzijde van het water begint nu het Zuiderplein (1511 bij Wirdumer port, 1592 voor Sint Jacopspoort, buyten Wirdumerpoorte, 1829 het Hengstewad, 1843 Bij de voormalige Wirdumerpoortsbrug, Buiten de Wirdumerpoort, 1877 Zuiderplein). Het bedoelde hengstewad is in 1623 aangelegd en in 1857 vergraven; daartegenover werd in het midden der 18e eeuw de herberg de Posthoorn gevestigd, ten oosten van de toegangsweg tot het stads-asland (sedert 1686, 1765 Asschepoestersland): de Aslandsteeg (1698 opreed na de vuylnisplaets, 1856 Aschlandsteeg, 1877 Posthoornsteeg). Bij die (in 1871 afgebroken doch weer herbouwde) herberg begon de Zuiderstraatweg naar de Overijsselsche grenzen (1827), kortweg de Overijsselse straatweg, welke naam echter sedert de aanleg in 1864 van de spoorlijn naar Groningen op het toenmalige grondgebied der stad slechts gebruikt werd voor het gedeelte tussen de spoorhekken en de grens met Leeuwarderadeel.

Sedert 1951 begint de Schrans reeds bij die spoorwegovergang, doch dit korte stuk straat had tevoren vele namen (1580 buyten die Wirdummerpoorte bij de moelen aen de dijck, an die hoogedijck zuydtwert, 1843 bij de Wijnhornsterzijl, 1877 Overijsselsche straatweg). De Wijnhornsterzijlsloot, grenssloot met Leeuwarderadeel, liep met vele bochten van de Zwette naar de Potmarge; Wijniahorn moet een buurtje bij de latere Schrans geweest zijn (1456 da Wiingahirna, 1581 buyten Sint Jacobsport bij Wijnhornstra meulen, 1611 de wester Wijnhornster muelen onder de clockslach, 1637 het stenen piepke voorbij de hoven na den Schrans toe, 1677 pijpke bij de twee molens, 1721 't Wijnhornsterpiepke tusken de twee moolens in de Schrans, 1786 in de Schrans bij het Wijnhorsterzijlpijpke). Een nieuw opgetrokken flatgebouw aan de kop van de Schrans kreeg 1984 de naam Winiaherne. De eigenaar van de nabijgelegen Dekamahof kreeg in 1616

toestemming om de sluis (zijl) en de tille (houten brug) in de Heerewech te vervangen door een pijp (stenen brug). De rog- en weitmolen ten oosten van de Schrans, de Eenhoorn, werd in 1837 op afbraak verkocht; de westelijke (koren)molen, de Roseboom, die moest wijken voor de spoorbaan, is in 1862 verkocht en overgebracht naar Hantumhuizen.

In 1650 werd door de kerkvoogden van Huizum besloten tot het aanleggen van een stenen voetpad van de Huizumer buretille (kleine vaste brug bij het dorp, later een pijp en sedert 1823 een ophaalbrug over de Wirdumervaart), eerst naar de oude middelzeedijk en daarna er langs tot aan het stenen pijpje bij de twee molens. Tevens is toen één pondemaat kerkeland aan de oostzijde van het tweede deel van dit pad, dat gebruikt was als exercitieterrein, verpacht tot huissteden. Op dat oefenterrein stond waarschijnlijk ook een schans of verschansing; het Franse écran zal mogelijk hebben geleid tot de vorm schrans, welke reeds in het middelnederlands en ook in Friesland veel gebruikt is. Op de kaart van Schotanus van 1664 is het groepje huizen op het verpachte terrein aangeduid als Schrans; in 1630 is er een boerderij verpacht op het nieuuland in de Schrans onder de clockslagh van Huysum, dus ten westen van de dijk.

Langzamerhand werd deze naam Schrans tot wijknaam, zodat in het aanhangsel van het Leeuwarder adresboek van 1906/7 (de gedeelten Schrans, Verlengde Schrans, Huizumerlaan, Huizum, enz. van de gemeente Leeuwarderadeel) adressen voorkomen als Schrans Hellingbuurt (nu Schrans 37-43), Schrans Smidsbuurt, Schrans achter 't Gemeentehuis (nu Schrans 42), Schrans Schoolstraat, Schrans Bekhuisbuurt en Schrans Janzenbuurt (nu Schrans 102). Deze, in het laatste kwart der vorige eeuw ontstane buurten ontleenden hun namen aan een helling bij de Potmarge, aan de landbouwer Johannes Pieters Smids (geb. 1857), die in 1881 ter plaatse van de verbrande, nog maar twee jaar bestaande, skating rink de tweede zuivelfabriek in Friesland (en de eerste die gebruik maakte van een centrifuge) stichtte (het chalet-achtige fabrieksgebouw is in 1988 afgebroken), en aan bouwondernemers, zoals de Leeuwarder timmerman-aannemer Theodoor Gerard Bekhuis (1840-1896). Het gemeentehuis van Leeuwarderadeel was van 1899 tot 1965 gevestigd Schrans 44. De Schoolstraat (1906 aldus, 1946 Emmanuel Murandstraat), waarin sedert 1925 ook de (in 1964 afgebroken) Bekhuisbuurt nummerde, leidt naar en langs het in 1877 aldaar ten behoeve van deze wijk gestichte en nog bestaande schoolgebouw. De, tot voor enkele decennia openbare lagere school is in 1920 aanzienlijk uitgebreid om ook de eerste MULO-school van de gemeente Leeuwarderadeel te kunnen huisvesten.

Het in 1767, weer op kosten van de kerkvoogden, vernieuwde stenen voetpad volgde daarna de, haaks op de v.m. zeedijk staande Huizumer indijk, mogelijk een waterkering van de Potmarge. In 1755 is er sprake van 't Huisumer pad, na het planten van de bomen ter weerszijden (1765 aangeboden door de ingezetenen) steeds van de Huizumerlaan. Eerst in 1905 werd de laan door de kerkelijke aan de burgerlijke gemeente overgedragen; spoedig daarop sneuvelden de bomen van deze geliefde wandelroute i.v.m. wegverbreding en slootdemping. Naast de in 1883 gestichte (Aebinga)school voor l.o., vlak bij het dorp, ligt het Schooldijkje (1906 Dijkje, 1925 Schooldijkje). Deze eeuw is er nogal eens gesleuteld aan de benaming van de burenen of dorpskern van Huizum: sedert 1925 was het adres Dorp no... Huizum, dat werd na de annexatie van 1942 Dorp Huizum no... Leeuwarden, in 1961 kortweg Dorp no... Leeuwarden en in 1976 Huizum-Dorp no... Leeuwarden. Aan de andere zijde van het dorp leidde de Tijnjedijk (1664 de dijck Tyngerherne genaemt, Tynger dijck, 1749 Tinieweg, 1784 Tiniadijk, 1847 Tijnje-Dijk, 1935 Tijnjedijk) naar een doorwaadbare plaats in de Tijnje; zij bood in de 15e eeuw vrijwel de enige verbinding van de stad met het oosten van Friesland. In 1961 is de naam Froskepôlle (1592 Froskenburch, 1621 de Froskepol) gelegaliseerd; in 1784 is aldaar sprake van de herberg de Froskepolle. Een baggerdepôt tussen Wijde Greuns, Woudmansdiep, Langdeel en Van Harinxmakanaal, in 1953 en volgende jaren ingericht als recreatiepark, kreeg mede de naam Froskepôlle.

Zuidelijker in het Huizumer oudland vormde het Juffersreedje (1789 de groene dijk, 1844 Sloterdijksdijkje, 1850 de weg naar Abbega, 1906 Juffersreedje, 1935 Badweg), waarin de zwarte plank (1626 de swarte plancke, een brugje over de Wirdumervaart), de oprit naar Abbinga-state, waarop men dus enige juffers als bewoonsters mocht verwachten. Dit zullen geweest zijn (1781-1832) de weduwe en de dochters van mr. Willem Augustijn van Sloterdijk (1714-1763). Nog zuidelijker leidde de Hempenserweg naar het dorpje Hempens; het eerste deel, tot de Wirdumervaart, werd nog in 1847 aangeduid als Rapenburgerdijk. In 1568 wordt reeds melding gemaakt van Rapenburch, in 1626 is er een rente verkocht uit de saete en landen genaemt Rapenburgh, in 1648 en 1686 woonden er blekers op R., in 1792 was er behalve de woning een bleek, een was- en een looghuis.

De, nu als zuidelijke begrenzing van de stedelijke bebouwing fungerende scheepvaartweg van Harlingen naar Fonejacht (Prinses Margrietkanaal) werd 30 mei 1951 geopend. Hij is bij Statenbesluit van 5 juli 1955 Van Harinxmakanaal genoemd naar de Commissaris der Koningin mr. P.A.V. baron van Harinxma thoe Slooten (1870-1954) wegens diens grote verdiensten voor de waterstaat van Friesland.

Juffersreedje en Hempenserweg vingen aan bij de oude middelzeedijk, later Overijsselsche straatweg, nu Verlengde Schrans geheten (ook dit was tot 1925 een wijknaam, vandaar adressen als 1e t/m 3e Dwarsstraat, Paul Kruger-, de la Rey- en de Wetstraat, Verlengde Schrans). Ongeveer ter hoogte van de huidige Vincent van Goghstraat begon de in het Huizumer nieuwland doodlopende Nieuwlandsweg (1542 nyelandtwegh, 1847 Nieuwlands-Dijk); bij het realiseren van het uitbreidingsplan Nijlân is elk spoor van deze hooiweg uitgewist.

De Mij. tot exploitatie van Staatsspoorwegen onteigende omstreeks 1860 gronden aan het veel noordelijker, bij de Wijnhornsterzijl, van de Schrans in westelijke richting

lopende en ook geheel verdwenen Tolhuis- of Sneekerdijkje (1750 aldus, 1836 de puinweg voorlangs het katoenfabriek met klinkers bevoerd, 1851 Sneekertolhuisdijkje), dat bij het Sneker tolhuis aansloot op de Snekertrekweg. Aan de zuidzijde van dat dijkje stichtte de houtkoper A.J. Bruinsma (1803-1878) in 1835 een katoenweverij en -drukkerij, die al na vijf jaar stil kwam te liggen en in 1845 op afbraak is verkocht. Het ten westen van die grote fabriek (ca. 115 x 10 m.) zuidwaarts lopende Hollanderdijkje (1656 het dijckien ontrent Hollandershuys buyten de Wirdumerpoort, 1836 de oreed van het Hollanders-huys), werd bij de aanleg van het spoorwegemplacement voor een deel verlegd. Het hulpstation, vanwaar in 1863 de eerste trein naar Harlingen vertrok, stond aan deze Hollanderdijk, evenals de naamgever, de 1670 al vermelde en in 1928 afgebroken Hollandersplaats (Nieuwe Hollanderdijk, hoek Leeuwarderstraat). De dijk, waarschijnlijk een oude waterkering, zou onderdeel geweest zijn van een pad van de stad naar het zuiden (via de Pishornedijk naar Barrahuis). In 1849 stichtte de rog- en pelmolenaar David Jans Sluiter (geb. 1800) aan de Hollanderdijk de molen de Bazuin. Daaraan ontleende de Molenstraat (1923 aldus, 1947 E. Wassenberghstraat) haar naam. De achtkante molen is tussen 1910 en 1930 onttakeld, het de laatste decennia voor de opslag van oud papier gebruikte voetstuk in 1981 gesloopt.

Aan de zuidzijde van de Nieuwlands- of Harlingertrekvaart werd een trekweg aangelegd, welke sedert 1652 ten behoeve van het verkeer met Bolsward en sedert 1662 tevens voor dat met Sneek werd gebruikt: de Snekertrekweg. In de hoek tussen de vaarten naar Harlingen (Bisschopsrak) en Sneek (Zwette, 1975 Kalkhaven) lag Schenkenschans (1609 bij het draeiholt op Deynumalandt, 1638 huis op de Swettehorne in de wanderinge Schenke Schans genaemdt, 1645 bij het drayholdt ofte Schinckeschans), dat tot de grenswijziging van 1962 onder Deinum (Menaldumadeel) werd gerekend. De stadhouder George Schenck van Toutenburg (†1540) zou aldaar een sterkte hebben aangelegd. Eekhoff plaatste vraagtekens bij die opvatting, noemde wel een op de oosthoek gelegen huis Toutenburg. Het opduiken van de naam S. in 1638 zou kunnen wijzen op vernoeming naar de - 1586 door de Staatse veldoverste Marten Schenck van Nijdeck bij de scheiding van Maas en Waal aangelegde - vesting Schenkenschans; deze kreeg algemene bekendheid, toen zij 1635 door de Spanjaarden werd veroverd en een jaar later door Frederik Hendrik hernomen. Wat meer westelijk, ook ten zuiden van het Bisschopsrak, stond 1857-1979 (gesloopt 1988) de steenfabriek Schenkenschans; sedert 1990 is daar de afvalverwerkingsinrichting Skinkenskâns (!). De trekweg ten noorden van de Nieuwlandsvaart, de Harlingertrekweg, is enige jaren eerder dan de zuidelijke, n.l. in 1646 ontstaan. Ongeveer ter hoogte van de huidige Van der Nootstraat stond al in 1456 de stadsgalg, als provinciale gerechtsplaats nog tot in de 19e eeuw in gebruik. De vaart heette daarom ook Galgediep, het terrein (tot de Fonteinsloot) Galgefenne.

Van het zuidelijk deel van de stadssingel is nu niets meer terug te vinden, in tegenstelling tot het ongeveer gelijk- tijdig, in 1641 aangelegde westelijk deel (1843 Stads- buitensingel, 1870 Singel bijlangs de broodfabriek, 1877 Westersingel), dat nog ongeveer de oude route volgt. In 1865 was er naast de Fonteinsloot de Friese brood- en meelfabriek de Hoop opgericht (krachtbron één ketel van 6 P.K., de zeven arbeiders kregen weklonen van f 4 tot f 6,50). Op de singel, bij de molen het Lam, ongeveer ter hoogte van de huidige Molenstraat, mondde uit het voetpad naar Marssum, het Marssumer binnenpad (1843 aldus). Voorbij de O.L. Vrouwepoort heette de singel Buiten de Vrouwenpoort (1877 Harlingersingel); daar begon de

rijweg naar Marssum (1478 Marsmawech, 1564 Marssumerwech vanouds Oldehoeffsterawech, 1590 Marsumer rijtwech, 1658 Marssumerwech, 1685 Marssumerdijk, 1843 Harlingerstraatweg). De Rijksstraatweg naar Harlingen, die van Leeuwarden tot Marssum langs de bestaande weg werd aangelegd, kwam in 1842 gereed; een deel daarvan werd als harddraversbaan ingericht: start bij de huidige Westerparkstraat, Baens-ein op het Europaplein. Bij het tolhuis splitst zich af de Sylsterdyk naar Ritsumazijl (1542 Ritsummewech, 1871 Zijlsterweg); deze ligt voor een deel buiten de gemeentegrenzen. Ten dele daarbuiten liep ook het voetpad naar Beetgum (1691 aldus, 1729 't Beetgumer padt, 1843 Beetgumer binnenpad), dat begon aan de stadssingel, even ten noorden van de Harlingerstraatweg.

Verder noordelijk langs de in 1683 op stadskosten passabel gemaakte en in 1847 bestrate middelzeedijk (1494 de haghadijck, 1590 de hoege heerendijck, 1720 Stienserdijck, 1839 Weg naar Stiens, 1845 Hogedijk naar Stiens, 1851 straatweg naar de Bontekoe, 1878 Stienserweg, 1931 Mr. P. J. Troelstraweg) lagen links Landbuurt en Achter Landbuurt (oorspr. Stienser Landbuurt), waarvan de eerste huizen in 1893 verrezen; de woninkjes zijn 1980 gesloopt en vervangen door nieuwbouw, uitsluitend nummerend Landbuurt. Bij Tonnenburg (1709 aldus), ter plaatse van het huidige Valeriusplein, begon het, in het Leeuwarder nieuwland doodlopende en in 1901 van stadswege besintelde Schapendijkje (1847 Schape-Dijkje). Opmerkelijk was het voorkomen van een naamgenoot aan de overzijde van de Zwette, in het Engelumer en Marssumer nieuwland (1851 Achterom of Schape-Dijkje).

Noordelijker ligt het eveneens doodlopende Keegsdijkje (1542 de Kaechswech, 1792 de z.g. Keesdijk bij Paffenraade, 1847 de Keegs-Dijk), welke weg in 1936 door de Gemeente is aangekocht als toegang tot het toen aangelegde burgervliegveld. Keeg is de naam voor buitendijks land, soms ook nog na de indijking (1494 dickland op den kaegh streckende aen der haghadijck, 1542 op Bilgaerstera nyelandt genaempt die caech). Tenslotte vinden we als grens tussen Leeuwarder en Jelsumer nieuwland de Tjessingaweg (1647 Tjessingawech), tot ca. 1940 lopende van de (Grote) Bontekoe naar Dijksterhuizen onder Beetgum. Deze belangrijke landbouwweg (1651 besloot de Raad de Tjessingawech te doen rijd- en gebrueckbaer maken, 1898-1901 door de aanliggenden aanzienlijk verbeterd) is door de uitbreiding van het vliegveld afgesloten. Een kort traject ten westen van de basis kwam door een grenscorrectie met Menaldumadeel per 1 januari 1984 op Leeuwarder gebied. In 1542 is er sprake van Jacob Tiessinge goet toe Jelsum, in 1675 werden de heren van de stedelijke bouwpolitie gelast 't vervallen huys aen Tiessingawech, 't Schaepheuis geheten, te vercoopen, in 1720 en '65 wordt melding gemaakt van het onderhoud van het piepke bij het schapehuis in de Stienserdijck.

De noordelijke grens met Leeuwarderadeel werd en wordt verder gevormd door de Haskermeer (1601 Hasgermeer, 1664 Jelsumer meer, 1685 Hascker meer, 1691 de vaert genaemt de Haskermeer loopt van het stenen pijpke bij Tiessingaweg aff ende eindigt in de Ee, 1847 de Jelsumer-Vaart of Hasker-Meer); Winkler noemt een sate de Haske onder Jelsum als naamgever. Thans nummeren nog enige verspreide woningen Aan de Jelsumervaart (1878 Landbuurt a.d.J.). Tegenover het Keegsdijkje begint de Vierhuisterweg (1509 Fyouwerhuistrawey, 1542 Vierhuysterwech, 1658 't middelpadt bij Paffenrade, 1692 het dijckje op te rijden na Paffenrode, 1843 Vierhuisterweg, 1877 Bij Paffenraad, 1878 Landbuurt aan de Vierhuisterweg), in

1865 op de legger als in onderhoud bij de eigenaar van het Vierhuis c.s., die dezen puinweg gelegd hebben. De boerderij het Vierhuis aan de Dokkumer Ee (1437 Fyorchusteragued, 1506 dat gued te Fyeuwerhusum, 1583 thoe Vierhuyssum op Ywall) is in 1957 door de Gemeente aangekocht, waarbij een deel van de landerijen bestemd werd voor het gebruik door volkstuinders, het overige voor bosaanleg. De aan deze (in 1991 door de Gemeente van het Waterschap overgenomen) weg liggende, in 1939 afgebrande boerderij Paffenraad of Paffenrode is herbouwd, waarbij een oude gevelsteen is herplaatst (1971 verdwenen), vertonende de wapens der families Paffenrode en Liauckama alsmede het opschrift A V P 1596. Deze steen moet betrekking hebben op de Gelderse jonker Adam van Paffenrode (†1639) en zijn vrouw, juffrouw Ymck van Liauckama, die in deze omgeving eigendommen hadden.

Ten zuiden van de Taniameer leidde de in 1965 vrijwel geheel aan het openbaar verkeer onttrokken Bilgaarderdijk naar het terpje Bilgaard (1534 Tanyabueren, 1540 Bilgaert); al in de 15e eeuw had een familie Tania hier aanzienlijke bezittingen. Haaks op al deze wegen en dus evenwijdig met de Stienserdijk liep (en loopt nog vanaf de Bilgaarderdijk) het Jelsumer binnenpad (1691 voetpad nae Jelsum, 1731 Jelsumer voetpad, 1748 J. binnenpadt, 1865 J. voetpad, 1878 Landbuurt a.h. J. binnenpad, 1961 J. binnenpad). Dit pad mondde uit op het huidige Spanjaardsplein, dus in de bocht van de Spanjaardslaan (1585 weg nae 't Lazarushuys, 1604 Spaense wech, 1610 Spaensche dijck, 1676 Spanjaertsdijck, 1739 Spanjers dijkje, 1839 Weg naar de Begraafplaats, 1845 Spanjaardsweg, straatweg naar de Begraafplaats, 1847 Leprozenweg nu Spanjaardsdijk, 1877 Spanjaardslaan). 19 Mei 1568 werden tien vendels Spaanse soldaten, komende van Harlingen (die vier dagen later zouden deelnemen aan de slag bij Heiligerlee, waarbij hun bevelhebber, de landvoogd AreMBERG sneuvelde), wel van stadswege gevoed, maar buiten de wallen, op deze Weg naar het Lazarushuis, en niet in de stad toegelaten. Bij de stichting van, met het oog op het naderend einde van het Twaalfjarig Bestand noodzakelijk geachte nieuwe fortificatiewerken is 1619 de Spaeniersdijck verlegd, evenzo 1642 bij de aanleg van de singel. Het, waarschijnlijk in de eerste helft der 16e eeuw ontstane, in 1672 opgeheven en in 1688 afgebroken Lazarushuis bood onderdak aan gecertificeerde lijdens aan lepra (leprozen of lazarusen, naar de met zweren overdekte bedelaar uit Lucas 16), die voorzien van een kleppe (een waarschuwingsteken) in de stad mochten bedelen. Aan het Geldeloos padtie bij de Spangiaertsdijck (1688, 1690) stond een bedelaarslogement, mogelijk een bijgebouw van het Lazarushuis, dat zelf tijdens de laatste jaren van zijn bestaan ook als zodanig dienst had gedaan. Een geldeloos pad bood elders in den lande een tolvrije doorgang, d.w.z. buiten een tolhuis om. Ter financiering van de aanleg van de straatweg richting Stiens is er 1847/'77 tol geheven; het tolhuis of gabel stond ter hoogte van de Landbuurt. Mogelijk is er na een eerdere verbetering (1683) van de Stienserdijk ook een tijdlang tol geheven. Via deze sluipweg zou men toen de tol hebben kunnen vermijden, maar de naam kan ook duiden op de (min)gegoedheid der aanwonenden. Aan het gebod (1827) aan de grotere gemeenten, om begraafplaatsen buiten de bebouwde kom aan te leggen, werd h.t.s. 1830/33 gevolg gegeven door de inrichting van een stedelijke begraafplaats op de voormalige terp Fiswerd (1472 Wiswerd), waar tot 1510 het Sint Annaklooster der grauwe bagijnen had gestaan. In 1993 kreeg een nieuw gebouw van de Christelijke Hogeschool Noord-Nederland aan de Rengerslaan de naam Wyswert. In 1902 aanvaardde het gemeentebestuur de door oud-burgemeester mr. W.J. van Welderen baron Rengers (1835-1916) geschonken 3½ ha. weiland ten oosten van de begraafplaats om daar

eene openbare wandelplaats aan te leggen. Dit Rengerspark kon in 1905 voor het publiek worden opengesteld.

Tussen beide einden van de Spanjaardslaan, Harlingersingel en Camstraburen, bestaat er een kortere verbinding, de in 1641 aangelegde stadssingel (1843 de Stadsbuitensingel, 1862 Singel bij de Gouden bal, 1878 Noordersingel). De herberg, tijdelijk ook leerlooierij, de gouden bal is in 1876 afgebroken, waarna over het erf de Singelstraat werd aangelegd. Op Eekhoffs kaart van 1847 is het achterterrein nog aangegeven als: de Loopgraven (1731 en 1788 ook aldus). Van dit, mogelijk van de stedelijke verdedigingsgordel van 1619 deel uitmakend terrein kwam men, via de nu vrijwel geheel gedempte Zoetemelksvaart (1694 Soetemelx-vaert, na de aanleg der begraafplaats ook wel Lijkvaart, 1900 onttrokken aan de publieke dienst) en de Spanjaardslaan op de singel achter Camstraburen. Een groot deel van de landerijen ten westen van de Dokkumer Ee was oudtijds in het bezit van de hoofdelingenfamilie Camstra, wonende op het huis Taniaburg bij Bilgaard. In de 16e eeuw werd een in de onmiddellijke nabijheid van de stad gelegen deel van die grond in percelen verpacht en ter bebouwing uitgegeven. Hier ontstond de buurtschap Camstraburen (1621 buyten Hoexterpoort op Eewall, 1651 op de Eewal buiten Hoecster poort op Camstrabuiren, 1760 Camstra Buuren, 1839 Kamstrabuurt, 1845 Camstraburen).

Langs de Ee werd 1646/47, met medewerking van jonker Goffe van Camstra, een trekweg aangelegd t.b.v. een beter verkeer met Dokkum (1657 op de Doccumertreckwegh, 1659 op de Eewall aen de Doccumer treckwech). Door financiële moeilijkheden van de stad Dokkum kwam de trekweg in 1673 in handen van de participanten, wier opvolgers tenslotte het onderhoud van weg en walkant verwaarloosden (noodgedwongen, bij gebrek aan inkomsten uit de tollén). In 1916 nam de Gemeente de weg over van de particuliere eigenaars, verenigd in het Comité tot herstelling van den Dokkumer trekweg. Drie jaar later werd een verzoek afgewezen van een aantal aanwonenden, om een gedeelte van de trekweg de naam te geven van Besuyenweg (i.v.m. de steun van gedeputeerde Karel P. W. Besuyen, 1880-1916, aan genoemd comité). In 1859 is ter verbetering van de waterweg van Dokkumer Nieuwe Zijlen over Leeuwarden naar Harlingen, de lastige bocht van de Dokkumer Ee en de stadsgracht weggenomen door een doorgraving bij Camstraburen. Een gedeelte van de stadsgracht werd gedempt, waardoor de Noorderweg kon ontstaan en het oostelijk deel van Camstraburen tot de binnenstad ging behoren, onder de naam Klein Camstraburen (1877 Eebuurt). In het verlengde daarvan liet de koopman Izaak Reijnders (1798-1875) in 1837 een tiental woningen zetten (1877 Reijndersbuurt).

Dit buurtje staat aan de noordkant van de, oorspronkelijk eveneens buiten de gracht gelegen Arendstuin (1660 Aernstuyn buyten Hoexterpoort, 1684 Arents thuin, 1714 Aernstuyn, 1760 Aarsentuyn, 1779 Aanehoaf, 1839 Aarnsentuyn, 1845 Arentstuyn, 1877 Arendstuyn), die in 1648 door de stad werd onteigend. In 1630 pachtte Upke van Aerssen de ledighe plaatse affter Hoexter kerckhoff om tot een tuyn te gebruiken. In 1770 is de Aanse thuin buiten de Hoeksterpoort, die van oude tijden aff tot een exercitieplaats door de cavallerye is gebruikt geweest, enigszins vergroot en ingericht tot een bekwame plaats voor de cavallerye alhier in guarnisoen liggende, tot verrigtinge hunner exercitien, die zij volgens Hoogen ordre moeten doen. In 1856 is hier, ter vervanging van die in de Grote Kerkstraat, een nieuwe manege gesticht, ten westen van de in 1848 gebouwde cavaleriestal; in 1859 verlieten echter de laatste

cavaleristen deze stad. Nu herinneren nog het manegegebouw en de
marechausseekazerne aan het langdurig gebruik van dit terrein door de ruitelij.

De straatnaamgeving tot 1945

Tot ver in de 19e eeuw bemoeide het stadsbestuur van Leeuwarden zich niet met de benaming van straten en wegen. (In Amsterdam werden al sedert het eind der 16e eeuw de straten in de stadsuitbreidingen door Burgemeesteren van namen voorzien.) In 1822 gingen B. en W. niet in op het aanbod van een particulier om tot sieraad der stad Leeuwarden en tot nut der vreemdelingen, de namen aan alle hoeken der straten en grachten etc. te plaatsen. Nadat de Raad echter op 7 april 1842 het nieuwe wijkreglement had aangenomen, diende de gemeentearchivaris, die een wijkboek voorbereidde, op 10 augustus d.a.v. een voorstel in tot wijziging van diverse straatnamen in meer beschaafde en met den veranderden toestand der stad beter overeenkomende en tot vaststelling van straatnamen in nieuwe buurten. Reeds de volgende dag werd er een raadscommissie tot bestudering van dit voorstel gevormd, welke op 20 oktober 1842 rapport uitbracht. De Raad besloot nog diezelfde dag enkele van de geadviseerde namen aan nieuwe straten te geven, doch van de oude straatnamen slechts de verbasterde te corrigeren. In het betreffende besluit zijn die namen niét vermeld, wèl in het in 1843 inderdaad door W. Eekhoff uitgegeven wijkboek.

Thorbeckes gemeentewet (1851) noemde onder de bevoegdheden van de Gemeenteraad (art. 140, 1931 art. 174) Hij maakt, in overeenstemming met algemeene of provinciale voorschriften, de noodige verordeningen tot verdeeling der gemeenten in wijken.... Daaruit zou ook de straatnaamgeving voortvloeien. Er blijkt voorlopig niets van activiteit van de Leeuwarder Raad op dit gebied: er kwamen geen straten bij. 16 November 1860 vroeg de Kamer van Koophandel naambordjes op de straathoeken aan te brengen. Burgemeester en wethouders droegen de gemeentearchitect op, de kosten hiervan te berekenen. Op diens rapport van 15 februari 1861 berichtten B. en W. aan de Kamer, dat de gemeentebegroting e.e.a. nog niet toeliet. Bij de begrotingsdiscussie in de Raad op 5 november 1864 is tenslotte besloten, naambordjes te doen aanbrengen. 23 Januari 1865 werd de door de architect ingediende lijst van straten, waar bordjes z.i. gewenst waren, om advies aan de archivaris gezonden, op wiens rapport door B. en W. enkele (voornamelijk spellings)wijzigingen in de straatnamen zijn aangebracht: Ossekop of Uniabuurt (i.p.v. Ossekop), Weaze (i.p.v. Waeze), Sint Jacobsstraat (i.p.v. Sint Jakobstraat), bij de Put (i.p.v. Put), Sacramentsstraat, Monnikemuurstraat, Druifstreek (i.p.v. Druifstreek), Bollemanssteeg (i.p.v. Bollemansteeg) en Oude en Nieuwe Oosterstraat (25 januari 1865). Deze gang van zaken werd 26 januari medegedeeld aan de Raad. Waarschijnlijk is de aanschaffing en plaatsing van de bordjes over drie jaren verdeeld, want ook in januari 1866 en '67 zond de gemeentearchitect lijsten met straatnamen in, welke laatste op advies van de archivaris door B. en W. soms enigszins gewijzigd werden.

Daarmede waren straatnaamaffaires de facto aan het College van B. en W. gedelegeerd, dat daarvan de consequentie trok en 21 juli 1869 besloot: Ter vergadering in aanmerking genomen zijnde, dat het minder eigenaardig moet worden geacht, dat de dusgenaamde Zuiderwalsteeg, welke toegang verleent naar de Prins Hendriksbrug over de stadsbuitengracht tusschen de Harlingervaarts- en Wirdumerpoortsbruggen, dien naam behoude, zoo om de meerdere breedte die men

zich voorstelt, daaraan te geven, als omdat de eigentlijke Zuiderwal niet meer bestaat; dat het bovendien wenschelijk is om aan de kade ten Noorden van de vorenbedoelde gracht een' naam te geven. Is besloten: 1° te bepalen, gelijk geschiedt bij deze, dat de dusgenaamde Zuiderwalsteeg voortaan den naam Prins Hendriksstraat en de kade gelegen ten Noorden van de buitengracht tusschen de Harlingervaarts- en Wirdumerpoortsbruggen, die van Zuiderkade zal dragen; 2° den Raad dezer gemeente met het sub 1° genomen besluit in kennis te stellen. Deze resolutie werd 29 juli d.a.v. aan de Raad medegedeeld, die e.e.a. voor kennisgeving aannam. Daarop is de straatnaamgeving bijna een eeuw in handen van burgemeester en wethouders gebleven, waarbij zij zich al dan niet lieten adviseren door de archivaris.

De Prins Hendriksstraat (R. 8 nov. 1961 Prins Hendrikstraat) werd genoemd naar Prins Hendrik de Zeevaarder (Willem Frederik Hendrik Prins der Nederlanden, 1820-1879), broer van Koning Willem III; zijn borstbeeld met de datum 8 juli 1869 siert nog het hoekhuis no. 14. Op dien dag bezichtigde Z.K.H. de nieuwe werken tot uitbreiding der gemeente. Bij de daar gelegd wordende nieuwe draaibrug hield de prins eenige oogenblikken stil, waarvan de commissaris des konings gebruik maakte, om Z.K.H. te verzoeken wel te willen vergunnen die brug 's prinsen naam te mogen geven, een verzoek, dat gereedelijk werd toegestaan. Geen toelichting behoeft de naam Zuiderkade voor de noordelijke kaai langs de in 1868 rechtgetrokken zuidelijke stadsgracht.

Aan de straten, aangelegd op de 1869/70 gedempte binnengracht (Lange pijp - Gr. Kerkstraat), werden 19 oktober 1870 de namen Bagijnesteeg en St. Anthonijstraat (R. 8 nov. 1961 Sint Anthonystraat) gegeven, ontleend aan de belendende Bagijnestraat en het St. Anthonijgasthuis. In het bouwblok ten zuiden van het Zaailand werd op die datum de Zuiderstraat benoemd, de Schoolstraat (naar de toen aldaar nog te bouwen Gemeenteschool no. 4; daarvan rest nog het gymnastieklokaal) volgde 20 november 1872.

Een competentiekwestie speelde mee bij de naamgeving van de woningen, sedert 1872 aan de Groningerstraatweg gesticht door de werkliedenvereniging Help U zelve. B. en W. gingen 20 november 1872 voor zoover noodig accoord met het verzoek van het bestuur van die vereniging om aan dit complex de naam Werkmanslust te geven (in 1875 kwam in Bolsward een complex woningen van de vereniging Werkmansbloei gereed). In 1876 evenwel richtte genoemd bestuur opnieuw een verzoek tot het College, nu om namen te geven aan zes straten op het terrein genaamd Werkmanslust. Voorgesteld werden: Bouwheersgracht, Arend Dirk B. straat, Thomaslaan, Munsterstraat, Gerbenlaan en Rommertshaven (ter toelichting: het bestuur bestond uit de heren Arend Dirk Beerends, voorzitter, Thomas Postma, secretaris, Andries Johannes Munsterman, boekhouder, Gerben Sinnema en Obbe Rommerts). B. en W. antwoordden, dat het niet tot hun bevoegdheid behoorde, namen te geven aan straten, behorend aan particulieren en coöperaties, maar dat zij ook geen bezwaar hadden, dat het bestuur zèlf deze namen gaf. Dat laatste is echter niet geschied, want blijkens het wijkboek van 1878 heetten de straten toen Westerwal, Noorderstraat, Winkelstraat, Nieuwe Winkelstraat, Korte Noorderstraat en Oosterwal. Deze namen werden ook op de naambordjes vermeld maar zij zijn nooit officieel erkend: alle huizen nummerden Werkmanslust. Die naam bleef gehandhaafd, toen de meer dan een eeuw oude

woninkjes in 1976 werden vervangen door nieuwbouw, met een geheel ander stratenpatroon.

Bij zijn bezoek aan Leeuwarden op 11 mei 1873 gaf Koning Willem III toestemming tot het verlenen van zijn naam aan de ter weerszijden van de nieuwe zuidelijke stadsgracht aangelegde kaden. Op 20 mei d.a.v. besloten B. en W. deze kaden Willemskade Noord- en Zuidzijde te noemen (en de naam Zuiderkade voor de noordzijde in te trekken).

De straten in het bouwblok ten zuiden van de gracht, de Stationswijk (het eerste spoorstation dateert van 1864), werden bij één besluit, dat van 11 maart 1874 vastgesteld: Stationsweg, Stationsplein, Sophialaan, Baljéestraat, van Swietenstraat, Korte Marktstraat (ten w.), Lange Marktstraat (ten n.), Huidenmarkt (ten o. van de veemarkt), Wagenplein, Sneekerkade en Zuidersingel. B. en W. gaven op 21 maart de toelichting dat de naam Baljéestraat aan de straat loopende van den Stationsweg naar de Willemskade zuidzijde is gegeven als eene dankbare herinnering aan den voormaligen stadgenoot Jacobus Martinus Baljée, vroeger verpleegd in het Nieuwe Stads Weeshuis, den 18 Februarij 1823 te Batavia als oud-raad van Neerlands Indie overleden, en die het gemelde gesticht als zijn universeelen erfgenaam heeft benoemd, dat aan de straat loopende van de Baljéestraat naar de Sophialaan de naam is gegeven Van Swietenstraat als eene blijvende herinnering aan den generaal Van Swieten, die door het aanvaarden van het opperbevelhebberschap over de 2e expeditie naar Atchin en het als zoodanig verkregen succes, de achting en hulde van het Nederlandsche volk waardig is, en dat aan den weg van de Prins Hendriksbrug tot het Stationsplein de naam Sophialaan is gegeven als een huldebewijs aan Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden. Merkwaardig is, dat blijkens het voorlopig besluit van B. en W. van 7 maart niet Baljée (naar wie immers reeds de Baljéebuurt was genoemd) zou worden geëerd, doch de generaal-majoor Johan Harmen Rudolf Köhler (1818-1873), de bij de aanval op een moskee gesneuvelde opperbevelhebber van de eerste Atjeh-expeditie. De luit.-generaal Jan van Swieten (1807-1888) bezette in januari 1874 bij de tweede expeditie de kraton van de sultan van Atjeh. Koningin der Nederlanden was toen Sophia Frederika Mathilda prinses van Wurtemberg (1818-1877), eerste echtgenote van Koning Willem III. Tevoren werd de in 1871 aangelegde doch nog onbebouwde Sophialaan wel aangeduid als Stationsweg (naar het in 1864 gestichte spoorwegstation) of Zuidelijke toegangsweg. De van Ruiterskwartier e.o. hierheen overgebrachte veemarkt werd 17 april 1874 geopend. Bij de uitbreiding ervan in 1904 verdween de Korte Marktstraat, bij de bouw van een schapenmarkt in 1929 de Huidenmarkt en bij de sloop van het gehele complex in 1964 het Wagenplein. 11 December 1967 kreeg het voormalige veemarktterrein de naam Oude Veemarkt, later overgaand op een erover aangelegde straat.

Bij de voorbereiding van het wijkboek van 1878 bleken wederom talrijke verbeteringen en aanvullingen van de straatnamen noodzakelijk. Bij besluit van B. en W. van 20 juni 1877 werden de volgende, reeds bestaande straatnamen gelegaliseerd: Achter Tulpenburg (26 april 1888 ingetrokken), Arendstuin, Cichoreijbuurt, Eestraat, Hazebuurtje, Hoogpad, Hoogpadsend, Houtpolle (24 juni 1980 ingetrokken), Hulstbuurt, Jan Mutskestee, Kapelsteeg, Keetbuurt (21 juni 1951 Achter Tulpenburg), Keetwaltje, Kloostersteeg, Korenmetersgloppe, de Krimp, Laagpad, Langesteeg, Lindebuurt, Muntesteeg, Panwerk (15 juni 1982 ingetrokken), de Polle, Posthoornsteeg, Reijndersbuurt, Romkeslaan, Seringebuurt,

Spanjaardslaan, de Steenhouwerij (R. 8 nov. 1961 Steenhouwerij), het Streekje, Tonslagerij, Tuinmanssteeg, Tulpenburg, Turfdragergloppe, Weerklanksteeg, Wissessteeg en Wissesstraat (24 juni 1980 ingetrokken). Nieuwe namen voor bestaande straten: Eebuurt (i.p.v. Klein Camstraburen), Fabrieksbuurt (bij de Poppebrug, 24 juni 1980 ingetrokken), Harlingersingel (buiten de Vrouwenpoort), Hoeksterend (voor de Gasfabriek), Hoekstersingel (bij de Verwersbrug), Overijsselsche straatweg (bij de Wijnhornsterzijk, 7 dec. 1950 Schrans), Perkstraat (deel van Perkswaltje, 5 jan. 1982 A.S. Levissonstraat), Poppebuurt (Touwpluizershoek), Ruiterssteeg (steeg Bagijnestraat noordzijde, leidend naar de v.m. ruiterswacht in de Kleine Kerkstraat), Stiensersweg (Breededijk of Straatweg naar de Bontekoe), Tuinsteeg (steeg bij den Stads- of Prinsentuin), Vierhuisterweg (bij Paffenraad), Vijzelstraat (opgang van de Nieuweburen), Westersingel (Singel bijlangs de Broodfabriek) en Zuiderplein (buiten de Wirdumerpoort). In 1874 werden ten noorden van de Spanjaardslaan de Bleekerstraat (24 sept. 1985 ingetrokken), de Dwarsstraat (13 okt. 1932 Bleekerdwarsstraat, 1 febr. 1983 ingetrokken) en de Westerstraat (24 sept. 1985 ingetrokken) bebouwd, waarvan de eerste toegang gaf tot de blekerij van Luitje Huizinga (ongeveer ter plaatse van de latere ijsbaan) en de laatste liep over de landerijen van de wed. J. Wester-Kruizinga. Ten zuiden van de Spanjaardslaan werden 1877/'78 over het terrein van de afgebroken herberg en looierij de gouden bal de Singelstraat en de Looierstraat aangelegd.

De timmerman Theodoor Gerard Bekhuis, reeds eerder genoemd als bouwer van de Bekhuisbuurt in de Schrans, zette in 1872 zeventien woningen achter een poortje in het Hoekster Achterom, door de bewoners eveneens als Bekhuisbuurt aangeduid; B. en W. maakten daar Amelandsbuurt van. Een collega timmerman- aannemer (o.a. van het spoorstation, 1864) was Jelle Harmens Keijzer (1816-1904), die al in 1867 bouwde achter het Zuiderplein; de naam Keijzersbuurt vond wèl genade in de ogen van het College. In 1875 had de barbier Samuel Bergman (1831-1886) tien woningen laten optrekken aan Achter de Hoven; de naam Bergmansbuurt werd vervangen door Mariabuurt. Daarbij sloten goed aan de Hendriksbuurt van 1870 (tevorens Prins Hendriksbuurt, n.a.v. diens bezoek in 1869) en de Johannesbuurt van 1872. Meer westelijk bood de Fabrieksteeg (R. 8 nov. 1961 Fabriekssteeg, 26 april 1988 ingetrokken) toegang tot de in 1867 opgerichte strokartonfabriek (1912 Lijempf, 1975 afgebroken). Tot zover het beslotene op 20 juni 1877.

De in 1879 afgebroken houtzaagmolen op Camstraburen (1840 gesticht door houtkoper Jacob Romein, 1791-1842), waarvan het terrein in bouwpercelen werd uitgegeven, is naamgever van de meeste, aldaar aangelegde straten: 24 april 1880 Houtstraat (24 sept. 1985 ingetrokken), 24 oktober 1885 1e en 2e Korte Houtstraat (de eerste werd 13 okt. 1932 opgenomen in de Ijsbaanstraat, de tweede is 24 sept. 1985 ingetrokken) en Nieuwe Houtstraat (26 april 1988 ingetrokken), 31 maart 1886 Camstrastraat (24 sept. 1985 ingetrokken), 20 april 1889 3e Korte Houtstraat (16 april 1936 opgenomen in de Dekamastraat), 13 oktober 1932 Houtdwarsstraat (24 sept. 1985 ingetrokken), Ijsbaanstraat (1 febr. 1983 ingetrokken) en Ijsbaandwarsstraat (24 sept. 1985 ingetrokken), 30 januari 1936 Keimpema- en Runiastraat (beide 26 april 1988 ingetrokken), 16 april 1936 Dekamastraat. Camstrastraat is verklaarbaar bij Camstraburen, voorheen een bezitting der Camstra's; de geslachten Dekama, Keimpema en Runia hadden ook aanzienlijke eigendommen in en om de stad, Enkele landerijen aan de Bleekerstraat zijn in 1886 en 1895 door de vereniging de IJclub aangekocht en als ijsbaan ingericht. In 1956

begon de afbraak van deze buurt met de sloping van het Groot Vierkant, een carré huisjes (met bleken in het midden) tussen IJsbaan- en Houtstraat. De onvoldoende onderhouden ijsbaan verviel steeds meer en kon verdwijnen na de bouw (1979) van een ijshal bij de Frieslandhal (FEC).

Ter verbetering van de toegang aan de Eewal tot de St. Dominicuskerk in de Speelmansstraat werd er in 1886 een huis aan de Eewal afgebroken. Overwegende, dat de nieuwe straat loopt over een deel van het erf, oorspronkelijk behoord hebbende bij het huis, oudtijds het Huygenhuis genaamd, welk huis in de 2de helft der 16de eeuw bewoond werd door de familie Huygens, waarvan onderscheidene leden aanzienlijke ambten te dezer stede hebben bekleed (o.a. het burgemeestersambt) werd het daar gelegde straatje 19 maart 1887 Huygensstraat genoemd.

Het volgende jaar was men wat slordig m.b.t. de straatnaamgeving. Tevergeefs is naar de besluiten gezocht, waarbij de toen ontstane Hoveniersstraat (voor de hand liggende naam bij Achter de Hoven) en Westerkade van die namen zijn voorzien. Wel werd 22 augustus 1888 de tegelijkertijd met de Westerkade aangelegde Arendsstraat benoemd; naamgever was het aangrenzende Arendsklooster.

Dan volgen er weer enkele incidentele benoemingen: 18 mei 1889 Gardeniersbuurt (5 sept. 1896 ingetrokken naam voor een gedeelte van het Molenpad), 2 april 1890 Oosterbuurt (achter de Oostergrachtswal), 7 mei 1892 Klanderijstraat en -dwarsstraat (15 juli 1933 1e t/m 4e Klanderijdwarsstraat - 2e en 4e Klanderijdwarsstraat ingetrokken 24 juni 1980, 3e 3 oktober 1989 -, aangelegd op de voormalige blekerij ten oosten en zuiden van het terrein van de herberg de Klanderij - 1893 verrees daar een gelijknamig, in 1975 afgebroken hotel -; een kalender is een soort mangel om stoffen te glanzen), 4 juli 1894 Tichelstraat (op het voormalige tichelwerk van mr. J. Dirks aan het Noordvliet), 11 september 1895 Florabuurt (Achter de Hoven, op een v.m. bloemkwekerij, ingetrokken R. 27 jan. 1969). De ook aan Achter de Hoven gebruikte namen Catharinabuurt, Grosjeanbuurt (naar timmerman Feiko Grosjean, 1815-1900) en Steffensbuurt (naar timmerman/aannemer Hendrik Steffens, 1842-1914) werden niet gelegaliseerd.

Intussen was er in de begrotingsvergadering van de Raad op 5 november 1894 door de liberaal Arie Duparc (1826-1916) bezwaar gemaakt tegen de aanduiding Plein voor het Paleis van Justitie. Er is aan spr. medegedeeld, dat het plein officieel wel eens wordt genoemd Plein van Justitie. Waarom? vraagt spr. Toch niet, omdat daar in 1860 de eenige, gelukkig ook de laatste, terechtstelling van een mensch heeft plaats gehad? In elk geval zou het om die reden eene allesbehalve fraaie naam zijn. Hoe 't intusschen ook zij, spr. doet eene aanbeveling aan burgemeester en wethouders om aan dit plein een anderen naam te geven. Verlegen behoeven zij er niet om te zijn. Zij hebben slechts terug te denken aan den avond van 18 Juni 1892, toen onze beminnenswaardige jeugdige Koningin zich daar aan duizenden menschen vertoonde en waardoor dit plein - nog steeds zonder eigenlijke benaming - eene zekere wijding ontving. Men noeme het daarom Wilhelminaplein. Het zal dan eene waardige aansluiting zijn bij de zich in de nabijheid bevindende Willemskade, Sophialaan en Prins Hendrikstraat. B. en W. verleenden toen op 5 december d.a.v. de voorgestelde naam, de bevolking bleef bij voorkeur de aanduiding Zaailand gebruiken.

Vervolgens moesten er straatnamen worden gegeven in de wijk, in aanleg tussen Nieuwe kanaal (van 1895) en spoorweg: 12 augustus 1896 Maria Louisastraat en Verkorte weg (R. 8 nov. 1961 Verkorteweg), 4 november 1896 Emmakade noord- en zuidzijde (tot 2e Kanaalsbrug) en Kanaalweg noord- en zuidzijde (na 2e Kanaalsbrug; de - verlegde - zuidzijde is 2 okt. 1918 herdoopt in Tijnjestraat), 9 mei 1900 Johan Willem Frisostraat, 11 juni 1902 Oranje-Nassaupark, Oranje-Nassaustraart, Willem Lodewijkstraat en Gijsbert Japiksstraat (9 aug. 1902 Gysbert Japicxstraat), 22 november 1905 Emmaplein, Emmastraat en Regentessestraat (de beide laatsten 19 jan. 1907 tevens opgenomen in Emmaplein), 24 februari 1906 Kanaalstraat, 7 oktober 1914 Emmastraat en 13 november 1919 Julianastraat. In deze wijk is voor het eerst getracht, één type straatnamen te geven, waarbij gekozen werd voor namen uit ons Stadhoudelijk en Koninklijk huis: Willem Lodewijk, graaf van Nassau, 1560-1620, stadhouder 1584-1620, Johan Willem Friso, vorst van Nassau, prins van Oranje, 1687-1711, stadhouder 1696-1711, diens echtgenote Maria Louisa, landgravin van Hessen-Kassel, 1688-1765, regentes 1711-1731 en 1759-1765, Adelheid Emma Wilhelmina Theresia, prinses van Waldeck en Pyrmont, 1858-1934, tweede echtgenote van koning Willem III, koningin-regentes 1890-1898, Juliana Louise Emma Marie Wilhelmina, toen prinses der Nederlanden. B. en W. wilden in verband met het te organiseren derde eeuwfeest van de geboorte van de Friese dichter Gysbert Japicx (1603-1666) deze met een straatnaam eren, waarvoor alleen in deze wijk gelegenheid was.

Door de afbraak van de turfdragersbaan tussen Reigerstraat en Nauwesteeg ontstond het 5 december 1896 benoemde Reigersplein (R. 8 nov. 1961 Reigerplein). Daarop volgden 9 juni 1897 Spanjaardsstraat en 25 augustus 1899 Noordvlietstraat (in de volksmond Kortstraat, mogelijk naar de aldaar woonachtige arbeider Beene Kort, 1856-1910), Cambuurstraat en 1e en 2e Cambuurdwarsstraat, welke namen alle aan reeds in de omgeving voorkomende benamingen werden ontleend.

Dan komt de bebouwing tussen Noordersingel, Spanjaardslaan en Stiensersweg op gang. De tot de verbeelding sprekende tweede Zuid-Afrikaanse vrijheidsoorlog (1899-1902) bood voldoende namen, die hier gebruikt konden worden: 3 februari 1900 Paul Krugerstraat, 2 maart 1901 Bothastraat en De Wetstraat, 22 november 1905 Steijnstraat, Bloemfonteinstraat (24 juni 1980 ingetrokken) en Pretoriastraat, 17 maart 1906 Joubertstraat, 25 augustus 1906 De la Reijstraat, 25 april 1908 Cronjéstraat, Schalk Burgerstraat en Transvaalstraat, 27 januari 1909 Herman Costerstraat, 10 april 1980 Natalstraat. Naamgevers zijn Louis Botha (1862-1919), Willem Schalk Burger (1852-1918), mr. Hermanus Jacob Coster (1865-1899), Petrus Andries Cronjé (1835-1911), Petrus Jacobus Joubert (1831-1900), Stephanus Johannes Paulus Kruger (1825-1904), Jacobus Hercules de la Rey (1847-1914), Marthinus Theunis Steyn (1857-1916) en Christiaan Rudolph de Wet (1854-1922), allen boerenaanvoerders en/of -politici; verder Bloemfontein en Pretoria, de hoofdsteden van de boerenrepublieken Oranje-Vrystaat en Transvaal, en Natal, een provincie van de Zuid-Afrikaanse Unie. De generaals Botha en De la Rey brachten in het kader van een inzamelingsactie tot leniging van de nood onder de verarmde boeren, op 3 oktober 1902 een bezoek aan Leeuwarden. Aan het einde van de jaren tachtig groeide in Nederland de weerstand tegen de in Zuid-Afrika geëncoreerde apartheid. In diverse steden werden straatnamen in de Zuid-Afrikaanse buurt vervangen, en verzetsstrijders vernoemd. Een groepje actievoerders, zich noemende

het Leeuwarder Vredes Overleg plaatste op 23 september 1987 in de Pretoriastraat een bordje Nelson Mandelaplein. Een nieuw ontstaan plein kreeg 24 juni 1991 officieel die naam. Nelson Rolihlala Mandela, geboren Transkei 1918, advocaat, voorman African National Congress (zwarte verzetsbeweging tegen apartheid), 1962-'90 geïnterneerd (o.a. op Robbeneiland), 1991 president A.N.C., is 10 mei 1994 beëdigd als eerste zwarte president van de Republiek van Suid-Afrika.

Op 30 november 1899 had het bestuur van de Friesche Bouwkring verzocht om aan een nieuw aan te leggen straat de naam van Vredeman de Vriesestraat te willen geven, waarop B. en W. (op advies van de archivaris) 23 december 1899 besloten te gelegener tijd aan eene nieuwe straat de naam te geven van Vredemanstraat. Bij een discussie in de Raad werd op 23 oktober 1900 gesuggereerd, dat de vorm Vredeman de Vriesstraat de voorkeur verdiende en inderdaad is deze naam 17 november 1900 verleend. Verder volgden in deze Friese bouwmeesters, grafici en schilders-wijk: 13 januari 1904 Bote van Bolswert-, Claes Bockes Balck-, Johannes Sems-, Margaretha de Heer-, Menno van Coehoorn-, Pieter Feddes-, Sibrandus Leo-, Willem Loré- en Wijbrand de Geeststraat, 13 augustus 1904 Jacob van Aakenstraat, 1905 Bisschopstraat, 26 september 1906 Rembrandtstraat, 1e, 2e en 3e Rembrandtdwarsstraat en Saskiastraat, 18 mei 1910 1e t/m 6e Saskiadwarsstraat en Straat van Welgelegen, 29 augustus 1910 Cornelis Frederikstraat (R. 8 nov. 1961 Cornelis Frederiksstraat), Van der Kooij- en Pieter de Swartstraat, 15 juni 1912 Alma Tadema- straat (voorgesteld was Schotanusstraat), 30 maart 1917 Eillartsstraat, 9 maart 1932 Accama- en Beekkerkstraat, 9 januari 1936 Van Cronenburch- en Lambert Jacobsz- straat, 24 juni 1991 Bennerstraat. Naamgevers zijn Jacob van Aken (overl. 1529, eerste bouwmeester van de Oldehove), Bernardus (1697-1756) en Matthijs Accama (1702-1783, portret- en historieschilders), Claes Bockes Balck (1683-1748, bouwmeester van het stadhuis), Harmen Wouter Beekkerk (1756-1796, historieschilder), Gerrit Benner (1897-1981, expressionistisch en abstract schilder), Christoffel Bisschop (1828-1904, portret- en genreschilder), Boëtius à Bolswert (1580-1633, graveur), Wijbrand Simonsz. de Geest (1592-na 1660, portretschilder), Margaretha Adriaens de Heer (17e eeuw, landschap- en stilleven-schilderes), Johannes Eillarts (17e eeuw, graveur), Johan Sems Hoeflinga (1572- na 1630, landmeter en kaarttekenaar), Menno baron van Coehoorn (1641-1704, vestingbouwkundige), Willem Bartel van der Kooi (1768-1836, portret- en genreschilder), Cornelis Frederiks (tweede bouwmeester van de Oldehove), Adriaen van Cronenburch (1526?-na 1604, portretschilder, in 1934 herontdekt), Lambert Jacobsz. (1598-1636, doopsgezind predikant en schilder van bijbelse figuren, aan wie in 1936 een herdenkingstentoonstelling in het Fries Museum werd gewijd), Willem Loré (1679-1744, waterstaatkundige en landmeter), Pieter Feddes Harlingensis (1586-1623, portretschilder en kaarttekenaar), Rembrandt Harmensz. van Rijn (1606-1669, schilder, 1634 gehuwd met de Leeuwarder burgemeestersdochter Saskia van Ulenburch), Sibrandus Leo (1528-1583, pastoor, geschiedschrijver en kaarttekenaar), Pieter de Swart (1709-1772, bouwmeester raadzaal), sir Lawrence Alma Tadema (1836-1912(!), schilder en graficus) en Hans Vredeman de Vries (1527-1606?, architect, schilder en graficus). Uit de toon valt de Straat van Welgelegen, genaamd naar het door Nolle Jans Dirks (1776-1863, winkelier en steenbakker) in 1835 gebouwde en ook door diens enige zoon mr. Jacob Dirks (1811-1892, politicus, munt- en penningkundige) bewoonde huis aan het Vliet tegenover hun tichelwerk.

Op niet duidelijke gronden werd 8 mei 1901 het Molenpad nog eens benoemd en kregen de - door de aanleg van de Menno van Coehoornstraat niet meer terug te vinden - Zuidvlietstraat (tevorens Hellingbuurt) en Zuidvlietdwarsstraat hun namen. De straat langs de huizen, door Auke Gerhards van der Mey (1850-1915) gezet aan de binnenzijde van de bocht van de trambaan tussen Verlaatsbrug en Westersingel, werd 25 oktober 1902 Elizabethstraat genoemd naar een 1875 geboren dochter van die steenfabrikant-bouwondernemer. Bij het station van de Nederlandsche Tramweg Mij. zijn 14 mei 1904 Tramstraat en Harlingerstraat benoemd. De ontsluitingsweg van de woningen van Eigen Brood Bovenal werd 22 november 1905 Willem Sprengerstraat genoemd naar de uitgever (1836-1911), die 25 jaar voorzitter van die vereniging was geweest. Op diezelfde datum kregen Poppestraat (verdwenen 1935) en Poppeweg hun naam, samenhangend met de vanouds bekende Poppebrug.

Eveneens op 22 november 1905 werd er een eerste naam verleend in het bouwblok tussen de spoorlijn en het over die lijn gelegen deel van Achter de Hoven: Vegelinstraat. Daarop volgden: 17 maart 1906 1e t/m 8e Vegelindwarsstraat, 26 september 1906 IJpeijstraat (R. 8 nov. 1961 Ypeijstraat), 22 juni 1912 Spoorstraat, 12 oktober 1912 van Asbeck-, van Heemstra-, van Sytzama- en Verstolk- straat, 11 december 1924 Bernhardus Bumastraat, 24 november 1992 van Beyma- en Schwarzenbergstraat. De eerste straten zijn genoemd naar Jhr. mr. Pieter Benjamin Vegilin van Claerbergen (1808-1879), grietman, 2e Kamer- en Statenlid, in 1872 stichter van een hofje aan Achter de Hoven, dat hij Fribourg noemde naar de Zwitserse stad, waarvan zijn familie afkomstig heette te zijn. Verder werden hier personen vernoemd, die een rol speelden voor en na de restauratie van 1813: Gerrit Ferdinand baron van Asbeck (1764-1836), kwartierdrost van Leeuwarden 1807, Coert Lambertus van Beyma (1753-1820), patriottisch politicus, Bernhardus Buma (1770-1838), burgemeester van Leeuwarden 1813, Willem Hendrik baron van Heemstra (1779-1826) en Johannes Galenus baron van Sytzama (1767-1839), oprichters van vrijwilligerskorpsen in 1813, Georg Frederik baron thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg (1733-1783), politicus (en uitgever van het Charterboek), Johan Gijsbert Verstolk van Soelen, baron de l' Empire (1776-1845), prefect van Friesland 1810, en mr. Mathijs Ypeij (1762-1817), secretaris-generaal van het landdrostambt 1808-1810.

Weer een groepje diversen: 17 maart 1906 Oeverstraat en Oeverdwardsstraat (toch niet naar de oever van het Nieuwe kanaal?), 28 maart 1907 Huizumerstraat (leidend naar het Huizumer overzet over de Potmarge) en 25 april 1908 Stiensersstraat (aannemer T. Bijlsma vroeg 9 mei d.a.v. tevergeefs deze naam te wijzigen in Wilhelminastraat).

Dan volgt, ten zuiden van het latere (1936) sportpark Cambuur, de Oost-Indische wijk: 13 mei 1908 Banka-, Borneo-, Celebes-, Java- en Sumatrastraat, 20 mei 1926 Balistraat en Balidwarsstraat, Billiton- en Delistraat, 1e en 2e Delidwarsstraat, Insulinde-, Lombok- en Soendastraat, 12 oktober 1939 Bataviaplein en Timorstraat, 21 maart 1941 Archipelweg, 15 mei 1941 Cambuurplein. Insulinde is door Multatuli 1860 gevormd uit (Latijns) insulae en Indië. In het thans als Indonesische archipel aangeduide eilandrijk zijn de namen Batavia, Billiton, Borneo en Celebes vervangen door Jakarta, Belitung, Kalimantan en Sulawesi.

Het terrein tussen Oldegalileën en Groningerstraatweg werd aanvankelijk in snel

tempo verkaveld: 28 november 1908 Dokkumer-, Groninger-, Lekkumer- en Woudstraat (naar de bestemmingen van de langs de aangrenzende wegen reizenden?) en Hoeksterplein en Hoeksterstraat (aansluitend op de Hoekstersingel), 30 november 1910 Pieterseliestraat (in het verlengde van het Pieterseliewaltje) en Anjelier-, Lelie-, Rozen- en Violenstraat. Eerst bijna twintig jaar later werd de bloemenbuurt voortgezet: 4 juli 1929 Aster- en Pioenstraat, 3 oktober 1929 Anemoon-, Azalea-, Dahlia-, Geranium-, Goudenregen-, Goudsbloem-, Jasmijn- en Resedastraat, 8 maart 1934 Meidoorn- en Papaverstraat, 6 november 1934 Bijenhofstraat (op verzoek van de plaatselijke afdeling van de Ver. tot bevordering der bijenteelt in Ned. genoemd naar de bijenstand, daar dertig jaar tevoren gesticht door Th. M. Th. van Welderen baron Rengers), R. 31 januari 1962 Begonia- en Primulastraat, 19 december 1972 Akeleistraat (i.p.v. noordelijk deel van de Hoeksterstraat), 10 januari 1984 de Werf, Giekerk- en Oenkerkstraat (op het terrein van de voormalige Gemeentewerf, opslagplaats van bouwmaterialen), 10 oktober 1994 Hortensiastraat.

Tijdens de eerste wereldoorlog werd ook het - toen nog geringe - Leeuwarder gebied ten zuiden van het spoorwegstation (ten oosten begrensd door de Hollanderdijk en ten zuiden door de v.m. Wijnhorster zijlsloot) ter bebouwing uitgegeven: 9 september 1914 Wijnhorsterstraat, Hollanderstraat en Nieuwe Hollanderdijk, van Blom-, Halbertsma-, van Haren-, Starter-, Waling Dijkstra- en Winsemiusstraat, 30 maart 1917 Hollanderhof, Eekhoff- en Van Loonstraat, 2 mei 1947 E. Wassenberghstraat (i.p.v. Molenstraat, R. 8 nov. 1961 Wassenberghstraat). De vernoemde personen zijn: Philippus van Blom (1824-1910, jurist en politicus, schrijver Bekn. Fr. spraakkunst en Fries dichter), Waling Dijkstra (1821 - 1914, bakker, boekhandelaar en volksschrijver), Wopke Eekhoff (1809-1880, boekhandelaar, stadsarchivaris en schrijver), Joost (1789-1869, doopsgez. predikant), Tjalling (1792-1852, koopman) en Eeltje Hiddes Halbertsma (1797-1858, arts - de bruorren Halbertsma, auteurs van de Rimen en Teltsjes), Willem (1710-1768) en Onno Zwier van Haren (1711-1779 - broers, grietmannen en dichters), Jacobus van Loon (1821-1903, politicus, oprichter van het Selskip van 1844, redacteur Fr. Volksalmanak), Jan Jansz. Starter (1593-1626, boekverkoper en rederijker), Everwinus Wassenbergh (1742-1826, classicus, hoogleraar te Franeker, bevorderaar van de Friese taal- en letterkunde), Pier Winsemius (1586-1644, landschapshistorienschrijver, hoogleraar te Franeker).

22 September 1914 werd aan de gemeenteraad medegedeeld, dat door een ingezetene, die onbekend wenscht te blijven, aan de gemeente ten geschenke is aangeboden - met de bedoeling om door het van gemeentewege doen bouwen aldaar van arbeiderswoningen in den aanstaanden winter tegemoet te komen aan de te vreezen slapte in het bouwvak - een perceel gardeniersland en een 13-tal huizen c.a. aan Oldegalileën en het gedempte Pieterseliewaltje. Dit aanbod werd onder dankzegging aanvaard en 10 november d.a.v. geschiedde de overdracht van het 56 a. 63 ca. grote terrein door notaris Allert Ottema (1839-1918). 1 Maart 1915 werd het op deze gronden aangelegde plein Mariahof genoemd, waarschijnlijk in overleg met de schenker, wiens echtgenote, Maria Francisca Felling, in 1910 was overleden.

De, in verband met de daar geprojecteerde trambaan zo brede Bleeklaan werd 8 augustus 1917 benoemd naar de in 1874 door de Gemeente aangekochte herberg de Bleek buiten de Hoeksterpoort, 1941 afgebroken en vervangen door een

kantoorgebouw van het gemeentelijk energiebedrijf, 1989 verbouwd tot woningwetwoningen. In die omgeving volgden: 8 augustus 1917 Nieuw-Amsterdam-, Sont-, Tabago-, Auke Stellingwerf-, Jacob Binckes- en Tjerk Hiddesstraat, 8 maart 1918 Vij- verstraat en Vijverdwarsstraat (naar de 1826 aangelegde stedelijke verswatervijver), 23 oktober 1918 Gale Hamkes- en Maerten Gerritszstraat, 3 juni 1920 Auke Stel- lingwerf- en Tjerk Hiddesdwarsstraat, 7 december 1922 Sontdwarsstraat, 5 april 1923 Barent Fockesstraat, 1 december 1927 de Ruijterweg, 9 juli 1948 (in de v.m. Weerklank) Evertsen-, van Galen-, Karel Doorman-, Piet Hein- en M. H. Trompstraat. De laatste zes zijn genoemd naar algemeen bekende Nederlandse vlootvoogden: Karel Willem Frederik Marie Doorman (1889- 1942), Cornelis Evertsen de jonge (1642-1706), Jan van Galen (1604-1653), Piet Hein (1577-1629), Maarten Harpertsz. Tromp (1597-1653) en Michiel Adriaansz. de Ruyter (1607-1676); de oudere namen werden gegeven om Friezen te eren: Barent Fockes (kapitein op snelvarende schepen der V.O.C., mogelijk prototype van de Vliegende Hollander, overl. 1702), Gale Hamkes (walvisvaarder uit Staveren, ontdekte 1670 de naar hem genoemde baai aan de oostkust van Groenland), Jacob Binckes (eskadercommandant uit Koudum, veroverde 1673 - met Corn. Evertsen de jonge - Nieuw-Amsterdam en 1676 Tabago (ook: Tobago), een eiland van de Kleine Antillen, waar hij het volgend jaar sneuvelde), Maerten Gerritsz. (uit Harlingen, commandeur V.O.C., kaarttekenaar, ontdekte 1642 Staten- en Compagniesland (Noord-Japan) en de naar hem genoemde straat daartussen, overl. 1647), Auke Stellingwerf(f) (nam als kapitein deel aan de slag in de Sont 1658, luit.-admiraal van Friesland 1665, sneuvelde in datzelfde jaar in de slag bij Lowestoft), Tjerk Hiddes de Vries (geb. Sexbierum 1622, grootschipper te Harlingen, nam deel aan de slag in de Sont 1658, luit.-admiraal van Friesland 1665, dodelijk gewond in de tweedaagse zeeslag 1666). Op 15 maart 1983 volgde nog de Brunsveldstraat, genoemd naar de kapitein, 1665 schout- bij-nacht Hendrick Brunsveldt, deelnemer aan alle zeetochten in de 2e Engelse oorlog.

Als reeds gemeld, werd de verlegde Kanaalweg zuid- zijde 2 oktober 1918 herdoopt in Tijnjestraat (i.v.m. verwarring met de Tijnjedijk 21 nov. 1946 gewijzigd in De Merodestraat); 30 oktober 1919 volgde er nog een (R. 12 oktober 1981 aan het openbaar verkeer onttrokken) Tijnjedwarsstraat. Hierbij sloten aan: 11 december 1924 Greunsweg (R. 1 april 1968 ten dele gewijzigd in Regenboogstraat) en 28 mei 1931 Woudmansstraat, respectievelijk genoemd naar de naburige waterlopen Tijnje, Greuns en Woudmansdiep. Wat meer in de richting van de stad werden 26 maart 1919 benoemd Boomgaard-, Kweekerij-, Polder-, Tuinbouw- en Weistraat (het z.g. rode dorp), 16 juni 1921 Warmoezenierstraat, 21 juli 1949 Akkerstraat en 26 juli 1956 Aalbessen-, Abrikozen-, Alicante-, Appel-, Bellefleur-, Frambozen-, Fruit-, Goud- reinetten-, Jonathan-, Kersen-, Kruisbessen-, Moerbei-, Morellen-, Noten-, Perzik- en Johann Hermann Knoopstraat. Dit laatste besluit werd door B. en W. 21 juni 1957 ingetrokken en vervangen: Appel-, Fruit-, Kersen-, Noten-, Peren-, Perzik- en J. H. Knoopstraat; de overige, aan de oostzijde van de Stuyvesantweg gelegen straten kregen toen namen van scheepstypen. Terecht is hier vernoemd de auteur van tuinbouwboeken Johann Hermann Knoop (1720-1778), hovenier op Mariënborg aan Achter de Hoven, waar hij in 1742 aardappelen kweekte.

Vervolgens kwam tussen Groningerstraatweg, Bleeklaan en Cambuursterpad een bouwterrein gereed, waar straatnamen moesten worden gegeven: 15 april 1920 Groningerplein, 3 juni 1920 Camminghastraat, Schoppershofstraat, Kalverstraat,

Koeplein, Koestraat en 1e en 2e Koestraat, Paardestraat en Veestraat, 17 maart 1921 Schapestraat, 20 oktober 1921 Veulenstraat, 30 mei 1924 Lammer-, Pink- en Ramstraat, 28 mei 1925 Kalverdwarsstraat. Het in 1810 afgebroken slot Camminghaburg stond in deze omgeving (bij de Ramstraat). Verder vond men hier het Schoppershof en het Kalverdijkje, bij welke laatste naam kennelijk aansluiting is gezocht. De veel verwarring veroorzakende namen 1e en 2e Koestraat (naast Koestraat) zullen wel 1e en 2e Koedwarsstraat hebben moeten luiden,

Ongeveer gelijktijdig werd er een aanvang gemaakt met de verdere bebouwing van het terrein tussen Spanjaardslaan en Harlingerstraatweg: 3 juni 1920 Spanjaardsplein (één woning!), Jelsumerstraat (bij het Jelsumer binnenpad), Leeuwrikstraat (25 mei 1959 Leeuwerikstraat) en Lijsterstraat, 8 juni 1922 Kievit-, Merel- en Spreeuwenstraat, 10 april 1924 Roekstraat, 16 september 1926 Merelplein en Nachtegaalstraat, 7 april 1927 Vinkstraat, 1 december 1927 Ekster-, Ibis-, Koekoek-, Kwartel-, Meezen- en Pelikaanstraat, 13 december 1928 Houtduif-, Roodborst- en Zwaluwstraat, 30 april 1931 Leeuwrikplein (25 mei 1959 Leeuwerikplein), Specht- en Valkstraat, 28 mei 1931 Havik- en Sperwerstraat, 7 december 1950 Mussenstraat, R. 1 april 1968 Meeuwenstraat. Een raadslid maakte in 1927 bezwaar tegen de, tussen al de inheemse vogels z.i. enigszins detonerende ibis en pelikaan.

Dan volgt geleidelijk de bebouwing van het terrein ten zuiden van de Harlingerstraatweg: 11 november 1920 Fonteinstraat (naar de ter plaatse bestaan hebbende Fonteinsloot; bedoelde fontein was een pomp t.b.v. de brouwers) en Engelschestraat (als herinnering aan het korte verblijf in de barakken aldaar gedurende den Europeeschen oorlog van Engelsche krijgsgevangenen), 14 april 1921 Engelscheplein, Beetgumer-, Bildtsche-, Deinumer-, Franeker-, Marssumer- en Menaldumerstraat, 28 april 1921 Engelumerstraat, 30 mei 1924 Molenstraat (naar de 1830 van de Hoeksterpoortsdwinger naar de Westersingel overgebrachte, 1919 grotendeels afgebroken en 1988 definitief opgeruimde stellingmolen het Lam van Hermanus Albertus Vosman, (1862-1922), 12 mei 1927 Westerparkstraat (naar het rond de v.m. 2e stedelijke verswatervijver (van 1874) aangelegde park, in de volksmond Vosseparkje - naar molenaar/meelhandelaar, later directeur van Fortuna's stoommeelfabriek Vosman), Dronrijper-, Midlumer- en Wijnaldumerstraat, 30 juni 1927 Beetgumerdwarsstraat, 4 juli 1929 Achlumer- en Sexbierumerstraat, 28 mei 1931 Schalsumerstraat, 14 mei 1935 Arumerstraat, 27 mei 1937 Harlingerplein (4 jan. 1958 Europaplein), R. 1 april 1968 Mantgumerstraat. Hier zijn dus aanvankelijk gemeenten en dorpen voornamelijk in de noordwesthoek van Friesland vernoemd, welke via de Harlingerstraatweg te bereiken zijn.

27 Juni 1924 werd de Grachtswal gesplitst in Ooster- en Zuidergrachtswal. 3 Oktober 1929, tien jaar na het overlijden van de kunstenaar, is er een straat genoemd naar Pier Pander (1864-1919), beeldhouwer en medailleur, van wie werkstukken alhier te zien zijn in het Pier Pandertempeltje aan de Noorderplantage en het Pier Pandermuseum in de Prinsentuin. De omdoping van de Stiensersweg in Mr. P. J. Troelstraweg, met ingang van 1 januari 1931, geschiedde zowel bij besluit van B. & W. als van de Raad (3 juni 1930): Het besluit van het College lokte in de raadsvergadering zoveel kritiek uit, dat het vervolgens als een voorstel is beschouwd, dat in stemming gebracht en aangenomen werd (14-11). 12 Mei d.a.v. was te 's-Gravenhage overleden mr. Pieter Jelles Troelstra, in 1860 geboren te Leeuwarden

(Vliet L 119a = 158), socialistisch staatsman, leider der S.D.A.P. en Fries dichter; hij bracht een groot deel van zijn jongensjaren (1869-'75) in Stiens door.

Een dichterswijk begon te groeien ten zuiden van de Fonteinstraat en dijde later ook uit naar het noordwesten: 4 oktober 1928 Vondelstraat, 20 oktober 1934 Jacob Catsstraat, 14 maart 1935 Brederostraat, 9 januari 1936 Anna Bijns-, Coornhert-, P. C. Hooft-, Marnix-, Roemer Visscher-, Ruusbroec- en Spiegelstraat, 27 mei 1937 Heliconweg, Aagje Deken-, Bilderdijk-, Elisabeth Wolff-, Helmers-, Huibert Poot- (niet aangelegd), van Lennep-, Pieter Langendijk-, Potgieter- en Rhijnvis Feithstraat, 30 januari 1956 Nicolaas Beets-, Revius- (R. 18 mei 1966 aan openbaar verkeer onttrokken, R. 20 aug. 1984 hersteld) en Tesselschadestraat, R. 8 november 1961 Jacob Catsplein, 10 november 1995 van der Nootstraat. De Helicon, thans Zagará-gebergte (Z. Boeotië, Griekenland), was in de oudheid gewijd aan Apollo en werd beschouwd als het heiligdom der muzen, de zangberg. De namen der vernoemde, algemeen bekende dichters en schrijvers luiden voluit: Nicolaas Beets (1814-1903), Anna Bijns (1493-1575), Willem Bilderdijk (1756- 1831), Gerbrand Adriaansz. Bredero (1585-1618, dus n.a.v. de 350e herdenking van zijn geboorte), Aagje Deken (1741-1804), Rhijnvis Feith (1753-1824), Jan Frederik Helmers (1767-1813), Pieter Cornelisz. Hooft (1581-1647), Jacob Cats (1577-1660), Dirk Volkertsz. Coornhert (1522-1590), Pieter Langendijk (1683-1756), Jacob van Lennep (1802-1868), Philips van Marnix, heer van St. Aldegonde (1540-1598), Jan Baptista van der Noot (c.1539-c.1595), Huibert Cornelisz. Poot (1689-1733), Everhardus Johannes Potgieter (1808-1875), Jacobus Revius (1586-1658), Jan van Ruusbroec (1293-1381), Hendrik Laurensz. Spieghel (1549-1612), Maria Tesselschade Visscher (1594-1649), dochter van Roemer Visscher (1547-1620), Joost van den Vondel (1587-1679) en Elisabeth Wolff (1738-1804).

De stad kent ook een componistenwijk, maar het is de vraag, of dit de opzet van de straatnaamgevers van 1931 is geweest. Toen werden n.l. vernoemd Valerius en Averkamp. De notaris en rederijker Adrianus Valerius (c. 1575-1625) is vooral bekend geworden door zijn in 1626 uitgegeven verzameling vaderlandse liederen *Nederlantsche Gedenckclanck*, en bij de naam Averkamp denkt men in de eerste plaats aan de schilder Hendrik A. (1585-1634), de stomme van Kampen. Er heeft echter ook een musicus van deze naam bestaan: Evert Averkamp of Havercamp, geboortig van Groningen, organist en klokkenist te Leeuwarden 1674-'94. De volgende straatnamen werden in deze wijk verleend: 30 april 1931 Valeriusplein, Valeriusstraat en Averkampstraat, 16 juni 1932 Bach-, Beethoven-, Brahms-, Chopin-, Diepenbrock-, Händel-, Mendelssohn-, Mozart-, Obrecht-, Schubert-, Sweelinck- en Weberstraat, 26 januari 1950 Beethovenplantsoen, 13 juli 1950 Corelli-, Couperin-, Euterpe-, Haydn-, Purcell-, Rameau- en Telemannstraat, 24 juni 1952 César Franck- en Wagnerstraat, 18 september 1952 Berlioz-, Offenbach- en Verdistraat, 23 mei 1953 Bizet-, Gounod- en Rossinistraat, 6 november 1954 Bernard Zweers-, Johan Wagenaar-, Richard Hol-, Vivaldi- en Willem Pijperstraat, 27 november 1978 Sem Dresdenstraat. Naamgevers, waarvan de biografieën in elk muziekwerk kunnen worden nageslagen, zijn Johann Sebastian Bach (1685-1750), Ludwig van Beethoven (1770-1827), Louis Hector Berlioz (1803-1869), Georges Bizet (1838-1875), Johannes Brahms (1833-1897), Frédéric François Chopin (1810-1849), Arcangelo Corelli (1653-1713), François Couperin le grand (1668-1733), dr. Alphonsus Joannes Maria Diepenbrock (1862-1921), Sem Dresden (1881-1957), César Auguste Franck (1822-1890), Charles Gounod (1818-1893), Georg Friedrich

Händel (1685-1759), Franz Joseph Haydn (1732-1809), Richard Hol (1825-1904), Felix Jacob Ludwig Mendelssohn Bartholdy (1809-1847), Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), Jacob Obrecht (c. 1450-1505), Jacques Offenbach (1819-1880), Henry Purcell (1658-1695), Willem Pijper (1894-1947), Jean Philippe Rameau (1683-1764), Gioacchino Rossini (1792-1868), Franz Schubert (1797-1829), Jan Pietersz. Sweelinck (1562- 1621), Georg Philipp Telemann (1681-1767), Giuseppe Fortunino Francesco Verdi (1813-1901), Antonio Vivaldi (c. 1675-1741), dr. Johan Wagenaar (1862-1941), Wilhelm Richard Wagner (1813-1883), Karl Maria von Weber (1786-1826) en Bernard Zweers (1854-1924). Euterpe tenslotte, was de muze van het fluitspel en de lyrische poëzie.

Beroemde medici zijn vernoemd in de omgeving van het in 1930 gereedgekomen paviljoen voor lijders aan besmettelijke ziekten: 18 januari 1932 van Beverwijk-, Boerhaave-, Camper-, Hendrik van Deventer-, van Leeuwenhoek-, Pieter Pauw- en Swammerdamstraat, 9 maart 1932 Frederik Ruysch-, Nicolaas Tulp- en Reinier de Graafstraat, 21 april 1938 Pasteurweg en Robert Kochstraat, 13 oktober 1938 van Roonhuysestraat, 5 oktober 1939 Johan de Wale- en Röntgenstraat, 11 november 1948 F. C. Donders-, Linnaeus-, Mathijssen- en Schroeder van der Kolkstraat, R. 18 januari 1961 Dr. Jennerstraat. De laatstgenoemde vijf straatnamen zijn 6 december 1977, na afbraak van de daar staande huizenblokken, ingetrokken. In plaats daarvan kwamen toen Coopmans-, Jelle Banga-, Arnold Fey- en Hector Treubstraat, 27 november 1978 Albert Schweitzer-, Aletta Jacobs- en Willem Ouwensstraat. Naamgevers zijn: Jelle Tjeerds Banga (1786-1877, arts te Franeker, schrijver van een geschiedenis der geneeskunde), Johan van Beverwijck (1594-1647, stadsgeneesheer van Dordrecht, auteur van medische en historische werken), Herman Boerhaave (1668-1738, genees-, kruid- en scheikundige, hoogleraar te Leiden), Petrus Camper (1722-1789, wijsgeer en medicus, hoogleraar te Franeker, Amsterdam en Groningen), Gadso Coopmans (1746-1810, hoogleraar scheikunde en medicijnen te Franeker, Kopenhagen en Kiel), Hendrik van Deventer (1651-1724, genees- en verloskundige, enige tijd bij de Labadisten te Wieuwerd), Franciscus Cornelis Donders (1818-1889, physioloog en oogheekundige, hoogleraar te Utrecht), Arnold Fey (c.1600-1679, internationaal befaamd operateur te Oirschot), Reinier de Graaf (1641 - 1673, geneeskundige en anatoom te Delft), Aletta Henriette Jacobs (1854-1929, 1878 eerste afgestudeerde vrouwelijke arts, voorvechtster neo-malthusianisme), Edward Jenner (1749-1823, geneeskundige, verrichtte 1796 de eerste koepokinenting in Gloucester, Engeland), Robert Koch (1843-1910, geneesheer en bacterioloog, hoogleraar te Berlijn, ontdekker 1882/83 van tuberkel- en cholera bacil), Jacobus Ludovicus Conradus Schroeder van der Kolk (1797-1862, geb. Leeuwarden, geneeskundige, hoogleraar te Utrecht, eerste inspecteur der krankzinnigengestichten), Antonie van Leeuwenhoek (1632-1723, vervaardiger van uitstekende microscopen, waarmede hij vele ontdekkingen op biologisch en botanisch gebied deed), Carl Linné, Linnaeus (1707-1778, medicus en botanicus, hoogleraar te Uppsala, belangrijk auteur, o.a. van Species plantarum (1753), uitgangspunt van de moderne botanische naamgeving), Antonius Mathijssen (1805-1878, officier van gezondheid, schreef 1852 een brochure over zijn Nieuwe wijze van aanwending van het gipsverband bij beenbreuken), Willem Ouwens (?-1779, medicus en rechtsgeleerde, hoogleraar te Franeker), Louis Pasteur (1822-1895, scheikundige en microbioloog, hoogleraar te Straatsburg, Rijssel en Parijs, grondlegger der bacteriologie, bereidde o.m. een vaccin tegen hondsdolheid), Pieter Pauw (1564-1617, medicus, anatoom en botanicus, hoogleraar te Leiden), Wilhelm

Conrad Röntgen (1845-1923, natuurkundige, i.l. hoogleraar te Würzburg, ontdekker van de röntgenstralen 1895), Rogier Hendriksz. van Roonhuyse (chirurg te Amsterdam, werkte eind 17e eeuw met Roonhuysiaans geheim, een verloskundige tang), Frederik Ruysch (1638-1731, anatoom en botanicus, hoogleraar te Amsterdam, bloemenschilder), Albert Schweitzer (1875-1965, theoloog, zendeling-arts en musicoloog), Jan Swammerdam (1637- 1685, zoöloog, entomoloog en anatoom, legde de grondslag voor de indeling der insecten en deed studies op het gebied van de voortplanting), Hector Treub (1856-1920, gynaecoloog, hoogleraar te Leiden en Amsterdam), Nicolaas Tulp (1593-1674, geneesheer en anatoom, burgemeester van Amsterdam, afgebeeld door Rembrandt in zijn Anatomische les, Mauritshuis), Johan de Wale, Walaeus (1604-1649, anatoom en physioloog, hoogleraar te Leiden, deed experimenten m.b.t. de bloedsomloop).

De ligging aldaar van de centrale (sedert 1912 van de gemeente Leeuwarden, sedert 1916 van het Provinciaal Electriciteits Bedrijf, 1982 buiten gebruik, 1990 gesloopt) zal aanleiding zijn geweest, om op 16 augustus 1934 de naam Franklinstraat te geven. De Amerikaanse staatsman Benjamin Franklin (1706-1790) hield zich namelijk in zijn vrije tijd bezig met experimenten op het gebied der electriciteit, waarbij hij de bliksemafleider uitvond.

Aan een drietal nieuwe zijstraten van de Tonslagerij bij Oldegalileën werden 21 november 1935 namen van stadsarchitecten verleend: Noteboom-, Romein- en Van der Wielenstraat. Deze functie (combinatie van stadstimmerbaas en stadsmetselaar) werd achtereenvolgens bekleed door (1793-1812) Jan Noteboom (1733-1812, o.m. ontwerper van de uitbreiding van het stadhuis, sedert 1760 stadstimmerbaas als opvolger van zijn vader Sjouke N.), (1813-1843) Gerrit van der Wielen (1767-1858, o.m. bouwer van de concertzaal Van der Wielen (zalen Schaaf), het woonhuis Nieuwestad 49, de synagoge en de kazerne) en (1843-1874) Thomas Romein (1811-1881, sedert 1874 directeur der Gemeentewerken, o.m. bouwer van beursgebouw en Paleis van Justitie). 16 Juni 1981 volgde nog de Noordendorpstraat (Joannes Erkinus Noordendorp, 1842-?, 1874 hoofdopzichter, 1881-'94 directeur der Gemeentewerken, o.m. ontwerper van de muziektent in de Prinsentuin, restaurator van het waaggebouw).

Aan de Lekkumerweg werden 9 januari 1936 Bogermanstraat (R. 3 maart 1965 Convooistraat) en Valckenaerstraat (R. 3 maart 1965 Verzetsstraat) benoemd. Johannes Bogerman (1576-1637) was o.m. predikant te Leeuwarden, voorzitter van de Dordtse synode, medewerker aan de Statenvertaling en hoogleraar te Franeker. Over de andere straat zal peet gestaan hebben Lodewijk Caspar Valckenaer (1715-1785), classicus, hoogleraar te Franeker en Leiden.

Van 1 september 1941 tot het einde der Duitse bezetting zijn de straatnamen niet meer door B. en W. verleend, doch door de burgemeester, waarnemende de taak van dat College. De Commissaris-Generaal voor de Openbare Veiligheid vaardigde 17 september 1941 een verordening uit, o.m. gepubliceerd in de Leeuwarder Courant van die en van de volgende dag: Wilhelmina van Oranje-Nassau houdt, zonder iets geleerd te hebben uit den loop der gebeurtenissen, halsstarrig vast aan het bolsjewistisch- kapitalistisch front en plaatst zichzelf daarmee buiten de gemeenschap van het nieuwe Europa. Zij richt tot het Staatshoofd en de weermacht van het Groot-Duitsche Rijk verbazingwekkende scheldwoorden. Zij spoort uit de

verte de Nederlanders op onverantwoordelijke wijze aan tot het plegen van daden van geweld tegen de bezettende macht, welke slechts de hardste represailles tengevolge zouden hebben ... Het noemen of gebruiken van namen der levende leden van het huis Oranje-Nassau door economische en niet-economische verenigingen en stichtingen, openbare en particuliere instellingen en inrichtingen, alsmede in firmanamen en als aanduiding van een handelsartikel is verboden. Naar aanleiding hiervan bepaalde de Commissaris-Generaal voor Bestuur en Justitie op 3 en 21 januari 1942, dat in straatnamen enz. de namen Wilhelmina, Juliana, Beatrix, Irene en Bernhard dienden te worden gewijzigd in niet aan den tegenwoordigen tijd ontleende namen. Op 6 maart 1942 besloot de burgemeester, in de eerder genoemde kwaliteit, na goedkeuring door de Commissaris der provincie tot omdoping van de Julianastraat en het Wilhelminaplein in Prins Mauritsstraat en Het Plein (er was eerst gedacht aan Mercuriusplein). 9 Oktober 1942 volgden (de eerste officiële benoeming van een park) Oosterpark (11 dec. 1959 Dr. Zamenhofpark) en Marathonstraat (ingetrokken 6 dec. 1977) (ten noorden van het sportpark Cambuur, dus een passende plaats voor een verwijzing naar de Olympische Marathon-loop - n.a.v. de overbrenging door één loper in 490 v. C. van een overwinningsbericht van Marathon naar Athene).

De burgemeester deelde 8 juli 1943 mede (bij de opening van de tentoonstelling Herlevend Nederland), dat de naam Raadhuisplein die dag gewijzigd werd in Posthumaplein, overwegende dat dr. Folkert Evert Posthuma zich in zijn leven ten zeerste verdienstelijk heeft gemaakt jegens Volk en Vaderland. Dr. Posthuma (1874-1943), geboren in het pand Raadhuisplein 34, in de eerste wereldoorlog minister van landbouw, nijverheid en handel, was een maand eerder wegens zijn nationaal-socialistische sympathieën door verzetslieden geliquideerd.

Bij beschikking van de secretaris-generaal van het departement van Binnenlandse Zaken van 29 december 1943 werd m.i.v. 1 januari 1944 een belangrijk deel van de gemeente Leeuwarderadeel bij Leeuwarden gevoegd, wat tot onmiddellijk gevolg had, dat de aanduiding Huizum uit de bevolkingsadministratie verdween. Dat bracht verschillende problemen mee ten aanzien van de - soms gelijklopende - straatnamen; een herziening van die namen moest i.v.m. de oorlogsomstandigheden worden uitgesteld tot 1946.

De straatnaamgeving in Huizum

Met het verlenen van straatnamen in Huizum-Schrans heeft de Raad van Leeuwarderadeel zich eerst in 1922 bemoeid. De oudere namen zullen meest door bouwondernemers zijn gegeven (b.v. de kleine Transvaalbuurt: Paul Kruger-, de la Rey- en de Wetstraat) of in de volksmond zijn ontstaan (1e-3e Dwarsstraat, Schoolstraat, Molenstraat e.d.). Een voorstel van B. en W. om een aantal nieuw aangelegde straten te benoemen werd 6 maart van genoemd jaar aangehouden. Een commissie uit de Raad zou nader advies uitbrengen en ook de bestaande straatnamen, enkele gelijk aan die in Leeuwarden, kritisch bezien. Toen één der in die commissie benoemde leden mededeelde, niet van plan te zijn een vergadering dier commissie te bezoeken: hij acht dit in strijd met de waardigheid van den Raad, werd een ander lid aangewezen. Genoemde Raad legaliseerde in een volgende zitting, op 26 juni 1922, een aantal, soms reeds lang in gebruik zijnde Huizumer straatnamen (d.w.z. in de wijken Schrans en Verlengde Schrans): Groote Dwarsstraat (R. Ld. 22 dec. 1924 Heyermansstraat), Leeuwarderstraat, Nieuwe Schrans, Nieuweweg (21 nov. 1946 Matthias van Pellicomstraat), Noorderstraat (21 nov. 1946 Carel van Manderstraat), St. Jansstraat (naar St. Jan Baptist, kerkpatroon van Huizum, R. 8 nov. 1961 Sint Jansstraat), Torenstraat (de Huizumer kerktoren staat in het verlengde van de as van de straat, 21 nov. 1946 Aylvastraat), 1e Westerstraat (21 nov. 1946 Jan van de Capellestraat), 2e Westerstraat (21 nov. 1946 Aert de Gelderstraat), 3e Westerstraat (21 nov. 1946 Elias Vonckstraat) en Zuiderstraat (21 nov. 1946 Carel Fabritiusstraat). Tevens kregen op 26 juni 1922 enkele nieuwe straten een naam: Gymnasiumstraat (naar het toen in aanbouw zijnd Gereformeerd, 1968 Christelijk, 1996 Beyers Naudé-gymnasium), Plantsoenstraat (langs de korte zijde van het plantsoen), 1e Torendwarsstraat (voorgesteld was 1e Tripstraat naar een buitenplaats van de familie Trip, 21 nov. 1946 Doniastraat), 2e Torendwarsstraat (voorgesteld was 2e Tripstraat. 21 nov. 1946 Sierksmastraat), Verlengde Torenstraat (R. Ld. 22 dec. 1924 Heyermansstraat) en Zeestraat (voorgesteld waren Hofje én Middelzeestraat, R. Ld. 13 oct. 1927 Bosboomstraat).

Een jaar later, in de raadszitting van 21 juni 1923, werden weer enige nieuwe straten benoemd: Goutumerstraat (R. Ld. 13 okt. 1927 Mesdagstraat), Kerkstraat (21 nov. 1946 Jouwmastraat), Korteweg (21 nov. 1946 Abbingastraat), Nieuwstraat (21 nov. 1946 Wiardastraat), Oosterstraat (21 nov. 1946 Buygersstraat), Sportlaan (leidend naar een sportterrein aan de toen nog niet bestaande Borniastraat) en Wirdumerstraat (R. Ld. 13 okt. 1927 Frans Halsstraat). Veel systeem is er in deze naamgeving nog niet te ontdekken, hoewel daarop door vele raadsleden toch wel werd aangedrongen.

Omstreeks 1924 is de Hofstraat ontstaan, genaamd naar het in 1578 door Leeuwarders gesloopte Oud hof der Dekama's (1644 over 't piepke bij de twee molens, het oldt hof genaemt, 1763 de stemdragende zathe Decamahof). Na de dood van de nog als toneelschrijver zeer gewaardeerde Herman Heyermans (1868-1924) werd 22 december 1924 de naam Heyermansstraat (21 nov. 1946 Eysingastraat) gegeven aan de met elkaar in verbinding gebrachte Groote Dwarsstraat en Verlengde Torenstraat. Op diezelfde dag kregen de 1e en 2e Parkstraat (beide ingetrokken 8 sept. 1981) hun naam naar het aangrenzende

Borniapark, gelegen achter de villa Bornia (1889) van de familie Buma, genoemd naar Borniastate te Weidum, herinnerend aan het Borndiep; thans is de villa in gebruik als hotel-restaurant. 15 Oktober 1925 ontleende ook de Borniastraat daaraan haar naam en werd de Raadhuisstraat genoemd naar het in 1899 van het Raadhuisplein naar de Schrans verplaatste en in 1917 in de huidige vorm gereedgekomen gemeentehuis van Leeuwarderadeel (sedert 1966 Leeuwarder muziekschool).

5 November 1925 werd de gemeentelijke Algemene Politie Verordening aanmerkelijk gewijzigd, waarbij voor Huizum werd overgestapt van wijks- op straatsgewijze huisnummering (alleen in de oude dorpskern bleef de wijkaanduiding Dorp in zwang). Na nog één incidentele benoeming - 29 april 1926 Verlengde Noorderstraat (voorgesteld was Deinumstraat, 21 nov. 1946 Simon de Vliegerstraat) - ging de Raad, met verwerping van de mening van de burgemeester het kan ons niet schelen of er te Leeuwarden gelijknamige straten bestaan, systematischer te werk: in aansluiting op de Heyermansstraat werden 13 oktober 1927 in die buurt Vondelstraat (21 nov. 1946 Heringastraat) en Da Costastraat (21 nov. 1946 Feytsmastraat) benoemd (het College had Pier Panderstraat en Waling Dijkstrastraat voorgesteld).

Voortaan dus letterkundigen ten oosten van de Verlengde Schrans, schilders ten westen ervan. Ook op 13 oktober 1927 kregen hun naam: Bosboomstraat (i.p.v. Zeestraat), Frans Halsstraat (i.p.v. Wirdumerstraat), Gerard Doustraat, Jozef Israëlsstraat, Mesdagstraat (i.p.v. Goutumerstraat) en Ruijsdaelstraat (R. 8 nov. 1961 Ruysdaelstraat). Dan volgen 5 juni 1928 Albert Cuyp-, Ferdinand Bol-, Jacob Maris-, Jan Steen-, van Ostade-, Paulus Potter- en Wouwermanstraat, 26 september 1929 Vermeerstraat, 21 september 1930 Anton Mauve-, Govert Flinck-, van der Helst- en Vincent van Goghstraat, 30 maart 1931 Frans van Mieris- en Hobbemastraat, 7 oktober 1931 Adriaen Brouwer-, Gerard Terborch-, Honthorst-, Jan van Goyen- (voorgesteld Teniers-), Nicolaes Maes- en Pieter de Hooghstraat, 13 juli 1933 Gabriël Metsustraat, 7 december 1933 Pieter Lastmanstraat, 7 mei 1934 d'Hondecoeterstraat, 26 juni 1934 van Miereveltstraat (R. Ld. 7 aug. 1941 van Miereveltplantsoen), 14 maart 1936 van de Veldestraat, 17 mei 1938 Hondiusstraat, 10 november 1938 Aert van der Neer-, Hercules Seghers- (voorgesteld Aert de Gelder-), Jan Lievens-, Jan van de Cappelle- (niet aangelegd), Lucas van Leyden-, Pieter Breughel- (voorgesteld Hendrik Avercamp-) (niet aangelegd) en Pieter Saenredamstraat (niet aangelegd) en 18 september 1940 Jeroen Boschstraat.

Na de oorlog, op 21 november 1946, herdoopten B. en W. van Leeuwarden de in deze wijk liggende straten met detonerende of verwarring gevende namen: Aert de Gelder- (i.p.v. 2e Wester-), Carel Fabritius- (i.p.v. Zuider-), Carel van Mander- (i.p.v. Noorder-), Elias Vonck- (i.p.v. 3e Wester-), Emmanuel Murand- (i.p.v. School-), Jan de Baen- (i.p.v. de la Rey-), Jan van de Capelle- (i.p.v. 1e Wester-), Ludolf Bakhuizen- (i.p.v. de Wet-), Matthias van Pellicom- (i.p.v. Nieuweweg), Paulus Moreelse- (i.p.v. Paul Kruger-) en Simon de Vliegerstraat (i.p.v. Verlengde Noorderstraat). De naam St. Jansstraat werd gehandhaafd: met enige goede wil kon men deze betrekken op de 15e-eeuwse schilder van bijbelse taferelen Geertgen tot St. Jans. Daar kwamen nog bij 29 september 1949 Dirk Bouts- en Jan van Scorelstraat, 15 augustus 1951 Cornelis Trooststraat, 18 september 1952 Jan van Mabusestraat (30 jan. 1956 Floris Versterstraat), 30 januari 1956 Bakker Korff-, Breitner-, Cornelis Kruseman-, Floris Verster- (i.p.v. Jan van Mabuse-), Jan Toorop-

, Jan Veth-, Jongkind- en Rochussen- straat.

Naamgevers waren (de biografieën zijn in elk schilderslexicon te vinden): Ludolf Backhuysen (1631-1708), Jan de Baen (1633-1702), Ferdinand Bol (1616-1680), Johannes Bosboom (1817-1891), Jeroen Bosch (c. 1450- 1516), Dirk Bouts of Romboutsz. (c. 1400-1475), Georg Hendrik Breitner (1857-1923), Adriaen Brouwer (c. 1606-1638), o.a. Pieter Bruegel de oudere (c. 1525- 1569), Jan van de Cappelle (c. 1625-1679), Albert Cuyp (1620-1691), Gerard Dou (1613-1675), Carel Fabritius (c. 1620-1654), Govert Flinck (1615-1660), Aert de Gelder (1645-1727), Vincent van Gogh (1853-1890), Jan van Goyen (1596-1656), Frans Hals (1580-1666), Bartholomeus van der Helst (1613-1670), Meindert Hobbema (1638-1709), Melchior d'Hondecoeter (1636-1695), o.a. Abraham Hondius (1625-1695), Gerrit van Honthorst (1590-1656), Pieter de Hoogh (1629-na 1677), Jozef Israëls (1824-1911), Johan Barthold Jongkind (1819- 1891), Alexander Hugo Bakker Korff (1824-1882), Cornelis Kruseman (1797-1857), Pieter Lastman (c. 1583-1633), Lucas van Leyden (1494-1533), Jan Lievens (1607-1674), Jan Gossaert van Mabuse (c. 1470- 1541), Nicolaes Maes (1632-1693), Carel van Mander (1548-1606), Jacobus Hendrikus Maris (1837-1899), Anton Mauve (1838-1888), Hendrik Willem Mesdag (1831-1915), Gabriel Metsu (1630-1667), Michiel Jansz. van Mierevelt (1567-1641), Frans van Mieris (1635- 1681), Paulus Moreelse (1571 - 1638), Emanuel Murant (1622-c. 1700), Aert van der Neer (c. 1603-1677), Adriaen van Ostade (1610-1685), Matthias van Pellicom (1634-na 1672), Paulus Potter (1625-1654), Charles Rochussen (1814-1894), Jacob van Ruysdael (1628- 1682), Pieter Saenredam (1597-1665), Jan van Scorel (1495-1562), Hercules Pietersz. Segers (c. 1590-c. 1640), Jan Steen (c. 1626-1679), Gerard Terborch (c. 1617- 1681), Johannes Theodoor Toorop (1858-1928), Cornelis Troost (1697-1750), o.a. Willem van de Velde de oude (1611-1693), Johannes Vermeer (1622-1675), Floris Henric Verster (1861-1927), Jan Pieter Veth (1864- 1925), Simon de Vlieger (1601-1653), Elias Vonck (1605-1652) en Philips Wouwerman (1619-1668).

21 Februari 1935 legaliseerde de Raad van Leeuwarderadeel de naam Tijnjedijk, 30 juli 1935 werd het z.g. Juffersreedtje op voorstel van B. en W. zonder discussie herdoopt in Badweg (3 juni 1932 was ongeveer ter plaatse van het huidige Drachtsterplein de - 1965 gesloten - badinrichting geopend). 24 Oktober 1939 nam de Raad (met 10 tegen 7 stemmen) een voorstel van B. en W. over om de asfaltbetonweg langs het aan te leggen park Prinses Julianalaan en een straat daarachter Maerten Harpertszoon Trompstraat te noemen. (Het lag in het voornemen, de straten ten zuiden van de Julianalaan namen van Nederlandse zeehelden te geven; desgevraagd suggereerde de Leeuwarder gemeentearchivaris ruim twintig namen.) De Pr. Julianalaan kreeg 2 februari 1942 de naam Juliana van Stolberglaan (kennelijk hogere autoriteiten onwelgevallig) en 11 maart d.a.v. de naam Parklaan, na de bevrijding opnieuw Prinses Julianalaan en 15 februari 1951 Julianalaan; de M.H. Trompstraat werd 9 juli 1948 herdoopt in Prins Bernhardstraat. Daarbij sloten aan (R. 18 januari 1961) Prinsessenweg (i.p.v. Vollerij) en Beatrix- (i.p.v. Blekerij), Irene- (i.p.v. Wolkammerij), Margriet- (i.p.v. Blauwververij) en Marijkestraat (i.p.v. Taanderij), (R. 24 juni 1964) Soestdijkstraat, (R. 1 april 1968) Willem-Alexanderplein, (R. 16 februari 1970) Mauritsplein en Van Harinxmaplein en (26 april 1988) Prins Clausplein en Constantijnstraat. Naast gezinsleden van de koninginnen Juliana en Beatrix werd hier vernoemd de Commissaris der koningin in

Friesland (1909-1945) mr. Pieter Albert Vincent baron van Harinxma thoe Slooten
(1870-1954).

De straatnaamgeving sedert 1945

Na de oorlog (Leeuwarden werd 15 april 1945 bevrijd) was een der eerste besluiten (23 april) van het op de bevrijdingsdag ingestelde waarnemend college van burgemeester en wethouders de herstelling van de oude straatnamen: Wilhelminaplein (i.p.v. Het Plein), Julianastraat (i.p.v. Prins Mauritsstraat), Prinses Julianalaan (i.p.v. Parklaan) en Raadhuisplein (i.p.v. Posthumaplein). Tevergeefs deed op 26 juli 1945 de plaatselijke afdeling van de Anglo-American Society aan B. en W. het voorstel om uitdrukking te geven aan de dankbaarheid van onze stad aan het Canadese leger voor de bevrijding door wijziging van een weinig zeggende naam als Groningerplein in Maple Leaf Square of Maple Leaf plein. Beplanting met esdoorns zou nog een zekere charme aan de zaak geven. (Een esdoornblad, nationaal symbool van Canada, was ook afgebeeld op de Canadese tanks, waarmede de eerste bevrijders de stad via de Groningerstraatweg binnenkwamen. Esdoorns kwamen er wel, geplant door schoolkinderen, in Hobbemastraat, Frans van Mierisstraat enz.)

Eerst op 21 november 1946 kwam het College toe aan de herziening van de verwarring gevende gelijke of bijna gelijkkluidende straatnamen te Leeuwarden en op het voormalige Huizumer territoir. In het eerste gebied ontstonden Auckamastraatje (i.p.v. Raadhuisstraatje) en De Merodestraat (i.p.v. Tijnjestraat). Voor de bouw van het huidige stadhuis (1715) stond daar een stins, in de 16e eeuw bewoond door de regentenfamilie Auckama, Bernard de Mérode (c. 1525-1590) was hier 1580-'83 plaatsvervanger van stadhouder Willem van Oranje. Ten westen van de Verlengde Schrans werd de schildersbuurt op de hiervoor vermelde wijze aangevuld, ten oosten daarvan ontstonden: Abbingastraat (i.p.v. Korteweg, R. 8 november 1961 Aebingastraat), Aylva- (i.p.v. Toren-), Buygers- (i.p.v. Ooster-), Donia- (i.p.v. 1e Torendwarsstraat), Eysinga- (i.p.v. Heyermans-), Feytsma- (i.p.v. Da Costa-), Heringa- (i.p.v. Vondel-), Jouwsma- (i.p.v. Kerk-), Sierksma- (i.p.v. 2e Torendwarsstraat) en Wiardastraat (i.p.v. Nieuwstraat). Een nieuw aangelegde verbinding met de Oostergoweg ontving R. 27 januari 1969 de naam Jellingastraat; 23 mei 1972 volgde nog Menningastraat en 16 juni 1981 Tadingastraat en -pad, Gerritsma-, van Wageningen- en Duivesteinstraat. Naamgevers zijn grietmannen van Leeuwarderadeel: Fecke Aebinga 1479, Douwe van Aylva 1654, Johan Buygers 1536, Keympe van Donia 1594, Frans van Eysinga 1665, Hessel Feytsma 1479, Pibe Gerritsma (?) 1539, Haye Heringa 1481, Keimpe Jellinga 1402, Oene Jouwsma 1482, Sjoerd Menninga 1392, Allert van Siercksma 1563, Hemco Tadinga 1441 en Oene Wiarda 1428. In 1981 werden ook twee grietenijssecretarissen vernoemd: dr. Stephanus Duivestein (1682-1740) en Gerard van Wageningen (1764-1852). De Molenstraat, kennelijk aanvankelijk over het hoofd gezien, werd 2 mei 1947 herdoopt in E. Wassenberghstraat (R. 8 november 1961 Wassenberghstraat). De al tot het kleine traject tussen spoorbomen en voormalige gemeentegrens ingekrompen Overijsselsche straatweg werd 7 december 1950 ook omgedoopt in Schrans.

In 1951 kwamen er ook weer nieuwe straten gereed. die benoemd moesten worden. 15 Februari van dat jaar ontstond achter de Prinses Julianalaan (sedertdien Julianalaan) de West-Indische buurt: Aruba-, Bonaire-, Curaçao-, Saba-, Sint Eustatius-, Sint Maarten- en Surinamestraat. R. 18 januari 1961 werd deze serie

namen nog aangevuld met Antillenweg (i.p.v. Spinnerij), Coroniestraat (i.p.v. Witwerkerij), Marowijnestraat (i.p.v. Zilversmidse) en Paramaribostraat (i.p.v. Klokgieterij).

De ontsluitingsweg van een nieuw industrieterrein kreeg 12 mei 1951 de naam Marshallweg naar generaal George Catlett Marshall (1880 - 1959), die als minister van buitenlandse zaken der Verenigde Staten in 1947 het European Recovery Plan ontwierp, beter bekend als het Marshallplan. Daarop aansluitend volgden 6 november 1954 Zwettestraat, 30 januari 1956 Toutenburg-, Ampère- en Voltastraat, R. 18 januari 1961 Lorentzkade, Edison-, Galvani-, James Watt- en Marconistraat, R. 11 september 1963 Stephensonviaduct, R. 10 augustus 1966 Pascalstraat, R. 27 januari 1969 Celsius-, Einstein- en Fahrenheitweg, R. 16 februari 1970 Archimedesweg, 10 augustus 1971 Kelvinstraat, 29 juli 1987 Newtonweg, 7 september 1992 Snelliusweg. In de naoorlogse jaren is steeds geprobeerd om de straatnamen te baseren op tevoren ter plaatse bestaande benamingen; helaas is het aantal van deze laatste veelal ontoereikend. Hier kon men gebruik maken van de namen Zwette en Toutenburg. Zwette (begrenzing) was de waterkering in de ingedijkte Middellzee op de grens tussen Ooster- en Westergo; de naam van de dijk is overgegaan op de sloot aan de westzijde en op de vaart van Leeuwarden naar Sneek. Toutenburg was de naam van een boerderij op de hoek van Galgediep (Harlinger trekvaart) en Zwette (Sneker trekvaart). Verdere naamgevers zijn de uitvinders en ontdekkers André Marie Ampère (1775-1836, electrodynamic), Archimedes (287-212 v. Chr., wet van Archimedes), Anders Celsius (1701-1744, temperatuurschaal), Thomas Alva Edison (1847-1931, elektrische gloeilamp, gramfoon, film), Albert Einstein (1879-1955, quanten-, kinetische gas- en relativiteitstheorie), Daniel Gabriel Fahrenheit (1686-1736, thermometer), Luigi Galvani (1737-1798, Galvanische electriciteit), William Thomson, lord Kelvin (1824-1907, absolute temperatuurschaal), Hendrik Antoon Lorentz (1853-1928, electronentheorie), Guglielmo Marconi (1874-1937, draadloze telegrafie), sir Isaac Newton (1643-1727, wet van de zwaartekracht etc.), Blaise Pascal (1623-1662, waarschijnlijkheidsrekening), Willibrord Snellius (Snel van Royen, 1580-1626, brekingswet van het licht etc.), George Stephenson (1781-1848, mijnlamp, stoomlocomotief), Alessandro Volta (1745-1827, elektrisch spanningsverschil) en James Watt (1736-1819, stoommachine).

Op verzoek van een belanghebbende werd 21 juni 1951 de minder aantrekkelijke naam Keetbuurt ingetrokken en de in dat straatje staande bebouwing mede genummerd Achter Tulpenburg (ingetrokken 26 april 1988).

Een deel van de toen in aanleg zijnde ringweg werd 24 juni 1952 door B. en W. voorzien van de naam Pieter Stuyvesantweg naar de in Friesland geboren gouverneur van Nieuw-Nederland Pieter Stuyvesant (1592-1672). Op gelijke datum werd een aanvang gemaakt met de straatnaamgeving in de bomenwijk: Abeel-, Esdoorn- en Plataanstraat. 18 September 1952 werd deze reeks voortgezet met Berken-, Beuken-, Boksdooorn-, Ceder-, Egelantier-, Gaspeldoorn-, Kastanje-, Larix-, Sleedoorn- en Vuurdoornstraat, alsmede - als oostelijke begrenzing, langs de toen nog bestaande Schieringersloot - Schieringerweg (in 1549 is er reeds sprake van de Schieringerfenne ten noorden van het Vliet, 1563 van de Schiringefenne te Wylaert). In overleg met de chef van de gemeentelijke plantsoendienst zijn 3 juni 1957 voor de overige straten in deze wijk namen van bomen en heesters gekozen, die ter

plaatse konden worden aangeplant: Acacia-, Ahorn-, Berberis- (ingetrokken R. 1 april 1968), Brem- (ingetrokken idem), Dennen-, Duindoorn-, Eiken-, Essen-, Hazelaar-, Honingboom-, Iepen-, Lijsterbes-, Magnolia-, Populier-, Ribes-, Sneeuwbal- (ingetrokken R. 1 april 1968), Vogelkers- en Wilgenstraat benevens Hagedoornplein, 24 november 1992 volgde Elzenstraat. De wijk is thans nog ruim voorzien van de geadviseerde bomen: acacia (robinia), ahorn, beuk, eik, els, es, esdoorn, hagedoorn (meidoorn), hazelaar, honingboom (één exemplaar), iep, kastanje, lijsterbes, plataan, populier, vogelkers, vuurdoorn en wilg. R. 31 januari 1962 werd een nieuw winkelcentrum Heechterp genoemd, onder welke naam het noord-westelijke deel van dit uitbreidingsplan - eigenlijk ten onrechte - bekend was. De naamgevend hoge terp lag n.l. ten noord-westen van de Groningerstraatweg; toen deze i.v.m. de aantrekkelijke prijs van de terpaarde rond 1890 is afgegraven, werd de erop staande boerderij verplaatst naar de overzijde van de straatweg, waar zij 1961 moest wijken voor drie torenflats, de eerste hogere flatgebouwen in Leeuwarden.

Bekende Friese wateren werden 29 juni 1956 vernoemd in een nieuwe wijk bij de Tijnjedijk: Geeuw-, Graft-, Grote Wielen-, Houtwielen-, Kleine Wielen-, Kurkemeer-, Murk-, Saiter- en Sierds Wielstraat (R. 8 november 1961 Sierdswielstraat); 25 mei 1959 volgde nog Louwsmeer- straat (naar een meertje ten westen van Tietjerk, dat in 1672 door Leeuwarder ingezetenen met het oog op de verswatervoorziening bedijkt is en in 1780 en 1848 werd drooggemaakt), 31 augustus 1970 Holstmeerweg, 23 mei 1972 Zwemmerstraat, 27 november 1978 Ouddeelstraat, 4 november 1980 Langdeel- en Boornstraat en 6 maart 1990 Oude Lune (een watertje bij de Louwsmeerpolder).

De toegangsweg naar de 1951/56 door de Gemeente aangelegde Nieuwe Leeuwarder Jachthaven ontving 7 juli 1956 de naam Jachthavenlaan, een zijstraatje Hendrik Bulthuisstraat (1 februari 1983 vervallen: aan het openbaar verkeer onttrokken)(naar de ontwerper van zeiljachtjes Hendrik Bulthuis, 1892-1948, kapper te Bergum). 21 Juni 1957 volgden in die omgeving acht straten met namen van Friese scheepstypen: Aak- (i.p.v. Morellen-), Boeier- (i.p.v. Kersen-), Giek- (i.p.v. Perzik-), Jol- (i.p.v. Aalbessen-), Schouw- (i.p.v. Moerbeij-), Tjalk- (i.p.v. Alicante-), Tjotter- (i.p.v. deel van de Fruit-) en Vletstraat (i.p.v. Abrikozenstraat), R. 1 april 1968 Regenboogstraat (i.p.v. deel van de Greunsweg, circa 1983 opgenomen in fabrieksterrein).

Na de resolutie van 29 december 1957 van de raadgevende vergadering van de Raad van Europa, waarin er op de gemeenten een beroep werd gedaan om de naam Europa te verlenen aan een plein of straat, en het ook in dat jaar gedane voorstel om de rijksweg Groningen-Leeuwarden-afsluitdijk-Amsterdam tot Europa-weg aan te wijzen (E 10), vervangen B. en W. 4 januari 1958 de naam Harlingerplein door die van Europaplein.

Naar aanleiding van de discussie in de begrotingszitting op 18 november 1958 inzake de (delegatie der) straatnaamgeving, is er door de Raad - op voorstel van het College - op 11 maart 1959 een Verordening op de naamgeving van wegen aangenomen, waarbij o.m. een adviescommissie (aan B. en W.) van vijf leden (waaronder tenminste twee raadsleden) werd ingesteld. De leden van die commissie werden 16 april benoemd en de installatie vond 13 mei 1959 plaats. Enige reeds vermelde, analoge en gecorrigeerde namen werden op advies van deze commissie

door B. en W. toegekend. Verder kwamen toen in het stedelijk deel der gemeente tot stand: 22 juni 1959 De Bontekoe (naar de uitspanning de Kleine Bontekoe), 16 oktober 1959 Drift (ontstane doorgang aan het Noordvliet) en 7 december 1959 Dr. Zamenhofpark (i.p.v. Oosterpark, n.a.v. een verzoek van de plaatselijke afdelingen van de Ned. Esperantistenver. La Estonto Estas Nia en van de Bond van Arbeiders-esperantisten i.v.m. de herdenking op 15 december van de geboortedag van de Poolse oogarts dr. Lejzer Ludovic Zamenhof, 1859 - 1917, schepper van het Esperanto).

Eveneens op advies van de commissie verleende het College op 22 juni 1959 in het uitbreidingsplan 't Nijlân een reeks straatnamen, herinnerend aan oude ambachten: Blauwververij, Blekerij, Blokmakerij (i.p.v. Bonairestraat), Geelgieterij, Goudsmidse, Klokgieterij, Leertouwerij (i.p.v. Sint Maartenstraat), Looierij (i.p.v. Sabastraat), Lijnbaan (i.p.v. Curaçaostraat), Spinnerij, Taanderij, Tinnegieterij, Twijnderij (i.p.v. Surinamestraat), Vollerij, Weverij, Wieldraaierij (i.p.v. Arubastraat), Witwerkerij, Wolkammerij (i.p.v. deel van de Pieter Lastmanstraat), Zeilmakerij (i.p.v. Sint Eustatiusstraat) en Zilversmidse; daar kwamen dan nog bij Middelzeelaan, Nieuwlandslaan en Oostergoplein, genoemd naar de in de middeleeuwen ingedijkte binnenzee, het hier ontstane Huizumer Nieuwland en het rond 1500 als rechts- en bestuurlijke eenheid geconsolideerde noord-oostelijke kwartier van Friesland.

De commissie had geadviseerd, voorlopig alleen de nieuw aan te leggen straten van ambachtsnamen te voorzien. B. en W. besloten tot gelijktijdige omdoping van de straatnamen in de West-Indische buurt om deze, al wat oudere buurt niet in een uitzonderingspositie tegenover de er omheen verrijzende, wat ruimer opgezette wijk te plaatsen. Deze omdoping ondervond, als elke wijziging van straatnamen, veel tegenkanting van de bewoners: de ambachtsnamen en het vervallen van de uitgang - straat vielen niet in de smaak. Het heeft de schijn, dat het verzet bewust werd aangewakkerd door een lokaal dagblad. Adressen aan de Raad leidden tot urenlange discussies, op de begrotingszitting van 27 april 1960 uitmondend in een motie (20-16) met verzoek aan het College om de oude straatnamen te herstellen en de nieuwe opnieuw te bezien. Dit had tot gevolg. dat B. en W. op 13 juni 1960 kwamen met Aruba- (i.p.v. Wieldraaierij), Bonaire- (i.p.v. Blokmakerij), Saba- (i.p.v. Looierij), Sint Eustatius- (i.p.v. Zeilmakerij), Sint Maarten- (i.p.v. Leertouwerij) en Surinamestraat (i.p.v. deel van Twijnderij) alsmede Looierij (i.p.v. ander deel van Twijnderij).

In de vergadering van 22 juni 1960 werd daarop de Verordening op de naamgeving van wegen ingetrokken (1915), waardoor de straatnaamgeving aan de Raad zelf kwam; 26 oktober 1960 werden vijf raadsleden in een commissie ad hoc benoemd. De Raad verleende conform het advies van deze nieuwe commissie op 18 januari 1961 (19-13) de volgende namen: Antillenweg (i.p.v. Spinnerij), Coronie- (i.p.v. Witwerkerij), Curaçao- (i.p.v. deel van de Lijnbaan), Marowijne- (i.p.v. deel van Zilversmidse), Paramaribo- (i.p.v. Klokgieterij), Suriname- (i.p.v. Looierij), Beatrix- (i.p.v. Blekerij), Irene- (i.p.v. Wolkammerij), Margriet- (i.p.v. Blauwververij) en Marijkestraat (i.p.v. Taanderij) benevens Prinsessenweg (i.p.v. Vollerij). Dit waren dus benamingen, passend in reeds bestaande rubrieken. Aansluiting bij de Middelzeelaan werd gezocht met Bordineweg (i.p.v. deel van Zilversmidse), Kinkhoornstraat (i.p.v. Goudsmidse), Kwelderstraat (i.p.v. Tinnegieterij), Marningeweg (i.p.v. Geelgieterij), Uiterdijksterweg (i.p.v. Weverij) en Zeesterstraat

(i.p.v. deel van Lijnbaan). (Volgens een door de commissie gegeven toelichting waren Bordine en Marninge namen voor delen der Middellzee.) De naam Nieuwlandslaan is toen gewijzigd in Nijlânsdyk, de eerste door het Gemeentebestuur verleende Friese naam in het stedelijk deel der gemeente. De straten aangelegd op het terrein van het verdwenen zwembad Nijlân (1966/'88) ontvingen 6 maart 1990 de namen Ried en Sudermuda; dat zouden ook slenken van de Middellzee zijn geweest.

De Raad besloot 6 september 1961 tot straatnaamgeving in het noordelijke landelijke gebied, het tot 1944 tot Leeuwarderadeel behorende dorp Lekkum en omgeving, o.a. Bonkewei (naar de Bonkesloot), Pôllepaed, Leechpaed en Snakkerbuorren. Op 23 mei 1972 zijn daar door een bewonersstichting bovendien bordjes aangebracht met de officieuze namen Kastleinshoeke, Smidssteech en Spokesteech; B. en W. erkennen 14 juli 1972 deze namen. Ook bij dit spooksteegje zal de veelal heersende duisternis tot de naamgeving hebben geleid, de wat langere en bredere andere steeg voerde naar één der Snakkerbuurster smidses (het laatst, 1889-'94, gedreven door Geert Kuipers). Aan de Kastleinshoeke stond al eeuwen een drinklokaal: in 1649 werd - voor 785 goudgulden - verkocht de ter plaatse staande herberg alwaer die Sevenstar uythangt, bestaande uit vier kamers, twee kelders en een paardenstal. De Raad wees 25 augustus 1975 Snakkerburen, tot dan toe behorend tot het dorpsgebied van Lekkum, aan als aparte buurtschap. B. en W. wijzigden op gelijke datum de straatnamen Bonkewei en Snakkerbuorren in Oan 'e dyk, respectievelijk Oan 'e le.

Een ambitieus - door de chef van het bevolkingsregister ter secretarie geëntameerd - voorstel van de vaste commissie voor de straatnaamgeving werd 8 november 1961 door de Raad aanvaard. Overwegende, dat het gewenst is, te geraken tot een zo juist en zo eenvoudig mogelijke schrijfwijze van de in de gemeente voorkomende straatnamen, werd een aantal eerder toegekende straatnamen gewijzigd: Aebingastraat (i.p.v. Abbingastraat), Bij de Put (i.p.v. bij de Put), Cornelis Frederiksstraat (i.p.v. Cornelis Frederikstraat), Druifstreek (i.p.v. Druifstreek), Fabriekssteeg (i.p.v. Fabrieksteeg) (ingetrokken 4 mei 1988), Ossekop én Uniabuurt (i.p.v. Ossekop of Uniabuurt), Prins Hendrikstraat (i.p.v. Prins Hendriksstraat), Reigerplein (i.p.v. Reigersplein), Ruysdaelstraat (i.p.v. Ruijsdaelstraat), Sierdswielstraat (i.p.v. Sierds Wielstraat), Sint Anthonystraat (i.p.v. St. Anthonijstraat), Sint Jansstraat (i.p.v. St. Jansstraat), Steenhouwerij (i.p.v. De Steenhouwerij) (ingetrokken 10 april 1980), Verkorteweg (i.p.v. Verkorte weg), Wassenberghstraat (i.p.v. E. Wassenberghstraat), Ypeijstraat (i.p.v. IJpeijstraat). De commissie achtte het onnodig, de spelling te wijzigen van straatnamen als Bildtschestraat, Bleekerstraat, Meezenstraat en Sneekerkade; daar zou met afwijking van de respectievelijke besluiten, volgens art. 1 sub 8 van de Wet van 14 februari 1947 houdende voorschriften met betrekking tot de schrijfwijze van de Nederlandse taal, de nieuwe spelling kunnen worden toegepast. De Raad legaliseerde toen wel een groot aantal straat- e.d. namen, waarvan geen benoemingsbesluit was gevonden: Aan de Jelsumervaart, Aan de Potmarge (ingetrokken 10 april 1980), Achter de Grote Kerk, Achter de Hoven, Achter Landbuurt (ingetrokken 4 nov. 1980), Achter Pietersburen (ingetrokken 16 juni 1981), Amelandsstraat, Ayttasteeg, Bagijnestraat, Berlikumermarkt, Beijerstraat, Blokhuisplein, Blokhuissteeg, Bollemanssteeg (aldus reeds 25 januari 1865), Bontepapesteeg, Boterhoek, Bredeplaats, Breedstraat, Burmaniastraat, Cambuursterpad, Camstraburen, Catharinabuurt (ingetrokken 10 jan. 1984), Ciprianussteeg, CollegiESTEeg

(ingetrokken 10 april 1980), Doelestraat, Dokkumertrekweg, Doorgaandesteeg, Droevendal, Droge Haven, 1e, 2e en 3e Dwarsstraat (ingetrokken 16 juni 1981), Eewal, Eigen brood bovenal, Galileër Kerkstraat, Gedempte Keizersgracht, Gouverneursplein, Groeneweg, Groentemarkt, Groningerstraatweg, Groot Schavernek, Grote Hoogstraat, Grote Kerkstraat, Haniasteeg, Harlingerstraatweg, Harlingertrekweg, Heer Ivostraatje, Hempenserweg, Herenwaltje, Herestraat (24 november 1992 - op verzoek der bewoners - Heerestraat), Hoedemakerssteeg, Hoekster Achterom (ingetrokken 15 juni 1982), Hoeksterkerkhof (ingetrokken 10 jan. 1984), Hoekster- pad, Hofplein, Hollanderdijk, Hoveniersstraat, Huizumerlaan, Ipe Brouwerssteeg, Jacob Catsplein, Jacobijnerkerkhof, Jelsumerbinnenpad, Kalverdijkje, Kastmakerssteeg (ingetrokken 10 april 1980), Keegsdijkje, Keizersgracht, Kelders, Kleine Hoogstraat, Kleine Kerkstraat, Klein Schavernek, Kleijenburg, Klokstraat, Kloosterburen (ingetrokken 10 april 1980),, Koningsstraat, Korfmakersstraat, Kruisstraat, Landbuurt (4 nov. 1980 ander tracee), Loodgieterssteeg, Luilekkerland, Maria Annastraatje, Minnemastraat, Molensteeg, Monnikemuurstraat (benoemd 25 januari 1865), Muggesteeg, Naauw, Nauwesteeg, Nieuweburen, Nieuwekade, Nieuwe Oosterstraat (25 januari 1865), Nieuwestad, Nieuwesteeg, Nieuweweg, Nieuwlandsweg (verdwenen), Nieuwstraatje, Noorderplantage, Noordersingel, Noorderweg, Noordvliet, Oldegalileën, Oldehoofsterkerkhof, Oosterkade, Oostersingel, Oude Doelesteeg, Oude Lombardsteeg, Oude Oosterstraat (25 januari 1865), Over de Kelders, Peperstraat, Perkswaltje, Pieterseliewaltje, Poptasteeg, Poststraat, Potmargewal, Prinsentuin, Pijlsteeg, Pijpbakkerssteeg (R. 22 april 1985 aan het openbaar verkeer onttrokken), Raadhuisplein (benoemd 23 april 1945), Reigerstraat, Ruiterskwartier, Schapendijkje, Schenkenschans, Schilkampen, Schoenmakersperk, Schooldijkje, Schrans, Sint Jobsleen (ingetrokken 8 aug. 1972), Slotmakersstraat, Smidsbuurt, Snekertrekweg, Speelmansstraat, Torenstraat, Tuinen, Turfmarkt, Tweebaksmarkt, Verlengde Schrans, Voorstreek, Weerd, Westerkade, Westerplantage, Wirdumerdijk, Wissesdwinger, Wolvesteeg, Wortelhaven, Wijde Gasthuissteeg, Wijdesteeg (ingetrokken 10 januari 1984), Wijlaarderburen (7 sept. 1992 Wilaarderburen), Zaailand, Zuidvliet, Zuupsteeg, Zwitserswaltje. In diezelfde vergadering werd besloten om de nog uit de Leeuwarderadeelster tijd daterende wijkaanduiding Dorp (Huizum) te splitsen in de straatnamen Dorp (met 20 stemmen vóór, 15 voor Huizum; 11 mei 1976 Huizum-Dorp), Froskepôlle en Over de Greuns (ingetrokken 10 jan. 1984).

11 september 1963 werd er in de Raad weer langdurig over straatnamen gesproken; toen werden o.m. benoemd: Aldlânsdyk (teneinde voor de toekomst de naam van het uitbreidingsplan 't Aldlân in een straatnaam te behouden), Aldlânsbrêge (de stemmen staakten; op 2 oktober d.a.v. kwam deze Friese naam er door met 21-14), Verlaatsbrug (voor een nieuwe brug ten zuiden van de af te breken Verlaatsbrug), Ritsumastraat (voor een nieuwe straat ten zuiden van het afgebroken Ritsumastraatje), Vrijheidsplein (in verband met het feit, dat onze bevrijders de stad op 15 april 1945 op dit punt binnenkwamen) en Prof. mr. P. S. Gerbrandyweg (teneinde de nagedachtenis te eren van prof. mr. Pieter Sjoerds Gerbrandy (1885-1961), die zich als minister- president van de Nederlandse regering in oorlogstijd verdienstelijk heeft gemaakt voor de zaak van de vrijheid).

Bij deze laatste twee namen aansluitend, werden 3 maart 1965 in het plan Lekkumerend (het oostelijk deel van het uitbreidingsplan 't Ielân, 15 april 1965

Vrijheidswijk) namen toegekend, die herinneren aan het verzet in de bezettingsjaren, op welke benoeming reeds in een brief van 26 november 1960 door het bestuur van het district Leeuwarden van de Vereniging Friesland 1940-'45 was aangedrongen. Daar ontstonden: Annie Westland-, Familie van der Weij-, Gebroeders Wierda-, Jan Evenhuis-, Krijn van der Helm- (R. 3 april 1967 Krijn van den Helm-) en Leendert Sinnemastraat, Koeriersters-, Mariniers-, Piloten- en Zeemansespel, Gijzelaarsweg, Artsen- (voorgesteld was Razzia-), Convooi- (R. 20 oktober 1965 Konvooi-), Droppings-, Invasie-, Onderduikers-, Overval-, Raadsheren-, Verzets- (i.p.v. deel van de Lekkumerweg) en Victoriestraat. In verband met wijziging van het stratenplan, zijn bij Raadsbesluit van 23 mei 1972 de namen Artsenstraat, Gijzelaarsweg, Onderduikersstraat, Raadsherenstraat en Zeemansespel ingetrokken. 8 Augustus d.a.v. werd een nieuwe straat voorzien van de naam Gijzelaarsstraat, die 19 december 1972 weer vervangen is door Leo Twijnstrastraat. Op dezelfde datum werd de Overvalstraat omgedoopt in Sijtze Bartsmastraat. 13 November 1973 kwam daarbij Piet Kramerplein, 11 februari 1986 Christiaan Kerkhofstraat en Siebe Schootstrastraat. De vernoemde illegale werkers waren Sijtze Bartsma (geb. 1887, timmerman-aannemer, bediende een illegale radio-zender, omgekomen bij bombardement interneringsschip 1945), Jan Evenhuis (geb. 1896, hoofdinsp. dir. bel., oprichter Nat. Steunfonds ter financiering van het verzet in Friesland, gefusilleerd 1944), Krijn van den Helm (geb. 1912, commies Rijksbelastingen, provinciaal leider der knokploegen, doodgeschoten 1944), Christiaan Kerkhof (geb. 1900, timmerman, lid Oranje Vrijbuiters, vuurpeleton 1944), Piet Kramer (Pieter Gerik Oberman, 1908-1972, houthandelaar, leider van de overval), Siebe Schootstra (1906-1985, rijwielfabrikant, coördinator financiering van het verzet), Leendert Sinnema (geb. 1886, chef afd. bevolking ter gemeentesecretarie, vervalste persoonsbewijzen, omgekomen in concentratiekamp Neuengamme 1945), Leonardus Lambertus Twijnstra (geb. 1904, glashandelaar, lid Oranjewacht, gefusilleerd 1942), Cornelia Johanna van den Berg-van der Vlis (Annie Westland, geb. 1892, weduwe van de 1942 gefusilleerde kapitein infanterie Christiaan Frederik van den Berg, hoofdkoerierster in Friesland van de Landelijke Organisatie tot hulp aan onderduikers, gefusilleerd 1944), vader Tiede (geb. 1884) en zoons Pieter (geb. 1910), Sjouke (geb. 1916) en Theunis (geb. 1920) van der Wey (drukkers, o.m. van de illegale bladen Trouw en Vrij Nederland, omgekomen in concentratiekampen 1944/45) en de gebroeders Egbert Mark (geb. 1918), Klaas Jan Wypcke (geb. 1921) en Hyltje (geb. 1925) Wierda (studenten, leden Binnenlandse Strijdkrachten enz., gefusilleerd Dronrijp 11 april 1945).

Aanduidingen als gijzelaars, koeriersters en onderduikers behoeven (nog) geen toelichting; misschien heeft het wel zin om aan te geven, waarom hier b.v. naast de oorlogsactiviteiten van mariniers en piloten (wapendroppings) ook die van artsen en raadsheren zijn vastgelegd. Het artsenverzet richtte zich tegen de verplichte Artsenkamer (naar analogie van b.v. de Kultuurkamer voor de kunstenaars) en wist uiteindelijk in 1943 een volledige overwinning te behalen. Op 25 februari 1943 werd het z.g. Leeuwarder arrest uitgesproken, hetwelk tot het ontslag van de daarbij betrokken raadsheren mrs. F. F. Viehoff (1881-1951) en J. Wedeven (1884-1953) leidde; hun recht op wachtgeld en pensioen werd vervallen verklaard. De raadshere pl.v.v. mr. J.B.J. Heijmeijer (1895-1955), die het arrest mede had gewezen, claimde eveneens verantwoordelijkheid: hij werd geschrappt als plaatsvervanger. In dit arrest werd o.m. naar voren gebracht, dat het Gerechtshof de strafverzwarende wijze, waarop toentertijd de opgelegde gevangenisstraffen werden ten uitvoer gelegd

(kamp Erica, Ommen), in aanmerking nam bij het vaststellen van de op te leggen straf. Het arrest heeft sterk de aandacht getrokken, omdat het een onderdeel vormde van het verzet van de rechterlijke macht tegen de toestanden, welke in de strafkampen heersten. Door de illegaliteit werd een fonds ingesteld, de z.g. zeemanspot, ten behoeve van de in Nederland verblijvende gezinsleden van zeevarenden; deze organisatie ontwikkelde zich tot het Nationaal Steunfonds. Op 6 juni 1944 begon de invasie der geallieerde strijdkrachten in Normandië. Op 9 december 1944 heeft de Friese illegaliteit de overval gedaan op het Huis van Bewaring te Leeuwarden, waarbij vele in levensgevaar verkerende verzetsmensen werden bevrijd. De in deze wijk ook toegepaste aanduiding espel was en is niet voor ieder even duidelijk. Oorspronkelijk was een espel een stadswijk of -kwartier, in het huidige Fries betekent het menigte, troep, grote hoeveelheid.

20 Oktober 1965 besloot de Raad om in het plan Bilgaard (het westelijk deel van liet uitbreidingsplan 't Ielân) aan de straten en buurteenheden namen van Friese waterschappen te geven, n.l. Brandemeer, Dammelaan, Eeskwerd, Luchtenrek, Ludinga, Skrok en Wollegaast, respectievelijk de Anjen, de Bird, de Dulf, de Fennen, de Gealanden, de Hoodollen, de Jokse, de Kei en de Meenthe; op gelijke datum werd ook de Eebrug benoemd. Bij Raadsbesluit van 27 januari 1969 volgden nog Hooi-, Jokse-, Kei-, Ludinga-, Skrok- en Wollegaastdam, Anjen-, Bird-, Dulf- en Fennenplein. Het winkelcentrum kreeg R. 31 maart 1970 de naam Bilgaardpassage (R. 27 januari 1986 aan het openbaar verkeer onttrokken), de door onaangepast gedrag van een groep flatbewoners belaste naam De Meenthe is 11 december 1990 vervangen. De adviserende commissie had een alfabetische opzet voor ogen en koos uit een opsomming in de Provinciale Almanak van Friesland zestien namen van (sedert 1981 niet meer zelfstandige) boezemwaterschappen: de Anjen (395 ha., Kollumerland c.a.), de Bird (430 ha., Idaarderadeel), Brandemeer (92 ha., Lemsterland), de Dammelaan (409 ha., Dantumadeel), de Dulf (240 ha., Opsterland), Eeskwerd (56 ha., Hennaarderadeel), de Fennen en de Hoogfenne (200 ha., Dantumadeel), de Gealanden (335 ha., Smalingerland), de Hoodollen (211 ha., Dantumadeel en Kollumerland c.a.), de Jokse (177 ha., Idaarderadeel en Leeuwarden), de Kei (647 ha., Gaasterland en Hemelumer Oldeferd), Luchtenrek (4040 ha., Ooststellingwerf), Ludinga (900 ha., Franekeradeel, Harlingen en Wonseradeel), de Meenthe (466 ha., Weststellingwerf), Skrok (206 ha., Hennaarderadeel) en Wollegaast (2833 ha., Doniawerstal, Gaasterland, Lemsterland, Sloten en Wijmbritseradeel). In deze omgeving waren reeds op 24 juni 1964 door de Raad de namen Tylkedam (naar de oude buurtschap van dien naam - 1580 Tielkedam) en Jeugdweg (langs kinderboerderij en padvinderstroephuis) toegekend.

In juni 1965 had een commissie van de commandant der Leeuwarder vliegbasis opdracht gekregen, voor de tot dan toe genummerde wegen op en om het veld (aan het Keegsdijkje) namen voor te stellen, die bij voorkeur enig verband houden met de geschiedenis van het Leeuwarder vliegveld. Sedert 1932 werd een weiland ter plaatse gebruikt door zweefvliegers, in 1936 ging de eerste spade de grond in voor een werkverschaffingsobject aldaar (800 x 800 m.), 1938 volgde de officiële ingebruikstelling. De bezetters - von diesem Fussballfeldchen werden wir mal einen richtigen Flugplatz machen - vergrootten het landingsterrein tot 1250 bij 1400 meter. De hiervoor aangetrokken aannemer zetelde in het dadelijk in 1940 opgetrokken (en in 1963 afgebroken) barakkenkamp Ericadorp (eerst 1945 min of meer officieel) aan

de Mr. P.J. Troelstraweg; later zijn daar ook (veelvuldig het marslied Erika scanderende) bewakingstroepen gelegerd. De K.L.M., die het veld 1938-'40 voor binnenlands luchtverkeer had benut, maakte er ook 1946-'49 gebruik van; daarna kwamen de toestellen van de Luchtmacht en is het terrein nog verder uitgebreid. 11 Januari 1966 werden de naambordjes onthuld door twee veteranen, de heren ir. S. Kramer en J. van der Steeg. De namen luiden: Schapenlaan (eigenweg van zij-ingang naar Poptawei), Ringweg (West, Noord en Oost, 1992 Zuid), Schietbaanweg, Kampweg, Olympiapad, Meteorplein, Hunterweg, van Gemerenstraat, Huizingastraat, Kramerweg en Van der Steegweg. Behalve enkele onderdelen van de basis en een drietal vliegtuigtypen werden toen vernoemd: de kapitein W. van Gemeren (1895-1938, vliegongeval Badhoevedorp), chef vliedschool Soesterberg, die als eerste op 5 juli 1937 met een motortoestel op het Leeuwarder vliegveld landde, Roelf Huizinga (1903-1933, vliegongeval Soesterberg), zweefvlieger, ijveraar voor de totstandkoming van dit vliegveld, 1931 secretaris comité tot bevordering van den aanleg van een luchthaven in Friesland, ir. Sijbren Kramer (geb. 1899), adjunct-directeur I.W.G.L. voorzitter Friesche Luchtvaartvereniging, en Jan van der Steeg (1889-1970), oud-marinevlieger, havenmeester burgervliegveld 1938/41 en 1945/51 (toen het vliegveld geheel in militaire handen overging). 1 Juli 1968 werd de Dasstraat voor het verkeer opengesteld door Hans Das (geb. 1896), terreinbeambte en kantinehouder 1938-1940, juni 1990 het Van der Lindenlaantje door sergeant-majoor Sjierk van der Linden (geb. 1930), vertrekkend hoofd van de expeditie. In 1992 is nog de Wissellaan aangelegd, langs het legeringsgebouw de Wissel.

In het plan 't Aldlân kregen R. 10 augustus 1966 Legedyk (laaggelegen), Oostergoweg (niet ver van het Oostergoplein) en Nieuw-Rapenburg (ongeveer ter plaatse van de reeds in 1648 genoemde boerderij en blekerij Rapenborgh) hun naam, en op 3 april 1967 werd de ontsluitingsweg van de sportvelden op het terrein van de sedert 1534 vermelde, 1971 afgebroken boerderij de magere weyde (op zavelige, schrale grond) evenzo Magere Weide genoemd.

Andere incidentele naamgevingen volgden bij Raadsbesluit van 11 december 1967: Oude Veemarkt voor het in 1963 door de veehandelaren verlaten terrein, begrensd door Lange Marktstraat, Sophialaan, Zuidersingel en Snekerkade (later beperkt tot een aldaar gerooide straat) en Poptawei (voorgesteld was van Poptawei, doch van sneuvelde met 16 tegen 15 stemmen) voor het oude tracee van de Harlingerstraatweg (leidende in de richting van het Marssumer Poptaslot). In diezelfde zitting van de Raad werden eerst na zeer lange discussie - een raadslid sloeg voor om de vaste straatnamencommissie toch eindelijk eens op te doeken - namen toegekend aan de eerste wegen in het plan Aldlân-west, te weten Weideflora en Beemdgras. In het desbetreffende voorstel van de commissie, d.d. 29 november 1967, werd tevens een, aan de brochure Vegetatieve herkenning van onze graslandplanten van de Landbouwvoorlichtingsdienst ontleende opsomming van hetgeen wellicht ter plaatse heeft gegroeid en gebloeid opgenomen, uit welke namen voor dit uitbreidingsplan een keus kon worden gemaakt. R. 31 augustus 1970 volgden daar Fioringras en Heermoes (19 december 1972 Rietgras), alsmede Drachtsterweg en -plein, 19 december 1972 Kamgras, Mannagras, Raaigras en Zwenkgras, 13 november 1973 Dr. Jacob Botkeweg, 3 juni 1975 nog Timothee en Trosvrik. Werd hier voor diverse grassoorten gekozen, andere inheemse planten kregen ruimte in het plan Aldlân-oost, voorbij de Drachtsterweg: 3 april 1973 Stinzenflora, Daslook, Ereprijs, Holwortel, Lenteklokje, Speenkruid, Winterakoniet,

Zenegroen, 22 oktober 1974 Keizerskroon, Maagdepalm, Salomonszegel, 3 juni 1975 Bereklaauw, Hoornbloem, Kalmoes, Veldbies, Waterbies, Watermunt, Wilgenroosje, Zwanebloem, 28 november 1975 Heggewinde, Longkruid, Poelruit, 11 mei 1976 Aronskelk, 6 december 1977 Sleutelbloem, 27 november 1978 Bostulp en 10 januari 1984 Zevenblad. De in Huizum geboren en begraven bioloog Jacob Botke (1877-1939) was werkzaam in het middelbaar onderwijs en ijverde o.m. voor de beoefening van geakunde. Mogelijk door het ontbreken van direct betrokkenen (de huizen moesten nog gebouwd worden), kwam er geen publieke reactie op een raillerend krante-artikel De vaste commissie luidt het nieuwe grasklokje. En waar belanden we? Nòg een wijk en we zitten in de mossel, de kokkel en de schele pos, gedachtig aan hetgeen wellicht ter plaatse heeft gezwommen en gepaaid. Wel tekende de gemeentelijke voorlichter bezwaar aan tegen de producten van de vaste commissie: het is begonnen met de hoogst singuliere en willekeurige vernoeming van waterschappen en nu krijgen we een soort onkruidbuurt.

Naar aanleiding van een verzoek van de zijde der politie om ook straatjes, waaraan geen gebouwen nummers, van een naam te voorzien, werden op 1 april 1968 benoemd: Achter de Beurs, Mantgumerstraat, Meeuwenstraat en Oosterkadesteeg; verder kwamen toen enkele, reeds hiervoor vermelde namen tot stand, alsmede Busstation (bij het spoorwegstation, ingetrokken 7 sept. 1992), 27 januari 1969 volgde nog Vrouwenpoort (i.p.v. deel van de Westerplantage) en 9 juni 1969 Sixmastraat (naar een in de vorige eeuw afgebroken state of landhuis op de hoek van Huizumerlaan en Verlengde Schrans, o.m. bewoond door de families Sixma en Burmania).

27 Januari 1970 stelde de Raad, gelet op de verordening van die datum, regelende de samenstelling en de werkwijze van de commissies van advies en bijstand aan B. en W., per 1 september d.a.v. een commissie voor de straatnaamgeving in. De Raad, die sedert 1960 zelf de namen had vastgesteld, delegeerde deze taak weer aan het College van B.en W., dat geadviseerd zou worden door een commissie onder voorzitterschap van een wethouder, verder bestaande uit drie leden en twee niet-leden van de Raad. Als secretaris werd een ambtenaar ter secretarie aangewezen, als adviseur een archiefambtenaar; later voegden zich nog daarbij vertegenwoordigers van politie en posterijen. Deze commissie zou worden geraadpleegd omtrent het toekennen van namen aan straten, wegen, bruggen, wijken, buurtschappen, bestemmingsplannen en dergelijke.

Voor de geplande bebouwing tussen Lekkumerweg en Groningerstraatweg zouden drie namen volstaan. De commissie adviseerde namen, die verband hielden met de bevrijding, Canadezenlaan, Dragoonsplein en Robinsonstraat, welk advies 23 mei 1972 door B. en W. is gevolgd. Met een tankcolonne van de Royal Canadian Dragoons bereikten 15 april 1945 via de Groningerstraatweg de eerste geallieerde troepen de stad. Captain John G. Robinson (1908-1979), reserveofficier van de British Liberation Army, werd de eerste town-major; deze Engelse acteur was eerder assistent town-major van Brugge en daarna tot zijn demobilisatie in november 1945 town-major van (de Britse sector van) Berlijn.

Het stratenplan van de nieuwe wijk Westeinde vergde veel meer namen, zodat een wat groter reservoir moest worden aangeboord: namen van Friestalige schrijvers en dichters; het leek gepast om deze te combineren met de uitgangen -leane en -wei. 5

September 1972 Jan Jelles Hof- en Douwe Kalmaleane en Reinder Brolsma-, Nyckle Haisma-, Simke Kloosterman-, Jan Piebenga-, Obe Postma- en Fedde Schurerwei; 3 april 1973 Gerben Colmjon-, Pieter Sipma-, Johan Winkler- en Dr. Wumkeswei; 11 mei 1976 Japik Hepkema-, Nynke van Hichtum-, Trui Jentink-, Tsjibbe Geerts-, Harmen Sytstra-, Barend van der Veen- en J.P. Wiersmawei; 29 januari 1980 Rixt-, Eeltsje Folkertsma- en Ulbe van Houtenwei; 18 november 1986 Paulus Akkerman-, Jelle Brouwer-, Sjoerd Spanninga-, Ype Poortinga- en Ypk fan der Fearwei.

Naamgevers waren (GJ geeft aan, dat, en in welk jaar de betrokkenen de Gysbert J apicx-priis, voor Friese literatuur, ontvingen): Paulus Akkerman (1908-1982, bakker, schrijver van christelijke volksromans, GJ 1971), Reinder Brolsma (1882-1953, journalist, schrijver van romans en toneelstukken), Gerben Colmjon (1828-1884, o.a. boekhandelaar, archivaris, bibliothecaris, taalkundige), Hendrika Akke van Dorssen (Rixt, 1887-1979, gemeente-ambtenaar, dichteres, GJ 1953), Jan Dijkstra (Sjoerd Spanninga, 1906-1985, ciseleur, dichter, GJ 1951), Eeltje Botes Folkertsma (1893-1968, onderwijzer, essayist, journalist, voorman Friese Beweging, GJ 1959), Nicolaas Haisma (Nyckle Jacobs, 1907-1943, onderwijzer, romanschrijver en dichter, GJ 1948), Jacob Hepkema (1845-1919, uitgever, redacteur, volksschrijver), Jan Jelles Hof (Jan fen 'e Gaestmar, 1872-1958, journalist, redacteur, taalkundige, dichter en prozaschrijver), Ulbe van Houten (1904-1974, onderwijzer, romanschrijver, GJ 1955), dr. Douwe Kalma (1896-1953, leraar Engels, redacteur, dichter, veelzijdig schrijver), Simke Kloosterman (1876-1938, romantisch schrijfster en dichteres), Tjibbe Geerts van der Meulen (1824-1906, o.a. boekhandelaar, drukker, redacteur, uitgever), Jan Tjittes Piebenga (1910-1965, onderwijzer, journalist, redacteur), dr. Ype Poortinga (1910-1985, leraar Duits, dichter, schrijver van romans en toneelstukken, GJ 1950), Lipkje Post-Beuckens (Ypk fan der Fear/Ella Wassenaer, 1908-1983, onderwijzeres, schrijfster van historische romans, dichteres, GJ 1979), dr. Obe Postma (1868-1963, leraar wiskunde, dichter, beoefenaar landbouw- en dorpsgeschiedenis, GJ 1947), Fedde Schurer (1898-1968, onderwijzer, dichter, redacteur, GJ 1949), dr. Pieter Sipma (1872-1961, onderwijzer, leraar Nederlands, lector Fries, filoloog), Geertruida Christine Stellingwerf-Jentink (1852-1918, journaliste, redactrice), Harmen Sytses Sytstra (1817-1862, onderwijzer, romantisch schrijver en dichter), Sjoukje Maria Diederika Troelstra-Bokma de Boer (Nienke van Hichtum, 1860-1939, schrijfster van kinderboeken), Barend van der Veen (1890-1968, kapper, schrijver van toneelstukken en kinderboeken), Jacobus Pieters Wiersma (1894-1973, correspondent, schrijver van romans, toneelstukken en gedenkboeken), dr. Geert Aeilco Wumkes (1869-1954, predikant, bibliothecaris, redacteur, vertaler, biograaf), Johan Winkler (1840-1916, medicus, taalkundige, folklorist).

De van de Aldlânsdyk naar de hoofdingang van het Medisch Centrum Leeuwarden leidende weg ontving 3 april 1973 de naam Henri Dunantweg, het verlengde daarvan op dezelfde datum Jansoniusstraat, 14 september 1976 de toegangsweg van het Agrarisch Onderwijs Centrum Klaas Hartsweg en 1 november 1994 het centrale openbare plein van dat centrum Agora. Vernoemd zijn Jean Henry Dunant (1828-1910, Zwitsers bankier, schrijver en filantroop, stichter Internationale Rode Kruis), Klaas Harts (1865-1934, directeur Rijks Kweekschool Leeuwarden 1919-'32, socialist, geheelonthouder) en Jan Gerbrandus Jansonius (1870-1957, mede-oprichter en lid S.D.A.P. 1894-1932, burgemeester van Leeuwarderadeel 1918-'35, religieus socialist, drankbestrijder). 13 November 1973 werd de voor de onderwal van de Kelders algemeen gebruikte aanduiding Bierkade gelegaliseerd, 15 juli 1976 de

ook al lang gevoerde naam Oranjewaltje. 6 December 1977 kregen enkele parkeerterreintjes bij de Mercuriusfontein (van G.A. Bredow, geschenk 25-jarige V.V.V., 1923) de naam Mercuriusplein (ingetrokken 3 oktober 1989).

11 Mei 1976 kwam er een (voorlopig ?) einde aan de strijd inzake het gebruik van de oude dorpsnaam Huizum. B. en W. besloten op die datum de in 1961 vastgestelde benaming Dorp te vervangen door Huizum-Dorp. 6 December 1977 ontvingen in die omgeving Pasveerweg, de Pelsweg, Tjallingaweg en Abbingapark hun namen, 4 november 1980 Pieter Meeterstraat. Naamgevers waren de plaatselijke tapperijen Pasveer (1761, 1852) en de Pels (1691, 1858) en de in 1837 afgebroken Abbingastate. Tjallinga, een boerenplaats onder Westernijkerk, leende zijn naam aan het Tjallinga Weeshuis, 1877-1937 gevestigd aan de Huizumerlaan; het van 1907 daterende hoofdgebouw en de latere uitbreidingen zijn 1987 gerenoveerd en ingericht voor particuliere bewoning. De Huizumer onderwijzer Pieter Andries Meeter (1788-1876) schreef kinderlees- en zangboekjes en Friese bijdragen in Iduna.

In een nieuwe buurt ter plaatse van de afgebroken Houtstraten werden Leeuwarder burgemeesters vernoemd: 6 december 1977 Rengerslaan, Dirk Zeper- en Thijs Feenstraweg, 15 maart 1983 Bieruma Oosting- en Jacob Patijnweg, 24 september 1985 Reinder Buysingweg. Dat waren: 1816-'20 Reynder Buysing (1743-1821), 1821-'40 Thijs Feenstra (1765-1840), 1865-'71 Dirk Zeper (1803-'81), 1877-'83 mr. Wilco Julius van Welderen baron Rengers (1835-1916, schenker van het terrein van het Rengerspark) en 1911-'18 mr. Jacob Adriaan Nicolaas Patijn (1873-1961).

In het industriegebied de Hemrik kreeg het wegennet namen van hemellichamen: 6 december 1977 Planetenlaan, Jupiter-, Saturnus-, Uranus-, Neptunus- en Plutoweg, 27 november 1978 Orionweg, 29 januari 1980 Avondster-, Poolster- en Zuiderkruisweg, 4 november 1980 Apollo-, Icarus- en Pallasweg, 16 juni 1981 Junokade en Sirius-, Pollux- en Aldebaranweg, 8 september 1981 Hidalgo- en Vestaweg, 24 november 1992 Mercuriusweg, 10 oktober 1994 Marsweg en 3 september 1996 Venusweg. Vernoemd zijn de planeten Mercurius, Venus (=Avondster), Mars, Jupiter, Saturnus, Uranus, Neptunus en Pluto, de planetoiden Apollo, Hidalgo, Icarus, Juno, Pallas en Vesta, de sterren Aldebaran, Pollux, Poolster en Sirius, alsmede de sterrenbeelden Orion en Zuiderkruis.

De naamgeving in Camminghaburen is ietwat uit de hand gelopen, vooral omdat in de Camminghabuursterpolder aanvankelijk niet meer dan dertig straten waren geprojecteerd. Geadviseerd werd, namen toe te passen van huizen van vooraanstaande oude Friese families, een categorie, die voor dat aantal voldoende keus zou bieden. Mede omdat hetzelfde stratenpatroon werd voortgezet in de belendende Weeshuispolder liep het aantal benodigde namen echter op tot bijna het viervoud! Toen er een veertigtal bekende states etc. was vernoemd, is B. en W. geadviseerd om een andere categorie aan te snijden, dan wel om Friese meisjesnamen met achtervoegsel -state te kiezen. Omdat het College bleef vasthouden aan edele huizen, heeft de chef van het Bevolkingsregister in 1981 een aanvullende lijst ingediend met ook minder bekende namen, waaruit vervolgens is geput. Als eersten ontvingen 6 december 1977 Camminghaburg en Harsta- en Staniastate hun naam, gevolgd door: 26 november 1978 Andringa-, Dotinga-, Epema-, Holdinga-, Osinga-, Scheltema-, Sminia-, Tjaarda-, Walta- en Wibrandastate, Tania- en Vijversburg; 29 januari 1980 Beslinga-, Fogelsangh-,

Jongama-, Kingma-, Liauckama- en Martenastate, Fries-, Hanen-, Kippen-, Kouden-, Roorda-, Schatzen- en Schuilenburg, Sjaerdemaslot; 16 juni 1981 Aggema-, Bonga-, Farnia-, Goslinga-, Hottinga-, Humalda-, Lettinga-, Mockema-, Oenema-, Ropta-, Sickinga- en Wismastate; 8 september 1981 Eysma-, Frittema-, Gauma- en Melkemastate, Grove-, Idzerda- en Schierstins; 15 juni 1982 Canter-, Elgersma-, Glinstra-, Gralda-, Hiddema-, Jepma- en Monsmastate; 24 september 1985 Rinsmastate, Carolinen-, Lieuwen- en Rustenburg, Albada-, Heslinga- en Ubbemastins; 11 februari 1986 Rollema- en Juckemastate; 18 november 1986 Bennema- en Bootsmastate, Galamastins; 14 juli 1987 Douwema-, Hanckema-, Hermana-, Jarigisma- en Solckamastins; 26 april 1988 Alinga-, Atsma-, Eelsma-, Feddema-, Harkema-, van Heloma-, Okkinga- en Orxmastate, van Gheel-, Gratinga-, Haersma-, Hemmema-, Jaarla-, Keimpema-, Papinga-, Putsma-, Ringia-, Sassinga- en Ungastins; 3 oktober 1989 van Andla-, Crack-, Franckena-, Friesma-, Haerda- (ingetrokken 10 oktober 1994), Rispens-, Rooswinkel-, Rozema-, Schroorsma-, Sjoerdsma-, Stadhouders- en Swingmastate; 11 december 1990 Britsenburg en Lycklamastins; 24 november 1992 Havinga- en Jornsastate; 21 september 1993 Herwey-, Lauta-, Nijdamstra- en Uilenburgstate; 10 november 1995 Obbemastins (26 maart 1996 vervangen door Smeetsmastins). Uit de toelichting bij de lijst van 1981 blijkt, dat de volgende, inmiddels veelal verdwenen states etc. zijn vernoemd. (Opgemerkt moet worden, dat er wel gelijknamige huizen op andere plaatsen in Friesland hebben gestaan.) States: Aggema, Wijnaldum; Alinga, Deinum; Andla, Minnertsga; Andringa, Oldeboorn; Atsma, Firdgum; Bennema, Hardegarijp; Beslinga, Friens; Bonga, Kimsward; Bootsma, Kollum; Canter, Driesum; Crack, Heerenveen; Dotinga, Dronrijp; Eelsma, Sexbierum; Elgersma, Boer; Epema, Ijsbrechtum; Eysma, Burum; Farnia, Minnertsga; Feddema, Grouw; Fogelsangh, Veenklooster; Franckena, Wolvega; Friesma, Idaard; Frittema, Dongjum; Gauma, Oldeboorn; Glinstra, Bergum; Goslinga, Hallum; Gralda, Peins; Haerda, Oosterbierum; Harkema, Lutkewoude; Harsta, Hogebeintum; Havinga, ?; Heloma, Wolvega; Herwey, Ternaard; Hiddema, Hempens; Holdinga, Anjum; Hottinga, Pietersbierum; Humalda, Ee; Jepma, Roordahuizum; Jongama, Rauwerd; Jornsma, Britsum; Juckema, Stiens; Kingma, Zweins; Lauta, Wier; Lettinga, Britsum; Liauckama, Sexbierum; Martena, Cornjum; Melkema, Rinsumageest; Mockema, Aalsum; Monsma, Bolsward; Nijdamstra, Grouw; Oenema, Heerenveen; Okkinga, Burgwerd; Orxma, Menaldum; Osinga, Langweer; Rinsma, Driesum; Rispens, Oosterend; Rollema, Aegum; Rooswinkel, Akkerwoude; Ropta, Metslawier; Rozema, Kollumerpomp; Scheltema, Boksum; Schroorsma, Westernijkerk; Sickinga, Herbayum; Sjoerdsma, Lekkum; Sminia, Wommels; Stadhouders, Schingen; Stania, Oenkerk; Swingma, Harlingen; Tjaarda, Rinsumageest; Uilenburg, Rijperkerk; Walta, Wieuwerd; Wibranda, Hichtum; Wisma, Blessum. Burgen: Britsen-, Britsum; Cammingha-, Leeuwarden; Carolinen-, Brongerga; Fries-, Nijeholtpade; Hanen-, Tietjerk; Kippen-, (buurtschap in) Gaasterland; Kouden-, Haule; Lieuwen-, Oldeholtpade; Roorda-, Franeker; Rusten-, Marrum; Schatzen-, Dronrijp; Schuilen-, Hindeloopen; Tania-, Leeuwarden; Vijvers-, Rijperkerk. Stinzen: Albada, Poppingawier; Douwema, Irnsum; van Gheel, Leeuwarden; Gratinga, Hitzum; Grove-, Hardegarijp; Haersma, Drachten; Hanckema, Scharl; Hemmema, Berlikum; Hermana, Minnertsga; Heslinga, Poppingawier; Idzerda, Ter Idsard; Jaarla, Wetsens; Jarigisma, Oudega; Keimpema, Leeuwarden; Lycklama, Beetsterzwaag; Obbema, Ee; Papinga, Leeuwarden; Putsma, Goutum; Ringia, Stiens; Sassinga, Hennaard; Schier-, Veenwouden; Smeetsma, Augustinusga; Solckama, Hommerts; Ubbema, Ypecolsga; Unga, Edens. Tenslotte: Sjaerdemaslot, Franeker.

Dan volgen enkele incidentele benoemingen: 24 juni 1980 Soldatendijkje (toelichting: bij de molen aan het Kalverdijkje was een weg, waarlangs vroeger soldaten trokken naar een terrein voor het houden van schietoefeningen), 16 oktober 1980 Anne Vondelingweg, 16 juni 1981 Velstraweg (naar de manege), 15 juni 1982 Krommejat (een in die omgeving al eeuwenlang bekende naam) en Harmonieplein (een parkeerterrein tussen Paleis van Justitie en schouwburg De Harmonie). Dr. Anne Vondeling (1916-'79) was een vooraanstaand P.v.d.A.-politicus, o.a. ook voorzitter van Fryske Akademy, Friese Mij van Landbouw en Friese Pers, Tjeerd Ritskes Velstra (1840-1918) een veehouder, toneelschrijver, groot ijveraar voor de paardensport, 1887-1908 bewoner van de villa Baensein.

De in 1970 ingestelde vaste commissie voor de straatnaamgeving was 7 augustus 1978, met ingang van 1 september d.a.v., door de Raad opgeheven. Eerst vier jaar later (besluit van B. en W. 13 juli, met ingang van 1 september 1982) kwam er een nieuwe adviescommissie, weer onder voorzitterschap van een wethouder. Verder maakten daar deel van uit twee leden van de Raad alsmede ambtelijke vertegenwoordigers van Gemeentearchief, Dienst Stadsontwikkeling, secretarie-afdeling Bevolking etc. en Posterijen; secretaris werd een ambtenaar van Bevolking.

Een wijziging van de gemeentegrens per 1 januari 1984 leidde 29 november 1983 tot benoemingen op voormalig dorpsgebied van Tietjerk: De Groene Ster (i.p.v. Kleine Wielen), Alddiel en Woelwijk. Gehandhaafd bleven de 3 mei 1979 door het gemeentebestuur van Tietjerksteradeel vastgestelde namen van wegen en paden in het recreatiegebied De Groene Ster: Noarder ruchtân, Roazendaal, Oer de bril, Trimbaan, Aldefinne, Bût lân, de Skieppepoel, Simmerkrite, it Eilân, Mountsjewei, de 13e Mêd en de Swarte koai. In die omgeving volgden 26 april 1988 Simmerdyk en Wielhalsdyk en 1 november 1994 Groene Sterpad. In 1984 kwam nog van Beetgumermolen Bitgumerlân (i.p.v. Nijlânsdyk), 24 september 1985 van Engelum Jan Minnesdykje en Tjessingawei.

Adviezen van de commissie leidden verder nog tot de toekenning op 10 januari 1984 van de naam Catharinahof aan een verbindingsweg van Voorstreek en Hoeksterpad, ongeveer ter plaatse van de afgebroken Catharinabuurt, en op 24 september 1985 van de naam De Zak, een tot 1930 in gebruik zijnde benaming voor een straatje tussen Bollemanssteeg en Sint Anthonystraat.

In het kader van een herziening van het commissiestelsel is de in 1982 ingestelde commissie voor de straatnaamgeving in maart 1986 opgeheven. De werkzaamheden werden voortgezet door een zuiver ambtelijke werkgroep (onder leiding van een wethouder), bestaande uit vertegenwoordigers van P.T.T., Stadsontwikkeling, Bevolking en Archief.

Als eerste resultaat van de activiteiten van de werkgroep kan worden beschouwd het besluit van B. en W. van 21 oktober 1986 tot toekenning van de straatnaam Bisschopsrak. Toelichting: De woonschepen in het Bisschopsrak worden genummerd aan de nieuwe straatnaam Bisschopsrak; de straatnaam van de toegangsweg (Harlingertrekweg) blijft onveranderd. 14 Juli 1987 kreeg een parkeerterrein aan de Jacob Catsstraat de naam Fonteinland, met de Fonteinstraat herinnerend aan de reeds lang verdwenen Fonteinsloot. Twee toeleidingswegen van de Oostergoweg

zijn 26 april 1988 benoemd: Hoekemastraat (van Sixmastraat) en Gardeniersweg (van Achter de Hoven). De eerste verwijst naar de oostelijk van Sixmastate gelegen hebbende Hoekemasate, aanvang 17e eeuw bewoond door Enne Johannes Hoekema, de naam van de tweede sluit goed aan bij Tulpenburg en Hoveniersstraat. Mede in deze omgeving kregen 3 januari 1989 Zoutbranderij en Aan de Potmarge hun naam, verwijzend naar de zoutbranderij van wethouder Romkes en naar de Landbuurt aan de Potmarge (1878-1981). De op gelijke datum verleende naam Kloosterhof is afgeleid van de in de buurt gestaan hebbende kloosters van Jacobijnen en Witte Nonnen.

Een ten behoeve van het transport van afval via de Harlingerstraatweg naar de vuilstortplaats aan het Bisschopsrak aangelegde weg is 3 oktober 1989 kortweg aangeduid als Verbindingsweg; waarschijnlijk is deze van tijdelijke aard. Over het terrein, waar van 1924 tot 1985 het Hervormde rusthuis Sonnenborgh heeft gestaan, is een straat geroid, welke 6 maart 1990 Nieuw Sonnenborgh genoemd werd. Sonnenborgh, ook naamgever van het erachter liggende kaatsterrein, heette een in 1924 afgebroken rentenierswoning (1875) aan de Stiensersweg; deze was (dppr eem a,ateir-astronomm?) genoemd naar de befaamde Utrechtse sterrenwacht Sonnenborgh (1642).

De Meenthe, waar een verwaarloosd flatgebouw was afgebroken, kreeg 11 december 1990 nieuwe straatnamen: Mondriaanstraat en Van Doesburg-, van Eesteren-, van der Leck- en Rietveldplein. Naamgevers zijn vooraanstaande kunstenaars rond het tijdschrift De Stijl (1917-1931): Theo van Doesburg (Christiaan Emil Maria Küpper, 1883-1931, schilder, beeldhouwer, typograaf), Cornelis van Eesteren (1897-1988, stedenbouwkundige), Bart Antony van der Leck (1876-1958, schilder etc.), Pieter Cornelis Mondriaan (1872-1944, schilder etc.) en Gerrit Rietveld (1888-1964, architect). Op dezelfde datum ontving het Diaconessenpark (op het terrein van het Diaconessenziekenhuis, 1894-1988) zijn naam.

24 Juni 1991 werden enkele toeristische fietspaden van een naam voorzien: Bilgaarderpaad, Iepaad en Potmargepaad (1 november 1994 volgde nog Groene Sterpad); een woonschepenhaven aan de Jelsumervaart kreeg de naam De Boeg. Op gelijke datum zijn De Eenhoorn (naar een 1837 gesloopte rog- en weitmolen ter plaatse) en Bonifatiusplein benoemd, op 21 december 1993 Amelandshof, de twee laatstgenoemden op de gronden van het voormalige Amelandshuis, bij de kerk (1884) van de H. Bonifatius en Gezellen. Een terrein aan de Mr. P.J. Troelstraweg, bestemd voor meer experimentele woningbouw, 24 november 1992 Frisiapark genoemd, is 21 december 1993 omgedoopt in Troelstrapark.

De per 1 januari 1994 ingevoerde nieuwe Gemeentewet leidde ook tot herziening van de regelgeving inzake "het benoemen van de openbare ruimte en het nummeren van vastgoedobjecten, ligplaatsen e.d.". De ambtelijke werkgroep Straatnaamgeving van 1986, die geen enkele formele status bezat, is bij Raadsverordening van 15 april 1996 omgezet in een, in het openbaar vergaderende commissie van advies aan B. en W. Zij kreeg een wat uitgebreide taakstelling en is samengesteld uit medewerkers van Burgerzaken, Stadsontwikkeling, Gemeentearchief en P.T.T.-Post, met als voorzitter een lid van het College. Een der eerste punten van bespreking in de nieuwe commissie was de kwestie, of bestaande straatnamen moeten worden aangepast aan de spellingsregels van 1995. De conclusie was, dat niet te adviseren; wel dient

voortaan met deze regels (en met die van de "nije Fryske stavering" van 1980) rekening te worden gehouden bij het geven van nieuwe namen. De commissie heeft zich tot nog toe voornamelijk beraden op de straatnaamgeving in het landelijk deel der gemeente: aansluitend op de stedelijke bebouwing lijken er in de nabije toekomst weinig mogelijkheden tot straataanleg. (Voor een wegennet tussen Harlingerstraatweg en -trekweg wordt eraan gedacht, opnieuw te putten uit het grote reservoir van Nederlandse schrijvers en dichters.)

De eerste editie van dit boekje eindigde met een aanbeveling tot aanpak van mogelijk tot verwarring aanleiding gevende namen: Borneo/Borniastraat, Corelli/Coroniestraat, Raadhuisstraat, Koestraten enz. De urgentie daarvan is door de invoering van de postcode niet groot meer en de opgedane ervaring met straatnaamwijziging leidt ertoe, deze alleen bij uiterste noodzaak op de agenda te plaatsen. Het ziet ernaar uit, dat de adviescommissie voorlopig nog wel voldoende werk houdt met "het benoemen van de openbare ruimte" in de Leeuwarder dorpen.

Literatuur

- C. Andriesse, "Namen van straten, bruggen enz in de gemeente Leeuwarden", *Rondom de Oldehove*, Leeuwarden 2 1952, 278-306.
- W. Dolk, "Nieuw licht op het Oud Panwerk", *Freonen om ds. J.J. Kalma hinne*, Leeuwarden 1982, 148-157.
- W. Eekhoff, *Wijkboek van Leeuwarden*, Leeuwarden 1843.
- W. Eekhoff, *Geschiedkundige beschrijving van Leeuwarden*, 2 delen, Leeuwarden 1846.
- Rients Faber, *Huzumer nammen*, Wytgaard 1996.
- G. Gosses, "De Klokstraat en de klokken van de Nieuwe toren", *De Vrije Fries* 39 (1948) 119-123.
- J.J. Spahr van der Hoek, "De Piperstrjitte", *Fryske Plaknammen* 14 (1965) 56/7.
- J.J. Kalma, "It Blokkepaed lâns", *De Pompeblêdden* 19 (1948) 66-69.
- J.J. Kalma, "Earherstel fan Snakkerbuorren?", *It Heitelân* 26 (1948) 218/9.
- J.J. Kalma, "Op 'e Wease", *Fryske Plaknammen* 3 (1950) 42/3.
- H.A. Lassche, *Huizumer dorpskerk*, Huizum 1977.
- "Lijst van de straten, stegen, sloppen en gloppen in de gemeente Leeuwarden", *Woningonderzoek in de gemeente Leeuwarden 1903-1904*, H. Thorn Prikker, Leeuwarden 1904, bijlage III.
- S.J. van der Molen, "Oud en nieuw uit het zuidertrimdeel van Leeuwarderadeel" (1933), *Op eigen manneboet op nammen út*, Leeuwarden 1985, 39-40.
- T. Romein, "Opgaaf der lengte en breedte van de in de stad aanwezige gangen of stegen, die minder dan 1,5 el breed zijn", *Memorie betreffende maatregelen ter bevordering van den algemeenen gezondheids-toestand in de gemeente Leeuwarden*, Leeuwarden 1856, 121-123.
- T. Romein, "Staat van de wegen, straten, pleinen en voetwegen te Leeuwarden", *Rapport ... omtrent de verpligting tot het onderhoud van openbare en bijzondere straten en wegen in de gemeente Leeuwarden*, Leeuwarden 1865, bijlagen B - D.
- S., "Het doel, de betekenis en de waarde van straatnamen, De aanwinsten te Leeuwarden sinds mei 1926", *Leeuwarder Nieuwsblad* 28 augustus - 25 september 1937.
- Meindert Schroor, "Laat-middeleeuwse namen van de klokslag van Leeuwarden", *It Beaken* 53 (1991) 161-200.
- M. Schroor, *Prekadastrale atlas fan Fryslân, diel 7 Ljouwert: de klokslach 1828/1700/1580*. Leeuwarden 1994.
- P.Sipma en O. Vries, *Oudfries(ch)e oorkonden*, 4 delen, 's-Gravenhage 1927-'77.
- "Straten en straatjes, stegen en gloppen, buurten en onderbuurten, grachten, kades en singels, wegen, paden en landbuurten, pleinen, plantsoenen en tuinen", *Geneeskundige plaatsbeschrijving van Leeuwarden*, Ph. Kooperberg, 's-Gravenhage 1888, 41-47.
- R. Visscher, "Iets over de namen van straten ten noorden van het Nieuwe Kanaal", *Leeuwarder Courant* 15 februari 1904.
- R. Visscher, *Leeuwarden van 1846 tot 1906*, 's-Gravenhage 1908.
- N.J. Waringa, "Naamlijst van straten...", "Tusschen Flie en Lauwers", *Leeuwarder Courant* 12 september 1936 - 25 september 1937.
- Johan Winkler, "Leeuwarder straatnamen", *De Navorscher* 19 (1869) 197-201.
- Johan Winkler, *Friesche naamlijst*, Leeuwarden 1898.
- Wijkboek der gemeente Leeuwarden*, Leeuwarden 1878.

